

294.5922

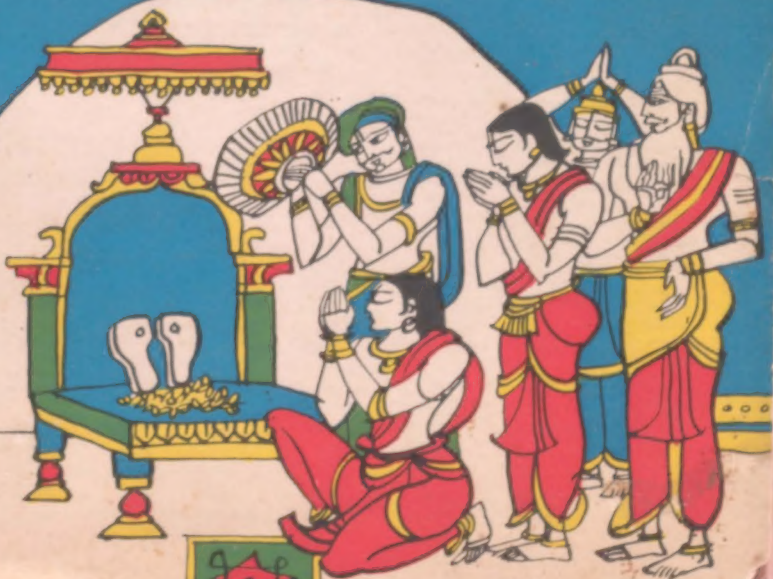
వీరిం - - - ఎమె 4

71,164

వెంకటేశ్వర రామాయణం

నారదాచార్య రచిత వీరశైలి నాట్య

త-2919

ఎమెస్కో వచన రామాయణం (నాల్గవ సంపుటం)

ర చ న ;

శతవధాని కోట వీరాంజనేయ శర్మ

192

యం. శేషాచలం ఆండ్ కంపెనీ

మచిలీపట్నం - సికింద్రాబాదు

As retold by :
SATAVADHANI KOTA VEERANJANEYA SARMA

Cal-2919 12210

First Edition :
AUGUST 1980

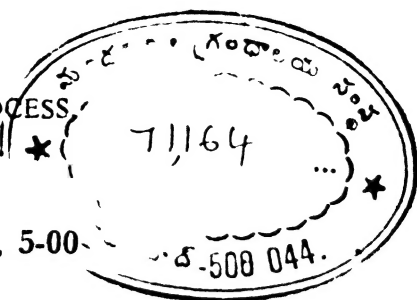
294.5922

M. SESHACHALAM & Co.,
Machilipatnam - Secunderabad.

B A P U

PRASAD PROCESS

Machilipatnam!

Price : Rs. 5-00.

M/s. ANDHRA PRADESH BOOK DISTRIBUTORS,
3237 Rashtrapathi Road, Secunderabad-3

ద్వాద శాదిత్యమండలం వలె ప్రకాశించే

12 సంపుటాల ఎమెస్కో వచన రామాయణ ప్రాశస్త్యం

ఏనాడు వాల్మీకి మహర్షి అపార తపశ్శక్తితో వేదాన్ని రామాయణాత్మకంగా అవిష్కరించాడో ఆ నాటినుండి అవిచ్ఛిన్నంగా శాఖోపశాఖలతో బహు నామాలతో ఆ కల్పవృక్షం భారతాన్ని పుణ్యభూమిగా, కర్మభూమిగా చేసి దిగ్విజయం సాధించి ప్రాకింది. ఇంకా ప్రాచుర్యం, అందుకే ఒక కవి "రాఘవేశ్వర చరిత్రము నెందరెన్ని గరులన్ వర్ణించినన్ గ్రాలదే" అని అన్నాడు. మేం కూడా ఆ పవిత్ర భావంతోనే ఈ మహాకార్యానికి పూనుకున్నాం. ఈ సూక్ష్మ ప్రయత్నంలో ఒక వింతైన మార్గం త్రొక్కుటం జరిగింది. వేదానికి వేదం ప్రమాణంలాగా వాల్మీకి రామాయణానికి వాల్మీకియే ప్రమాణంగా అనువాదంలోనే అపవాదులు వరాస్తం చేయబడినై. యథాతథంగా అనువదించినా స్వతంత్ర కావ్యం వలె చదువరులకు ఆనందం కలిగిస్తుంది. ఎన్నో గ్రంథ గ్రంథాలు వున్నై. ఎన్నో పూర్వాపర విరుద్ధాలున్నట్లు పైకి కనుపిస్తాయి. వచ్చిన కథలేవనై. ఒకచోట శంకకు ఎక్కడో పరిహారం వుంటుంది. ఈ చిక్కులన్నీ ఇందులో విడదీయబడినై. తైలవారవలె అవ్యాహరంగా రచనా ప్రోతస్సు ప్రవహిస్తుంటే చవిటిసేలలు, కేవలభండాలు, నల్లని, ఎర్రని, రేగడ భూములు, నిస్సార విరుపయోగ ప్రదేశాలు సస్యశ్యామలంగా మారి ఫలానుభవంతో ఇహపర సుఖాలు తమంత తామే కోరి వరించి వనై. ఈ రచనా విన్యాసం సరికొత్తది. పండిత పామరభేదం లేకుండా స్త్రీలు విచక్షణ లేకుండా అందరికీ రామాయణ కల్పవృక్ష ఫలాలను అందిస్తుంది. ఏ అనుచునం వచ్చినా ఈ రామాయణం ఆ ఘట్టంలో చూసుకుంటే తెలుస్తుంది. ఇంతకు పూర్వం తెలియని ఎన్నో రహస్యాలు వెలికి తీయబడినై. ఉదాహరణకు దశరథుడు ముగ్గురు భార్యలకు పాయసం నాలు భాగా రెండుకు చేశాడు? వారి వధ ఎంతకు ధర్మబద్ధమైంది? తానె పరివ్రత? ఎంతకు అరాధ్య అయింది? సీతా పరిత్యాగంలో రాముడు అన్యాయం చేశాడా? ఇంకా ఎన్నో ఎన్నో - ఈ బృహత్కార్యం ఎందుకు సంపూర్ణమై చదివి చదువరులు పాక్షులు గండి.

స్వామి: భవత్కృపావ్రబలసంగతి మూఁడవ సంపుటంబునుఁ
భూమిభవాత్మదేవు పదమ్ము స్ఫూరియింపఁగనుంచినాను; శో
భామయసూనమట్లుగను; పావని: నాల్గవ సంపుటంబునుఁ
డాపర పండిరాశిభవ బంధహరంబుగ వ్రాయఁబూనుమా.

సీతారాములు శయనించిన చోటుకని భరతుడు పలవించుట

గుహాదు చెప్పిన విషయాలన్నీ ఆకర్ణించి, తమ్మునితో, తల్లెలతో, సుమంత్రునితో గుహాదు దారి చూపగా, గారెట్టు చేరాడు. చేరిన వెంటనే శయ్య చుట్టూ తిరిగి నమస్కరించి, “ మౌతలారా ! మా అన్నా వదినె ల పడుకున్న ప్రదేశం చూశారా. ఇది అన్న పండిన ప్రక్క. బలిష్ఠ శరీరభారాన్ని భరించలేక నలిగివున్నై దర్బల, అక్షలూ. తల్లీ ! నీవు ప్రేమతో పట్టు పరుపులపై పవళింప చేసి. లాలించి, ముద్దులుకొన్న మా అన్న ఎక్కడ పడుకున్నాడో, ఎలా పడుకున్నాడో, ఎలా నిద్రించాడో కళ్ళార కాంచావుకదా. ఇటువైపు మా వదిన పరుండినశయ్య. ఆమె ఆభరణాలతోనే పండినట్లున్నది. దర్బల రాపిడికి బంగారంపొడి సూక్ష్మ రేణువులు ఆక్కడక్కడా అంటుకున్నై. ఆమెపై వయవ చెంగు పట్టుకున్నట్లు తెలుపుతున్న ఈ కుళాగ్రంచూడు. నన్నని పట్టు దారంగ చివర్లు కనిపిస్తున్నై. ఎక్కడ మహారాజప్రాసాదం ; ఎక్కడ గార చెట్టు ; ఎక్కడ పట్టు పరుపుల పందిరి మంచాలు ; ఎక్కడి కుళాస్త రణాలు ; మందమలయానిలాలహాయి ఎక్కడ ; దాన దహన తప్తమై. ధూళి ధూసరమైన గాడుపు ఎక్కడ ; మధుర మనోజ్ఞ విహంగకల కూజితాలకు కన్నులు తెరిచే అయోధ్యారాముడెక్కడ ; జంబుక వృక పంచననవ్యాప్తు భయంకరా రావాలకు మెలకువకనే అదవి రాముడెక్కడ ; వసిష్ఠాది మహర్షులతో, సుమంత్రాది మంత్రు లతో, సామంతులతో, పౌరులతో పరిషేషింపబడిన పేరోలగంలో తండ్రి ప్రక్క పింహసనంపై కూర్చుండి కొలువు తీరే అగ్రజుడెక్కడ ; విలిచిన పలికే దిక్కులేక, ఒంటరివాడై, రాయి రప్పల్లో, చెబుచేమల్లో తిరుగాడటం ఎక్కడ ; ఈ కరకు రాతినేల, చంద్రకాంత శిలాపటిత్రమా ! ఈ మొరకు దర్బలు మెత్తని దూది పరుపులా ; ఈ ఇంగుడి వృక్షం నవరత్న సగితశ్శేకచ్ఛత్రమా ; ఈ హోరు గారి నింజాఘరుల్లా వీచే

కుమార సమీరమా : రాకరుతి వందిమాగధస్తోత్రమా : హేమ
వికార భాషణ స్వనముగా యల్ల రవాన్ని ఎలా భావించావు : మధురాతి
మధుర ఫలభక్ష్యములుగా, కటుతిక్త లవణామ్లాది పదార్థాలను ఎలా
భుజించావు :

చీ చీ ! నేను బ్రాంతిలో పడ్డాను. ఇది సత్యమెలా అర్థమయింది?
ఇది నిజంగా కల. రాకపోతే, రహదారి ముక్కెక్కడ ? కిక్కి నేలపై
పరుచిన దర్బాలు శయంగా పడుండటం ఎక్కడ ? దైవం బలమైనవన్నారు
కాని, కాలమే బలమైంది. రాడంటే, సౌఖ్యమే ఎరిగిన నా అన్న దీని
మీద పడి మైదురచి నిద్రిస్తాడా : జనక చక్రవర్తి కూతురూ, పంక్తి
రథుని కోడలూ, రాముని భార్య అయినసేత, స్నానసమయంలో సమోష్ణ
జలానికే కంటే శరీరంగల సేత, స్పృంతగా నిద్రించినదంటే, కాలమే శక్తి
కలదని కనపడలేదా ? నేను ఎంత పాపం చేశాను ! ఈ ఘోరం
తిలకించి కూడా గుండె నిలిచినదంటే నాహృదయం, రాయీరావ,
వజ్రమూ రాదు. అవి స్వజాతి భూరానికి బ్రద్దలాల్తై. కనుక నాకు
హృదయమేలేదు. మహారాజవంశంలో పుట్టి, మహారుల అంతేవాసియై,
జగత్పీఠాకరులైన మరీచ తాటరా సుదాహుల మద మదంచిన లోకైక
పీఠదు, అబలునివలే, అనహయనివలే దర్బలపై శయనించటం ఎంత
దుర్బరం ? ఈ దృశ్యాన్ని చూడాలని ఎండికు కోరినట్లు. చూచి ఏం
చేసినట్లు : మా ముగ్గురు సోదరులలో సౌమిత్రి ఉన్నాడు. కష్టకాలంలో
అన్నవెన్ను వెంటనుండి, పవిత్ర హృదయంతో పరివర్య చేస్తూ, అహో
రాత్రాలు అడుగుంటున్నారు. వదిన ఎంత మనస్విని ! సాహసురైన
పురుషులకే దొరకాని దండకారణ్యానికి పతితో అనుగమించి వచ్చింది.
పరినేవా భాగ్యం పండించుకొని భారత సారీమణిహారతరక మైంది.
తండ్రి మరణంతో, అన్నల ఆరణ్యవాసంతో కర్ణచారి లేని నావ వలే
భూమండలం క్రక్కడరిపోతూంది. అన్న ఆదవిలావున్నా ఆయనభావం
రక్షించరాకపోతే అయోధ్య శత్రువుల చేతికి పోదా : గవమలన్నీ
రెండవన్నై. హయశిక్షకులు లేరు. గజరక్షకులు లేరు ప్రాకారాల వర్య
చేక్షకు లేరు. ప్రజలు చిక్కుమాలిన దీనులై వున్నారు. అయోధ్య

అయోధ్యగానే వున్నది. భక్ష్యం విలువగల పదార్థమైనా విషమిశ్రమం అనితెలిస్తే, అరగించటానికి అశపడే దెవ్వరు : నేను తెలిసికోనినా, తెలియకపోనినా, చూచింతర్వాత స్ఫురణకు వచ్చిన భావం చెప్పటా విసంధి.

ఈనాటి నుంచీ తృణ పర్వతయనాలనే పండుకోటానికి పరిగ్రహిస్తాను. వరుసలుగా నార వస్తారే దరిస్తాను. అన్నల వరె జడలు తాలుస్తాను, రాయ రక్షణకు కండమూల పలాల్లేగ్రహిస్తాను. అన్నకు బియ్యంగా. పితృ వాక్, పాలనార్థం అరజ్య వాసం నేను చేస్తాను. అన్నకు సామిప్రవరే, నాకు తమ్ముడు శత్రుఘ్నుడు తోడుగా వుంటాడు. అయోధ్యకు అన్నలను కొనిపొండి, సలక్ష్యణుడై వచ్చిర అన్నకు పట్టం కట్టండి. ఆయన పాలనలో అక్షంధ చరాచర జీవకోటి అనందించుగాక. ఓ దివ్యులారా : మీకు నమస్కారం. నా అభికాంక్షితాన్ని నెరవేర్చండి. పాదాల పయిబడి ప్రార్థిస్తాను. అంగీకరించేట్లుగా అనుగ్రహించండి. ఆయన సమ్మతించకుంటే ఆయనతో పుండేందుకై ఇష్టపడునట్లయినా చేయండి. ఈనిర్ణయానికి మీరే సాక్షులు. "

భరతుడు గంగా నది దాటుట

అని, అద్వైతమైన ప్రతినలుచేసి, తమ్మునితో, " నా కింరా విద్రాదు. ఇప్పుడు నాల్గవ జాము వచ్చింది. నీవుపోయి మహారాజును తోడ్కొనిరా. నదిదాటే ప్రయత్నం చేయిస్తాడు. నిశాశేషం ఆ జాగరణలో వెళ్ళ బుచ్చుతాను. " అని చెప్పగా శత్రుఘ్నుడు ఏగి భరతవాక్యం వినిపించగా, అతడు వేగంగా వచ్చి, అంజలించి " దొరా : గంగ మొడ్డున కట్టం లేకుండా రేతిరి నడిపిందా : బలగానికి తగినంత నుకం మావోళ్ళు ఏరుపాటు సేసినారా : దొరసాసమ్ములు కులాసగ వున్నారా? "

అని కేమాన్ని గూర్చి ప్రశ్నించాడు. " మిత్రుడా! నీ సవర్యలు ముకన్ని విచాలా అందినై. కృప్తి పడ్డాం! ఇక గంగనది దాటే కార్యం నెరవేర్చు " అని తీవరించి భరతుడు సలిచాడు. అడవిరేడు శర

పేగంతో నగరం లోకిపోయి కొమ్ము వూదించాడు. బిలబిల పరివారమంతా
 చేరింది. చేణనవారితో " మా పిన్న దొరను దండతో గంగమ్మ తల్లిని
 దాడేయాలి. మీరంతా తీరానికి పోయి చిటికెలో సిద్ధం సేయండి "
 అని ఆజ్ఞచేశాడు. వారంతా గంగా తీరానికి గబగబా వెళ్ళారు. అయిదు
 వందల పదవయ " స్వస్తికం " అనే పేరుతో వ్యూహంగా పన్ని,
 గంటిలూ, గవాజెలూ, జెండాలూ, కంజాలూ, అలంకారంగా తీర్చి.
 రేవులకు చేర్చారు. గురువులు, విప్రులు, రాణులూ, పౌరసభలూ
 వాటిల్లో ఎక్కారు. అన్నిటి కంటే శ్రేష్ఠంగా వుండే నావను శ్వేత
 కంజాలతో చాచిపీ కట్టి, ఆననాలమర్చి, మంజుల ఘంటికా నాద
 పేదరంగా, సాలంకృత చిత్ర విచిత్ర వర్ణపటిచయ సంపూర్ణంగా వున్న
 దానిని గుహాదు ప్రత్యేకంగా రాజ కుటుంబం తరించటానికి తెచ్చి
 ముందరగా వుంచాడు. ఆ నౌకా సౌందర్యానికి అంతా అచ్చెరువు
 నందచూ అదిరోహించారు; నావలో భరతాదులు ప్రవేశించగానే
 ప్రయాణ సూచకంగా, బాకా లూదరు. మంగళ వాద్యాలు మొరసెన్.
 వెంట తెచ్చిన వస్తు సముదాయం పడవలో నింపారు. తాత్కాలిక
 విరచిత షిరాల కొందరు దహింపగా, నేముండు నేముండు అని కొందరు
 పీళ్ళలో దిగారు. గంగానదీ సంతరణ సమయంలో పుల్లంబున మల్లడి
 గొని వెల్లుబికిన పరస్పర సంభాషణా రావం దళ దిశాంచలాలను
 ఢట్టించింది. మంథ స్థలంపై మ-వ టిండ్లు కూర్చుని వుండగా, కేతనాలు
 గాలికి రెపరెపలాడగా దంచావళ సంభాసం తడిని తరిస్తుంటే, ప్రాణంతో
 వున్న పర్వతాలు కదలి వస్తున్నట్లుగా భ్రాంతిని కల్పిస్తుంది. పుష్పాహ
 వంతులు, ధైర్యవంతులు, సాహసవంతులు ఆచార రహితంగా ఈద
 సాగారు రెప్పలపై కేలుచూ చెల్లతో నడుపుతున్నారు. తేలికకొయ్యల
 సాయంగా కొందరూ, కుండలు పువకరణంగా కొందరూ, యావపాత్రలపై
 కొందరూ, ఎవరికి తోచిన తీతి వారుగా వీలైన రేవుల్లోకి దిగి ఈడుకుని
 పోతుంటే, చేపల దండ్లు వలస పోతున్నాయా ; అని అనిపిస్తుంది.
 రామనేవకు పోతున్న భరతుణ్ణి గంగాదేవి సహస్రమీన నేత్రగా నందర్పిస్తు
 న్నట్లుంది.

భరతుడు భరద్వాజుని సందర్శించ బోవుట

ఈ విధంగా భరతుడు పరివార బంధుజన సైన్య సమేతంగా గంగా నదీ దాటి, మంచి ముహూర్తంలో ప్రయాగ వనానికి ప్రయాణించాడు. వచ్చిన వారి నందరినీ అక్కడ వుచిత ప్రదేశాల్లో ఉండమని ఆజ్ఞ ఇచ్చి ద్వీజశ్రేష్ఠులతో, బంధు ముఖ్యులతో, పాదచారియై, జ్ఞాన వృద్ధత్వంలో తపో వృద్ధత్వం సమీకరించుచున్న వానినీ, ఇంద్ర పురోధ ఐన వానినీ, భరద్వాజ పహాణి దర్శించే నిమిత్తం నందన వనాన్ని నవ్వే వనాన్ని చేరాడు. విల్లంబులువిడిచి, ఉపసాహున్ని బుజంపై వ్రేలాడజేసి, పసిష్ఠాదలు పురోగాములు కాగా ఆశ్రమంలో ప్రవేశించాడు. పసిష్ఠా దర్శనంతో భరద్వాజుడు అననం దిగి శిష్యులతో ఎదురునడిచి ఆతిథి మర్యాదలన్నీ ఆచరించి, దర్శననాలపై ఆసీనులచేసి, భరతునిగాంచి, “నీ చతురంగ జలానీకీ, కోలానీకీ, మిత్రా మాత్యులకూ లోపం వాటిల్ల లేదకదా ?” అని క్లుప్తంగా కుశల ప్రశ్నలు చేసి పూరకన్నాడు, భరతుడు “పహర్షి శ్రేష్ఠా ! రమ్య అగ్ని హోత్ర కార్యాలకు అంతరాయం కలుగదగదా ? తపస్సు నిర్విఘ్నంగా సాగుతున్నదని తలస్తాను. శిష్యులు వేద పాఠాలు వల్లస్తూ, బ్రహ్మజిజ్ఞాసువులై, మీ నేవా కార్యాలలో శ్రద్ధగా వున్నారు కదా ? ఆశ్రమ భేషపూ, శకుంతాలూ, అరోగ్య వంతములేకదా ? మీరు మమ్మల్ని ప్రార్థించినట్లు, మేం మిమ్మల్ని ప్రార్థించటం ధర్మం కాదని తెలుసు. లోకాచారాన్నీ, కులాచారాన్నీ పాటించనే గాని, మీకే అంతరాయం రాదనీ, మీ తపో బలమే విశ్వరూప చేస్తున్నదనీ ఎరుగుచును, దర్శా ధర్మాల వ్రాసునందు అధర్మచారం అధికమైనా అడుగుదాక వాల లేదంటే మీ అమోఘశక్తే అంశుకు కారణం” అని ప్రాంజలిబంధంగా ప్రార్థించాడు.

భరద్వాజుడు భరతుని రాకకు కారణం అడుగుట

భరతుని మాటలకు బదులు చెప్పి, “రాజా ! పట్టాభిషేకం వైభవంగా జరిగిందా ? పితృ మేధం సశాస్త్రీయంగా జరిగిందావు కదా ?

మంత్రాంగం నవ్యంగా నడుస్తుందా : సామంతలోకం నవ్యంగా కప్పంకడుతూ, నీ ఆజ్ఞలు అవధరిస్తున్నదా : పౌరులు అదివ్యాధుల్లేక, అనందంగా నీపై భక్తి విశ్వాసాలు ప్రకటిస్తున్నారా : నీ తల్లులకు కుశలమేకదా : ఇప్పుడు నీరాకకు కారణం ఏమిటి : నీ తల్లివార్యా మసారంగా నీ తండ్రి రాముణ్ణి అరచ్యానికి పంపించాడు. అతడు సభార్యా సోదరుడై, అన్నమాట ప్రకారం అడవుల చేరాడు. ఆ సత్య వ్రతుడు, అసూయ : హితుడు, పరహిత క్షేమంకడుడు, నీకపకారం చేసేవాడుకాదే, నీపాలనం అకంటకంగా ఉండాలని ఆలోచించి, అతని పునికినే నందేహించి వచ్చావా : మేఘరహితంగా పడుగు పడ్డట్లు, ఈ అకాల గమనానికి అర్థం ఏమిటి : ఈపాపార్జిత విత్తం ఇంత తీపా నీకు : అగ్రజుడై, ఆదికాణ్డె, వారసుడైకూడ, సృరణ ముత్ర సర్వలోక సంహారక చాప విద్యా శిష్యుడైన లక్ష్మణుడు కలవాడై, సామ చింతనతో రానలయ కట్టు గుర్తలతో వచ్చిన వానిపై ఇంకా పగ ఎందుకు : అతడు నీ కేమీ అపకృతి చేయడు. నీరాజ్యాన్ని తిరిగి కోరడు. నీవు శాంతుడవై తిరిగి పోవచ్చు " అని సూటిగా పోటు మాటలన్నాడు మహర్షి భరద్వాజుడు.

భరతుడు మొరంగా దుఃఖిస్తూ మహర్షి పాదాలపై వ్రాలి, 'ముని తల్లిజా : నన్ను అందరూ అన్ని విధాలా తినుచు నింపవచ్చు. అందుకు కారణం కైకేయీ పుత్రుణ్ణి కావటంచేత. దానికి అంతగా దానపదను. అగతానాగతాలు దర్శించే డివ్య దర్శనులు నన్నట్లా దర్శించి నందుకు బాధ పడుతున్నాను. నాకు తెలియని, నేను చేయని ఏదో దోషం నాలో ఉండి ఉండాలే. లేకపోతే మీ మనో దర్పణంలో నారూపం అలా ఎందుకు గోచరిస్తుంది : ఇక నాజీవితం వ్యర్థం. అన్న దర్శనం కాలేదని అరాట పదవలసిన పనిలేదు. ఆయన్ను రాజును చేసే నిమిత్తం అర్హింపవలసినపని అంతకంటే లేదు. నేనేకాదు. అయోధ్య వాసులేకాదు. అవనీ పతులే కాదు, అవని అంలా ఆయన పాలనలో సంతోషించే సత్కర్మలు చేయలేదు. రామలక్ష్మణ రహితుడైన భారత శత్రుఘ్నులు బ్రతకటం పృథివికి భారం, గురుదేవా : దయతో నాకు ప్రాయోగ

వేళానికి అనుమతి ఈయండి. జన్మాంతరం లోనైనా మా ఆత్మలు అన్న తేజంలో అంతర్లీనం అవుతై " అంటూ అందుకు సిద్ధం కాబోతుంటే, భరద్వాజుడు అనండితో ఆలింగనం చేసుకొని " వత్సా ! శోకింపకుము. నీరాక నాకు తెలుసు. నీహృదయం తెలుసు. నీనిర్ణయంకూడా నాకు తెలుసు. నీ పవిత్ర కార్యాచరణదీక్ష, నీ సోదరభక్తి, లోకానికి తెలియచేయటానికీ. ఉన్నదానిని ద్విగుణింపచేసి అచంచలంగా ఉంచటానికీ, పరుషంగా పరిపాలనాని. నిన్ను శంకించి కాదు రామకృష్ణవంగల ప్రాణి నా ఆశ్రమములో అడుగుపెట్టే అవకాశంలేదు. సీరాధామలక్ష్మణులు సుఖంగా ఉన్నారు నీవు సవరించారా, ఈ దానికి ఇక్కడ నిల్చి. చేపు వెళ్ళవచ్చు" అని కోరారు.

"మహానుభావా! మీ ఆపారకృపాపాత్రుడ నైనందుకు నాజన్మ చరితార్థం అయింది. నాలోని యత్కించత్సావలేశంకూడా మిగులుక దగ్గమైంది. మీరిచ్చిన ఆలిప్యంలో మేం రృప్తులమైనాం. అయోధ్య అంతా వచ్చింది. తాము తాపసులు, ఇందరికి భోజన భాజనాలకై తాము శ్రమించడం ఎందుకు? అన్నీ సంసిద్ధంగానే వున్నై " అని భరతుడు అనగానే నవ్వి "దాశరథీ! సంపేషించవలసిన పనిలేదు. నాకు ప్రీతిపాత్రుడైన రాముణ్ణి రాజునుచేసే ప్రయత్నంలో వచ్చావు. అందుకు నా ఆనందిం హద్దులు దాటింది. మా శ్రమ క్షణకాలం మానసికమైంది. మీరే వచ్చారుగాని, సేనా పరివారంరాలేదు. వెంటనే కబురుపెట్టించి పిలిపించు. నేను మీకు విందు చేస్తాను" అని భరద్వాజుడు అన్నాడు. దేవా! ఇది ఆశ్రమం. ఇక్కడ నిర్మల వారావరణం, ప్రశాంతి, నియతకర్మానుష్ఠాన విధులూ కలుషితం వాకూడవని మేమే వచ్చాం. గుర్రాలూ పిట్టలూ, జననంబోహం. సైన్యం వస్తై. చాచి అన్నింటికీ అవాంతరం వస్తుంది. మీకు అవవారంజరుగుతుంది అనే భయంలో తీసుకురావేను" అని భరతుడు చెప్పగా "భయపడవనిలేదు. మేంకోరి ఆహ్వానిస్తున్నాం. మా ముఠలు ఉన్నించటం మీకు క్షేమం " అంటూ ముని త్వరపెట్టాడు. తనతోవచ్చిన చాలిలో ముఖ్యులనుబిల్చి అందరినీ కొనిరమ్మని ఆనతిచ్చాడు.

భరద్వాజుడు భరతునికి విందుచేయుట

ఆమఁ టలువిని భరద్వాజుడు ఆగ్నిహోత్రగృహంలో ప్రవేశించాడు. ముమ్మారు అచమించి, ముఖచర్జనం చెందుసారులు చేసి, అతిథ్యం ఇచ్చే విమిత్తం సంకల్పించేసి విశ్వకర్మను ఆహ్వానించాడు. వచ్చినవానితో తన కోరికచెప్పాడు. 'సీమా, 'త్వష్టా' కలిపి గృహనిర్మాణం చేయండి. ఇంద్రుడు మెదలైనవారు సకలవస్తు సంతానం సంతరిస్తారు. తూర్పు పడమర దిక్కులా. మింటాపున్న సమస్త నదులు, కొన్ని చెరకురసం, కొన్ని సురా, కొన్ని మైరేయం. కొనితెన్నై. దేవగంధర్వ, యక్ష, విశ్వావసు, హాహా, హూహూలు, చెందు విదాలైన అప్పరః కాంతలు, విశ్వాచీ, ఘృతాచీ, వినుతా, అలంబసా, నాగదంతా. హేమా. మిశ్రకేళీ, బ్రహ్మలోక'వాపినులైనవారు, నారదతుంబురులూ, కలసివచ్చి సంగీతకాత్ర భేదాలు సమకూరుస్తారు. కుచేరుని చైత్రవనం వత్తభూషణ పరిచారికా సహస్రం ప్రసాదిస్తుంది. చంద్రుడు భక్ష్యభోజ్యాలూ, లేహ్యదోష్యాలూ, వివిధాన్న భేదాలు చేకూరుస్తాడు. ఇంకా రకరకాల పూలదండలూ, మధురజలాలూ, పక్వ మాంసపదార్థాలూ సమృద్ధం చేస్తాడు, అనే ఆర్థం కల్గిన వేదమంత్రాలను, శిష్యస్వరం తప్పకుండా. సమాదిగరుడై ప్రాజ్ఞాభంగం పరిస్తూ, ఒక్కొక్క దేవతను ఆహ్వానిస్తూ, ఆదేస్తున్నారు.

ఆయన తపశ్శక్తితో ముక్కోటి దేవతలు తిరుగుతున్నారు. ఎవరిని పిలుస్తాడో ననే భీతితో అంతా పున్నుబులై పున్నారు. సంకల్పంతో స్వర్గంలోకం వంటిలోకం నృష్టిస్తుంటే, బాహ్యలోకంలో ఆయన వాంఛా దీనంగా ప్రకృతి పరివర్తనం పొందుతుంది. పూలవాన కురిసింది. దుండు భులు మొరళాయి. సువాసనా ఓరితంగా సుఖంగా, మలయానిలంబించింది. అప్పురసల చరణవిన్యాస మండీరనాదాలూ. జంత్రస్వనాలూ. గాయక గేయరవాలూ కర్ణపేయం కలిగించినై. అవ్వసులు అగినవెనువెంటనే ఆయిదు యోజనాలప్రదేశం, లోకంఁటక నిమోన్నతస్థితి మారి సమతలమై, సుందర మందిరాలు రూపులు దిద్దుకున్నై. నీల వైడూర్య స్పృగకాంతలతో గరిక జయభు కనువిందుకూర్చినై. మారేడు, వెల్గ, చ-చి, వనస, చ-మిడి,

పుష్పిక వృక్షలను ఫలసహితంగా చైత్రవనం కల్పించింది. నదులు సారా రంతో మధ్యం, ఇక్షురసం, మైరేయం, కొనివచ్చినై. చచ్చవకంగల ఇండ్ల గజవాజికలలూ, తోరణాలతో కూడిన ప్రాసాదహర్యాలు, వింతలై. విశాలంగా, సంతాన, పారిజాత సుమనమలం కృతాలైన శయ్యలూ, దివ్యరసాం చితభోజన వస్తుసందయం, వస్త్రాలూ, భూషణాలూ, స్నానశాలలూ, పానవాటి కలూ, మరుగుదొడ్లూ అవిర్భవించినై. వైజయంతీ విలాసాన్నిమించిన భర్మ హర్యంలోనికి. రాజమర్యాదలతో, భరతుణ్ణి, బంధువులనూ, మాతృదేవతలనూ రమణీమణులు ఆహ్వానించారు. ఆసనాలపై మంత్రులంతా ఆసీనులై పున్నారు. మధ్యగా, నవరత్న స్థగితహేమసింహాసనం, చత్రం, చామరం పున్నై. వాటికి వలగొనిమొక్కి మంత్రులవరుసలో కూరుచున్నారు. ఆయన వెనుకమంత్రి పురోహిత మహర్షి సేనానాయకవారం యధోచితాసనాలను ఆలంకరించింది.

ఆసమయంలో కుడేరుని ఆజ్ఞచే దివ్యాభరణాలువాల్చి, జిలుగుపావ డడగట్టి. అస్తివాస్తి విచిత్రాహేతుమైన (పున్నవా, లేవా; అనే సందేహా వికీ అవరాళంగల) చీరలూ, రైకలూ ధరించి అస్పరసలు వచ్చారు. బ్రహ్మలోకంనుంచి సతీమతల్లులు వివిధాభరణ భూషితలై ఇరవై వేలమంది సువాసినులు విచ్చేళారు, వరుసవరుసకూ మధ్యగా కమ్మని వాసనలతో గంగ కొలువగా ప్రవహించింది. ఆబద్ధలో ఎవరికివారికి ఎవరుగా చిరుగద్దెలు అమర్చబడినై. అధికారాన్నిబట్టి, బంగారం, వెండి, కంచూ, కలిగిన పళ్ళాలూ, అరటి ఆకులూ సమకూర్చబడ్డాయి. ఆలాగే పానపాత్రలు ప్రక్క న పెట్టబడినై, బంతి బంతికి, రాకితే కందేవాళ్ళూ, చూస్తే వెర్రిపుట్టించే వాళ్ళూ, కోరకనే కోర్కెలు తీర్చేవారూ. లక్ష జన్మాలెత్తినా లభించని వారూ అయిన దేవతాశ్రీలు, అప్పరోగణం, సువాసినులు భోజనవధార్థం లను తెచ్చి వడ్డిస్తుంటే, నారద భుంబురులు వీణావాదనంతో వీనుల విందు కల్పిస్తున్నారు. ఆమహర్షి ఆశ్రమ వాతావరణంలోని ప్రతి అణువు పరమసుకుమార సుందరాచారంతో పొల్చే అంగనాజనమైతానవస్తుంది. ఆరు తున్నది. పాడుతున్నది. మనిషిమనిషికి వ్యవధిలేకుండా మనస్సులో కోరిక బయటికిరాకముందే భోజనపాత్రలలో ప్రత్యక్షమవుతుంది.

“ఓ మదిరాపాయలారా! (త్రాగుబోతులారా) రండి. త్రాగండి. తనివితీరగా త్రాగండి. ఇదిగో పాయసం. అవకాశం పోలేరారు. అమ్మ తమే ఇది. సేవించండి. ఇవి మాంసం వంటకాలు. అరోగ్యశాస్త్రానుసారం ఆశ్వపీఠమారుల పర్యవేక్షణలో వండబడినై. తినండి. ఇంకా తినండి. ఇదిగో తాంబూలం. ఇదిగో కదళీఫలాలు. సీతాఫలాలు, బత్తాయలు, నారింజపండ్లు, పనసతొనలు, ద్రాక్షలు. మొగడు టవడకండి. అభిమానపడి వద్దవి ఆకాభంగంకాకండి. ఇదంతా దేవరాప్రసాదమే. సారాయంలో పేలాలరసం కలిపి, చెరుకురసంపోసి తయారుచేశాం. సేనాపతులు సేవించండి రాండి. రాండి. అవి స్నానాలగదులు. సంపెంగ నూనె, ఆత్తరుపు, పన్నీరు అక్కడ వున్నై. శిరస్సాన్నినం చేయిస్తాము. నలుగులుపెడతాం. తలలంటురాం. తప్తజలంపోస్తాము” అంటూ, ఒక మనిషికి ఎనిమిదిమంది మదవతులుచేరి, బలాత్కారంగా, తలంట్లు పోస్తున్నారు. సన్నని దేవరావస్త్రాలు నవరిస్తున్నారు, తినిపిస్తున్నారు, గొద్దం పూస్తున్నారు. కస్తూరి రాస్తున్నారు. పురుషదేవతలు, రథాలకు అలంకారం చేశారు. గుర్రాలకు నీళ్ళుపెట్టారు. దాణాపెట్టారు. జీనులు, కళ్ళాలు నరిచేశారు. ఏనుగు కాలర్లో ఒక్కొక్కముద్ద గుమ్మడియంతచేసి ఆహారం గజాలకు అందించారు. ఒకళ్ళు కడిగారు. బంగారం అంచులున్న పట్టుగుడ్డలు వీపులపైవేసి అంబారీలు పిద్దంచేశారు. ఒంటెలకు, కుక్కలకు, పశువులకు, పక్షులకు కాదగిన రీతిగా పవార్తాలు పెట్టి తృప్తిపరిచారు. తల మాపినవాళ్ళూ, వలువలు మాపినవాళ్ళూ, కంటిలోకి కలిసానికైనా కానరాకుండా శ్రద్ధతీసుకున్నారు. అసంఖ్యాకంగా వచ్చిన ఆయోధ్యా పౌరజన, సేనలు ఆ విందులోబడి తినిమంద బుద్ధులైనై.

ముచ్చెలు, పావుకోళ్ళు, కీర్రుచెప్పలు. అద్దాలు, దువ్వెన్లు, ఏలకులు, లవంగాలు, జాజియలు, జాపత్రులు, పచ్చకర్పూరం. పోకలు, ఆకులు, ముత్యాలనున్నం. కస్తూరి, దంత దావనమార్గం, కాష్టాలు, కూర్చాకృతులైన ఫలుతోము దంతపు పుడకలు, జిహ్వజుద్దికి బంగారు రేకులు, ధూమపాన వస్తువులు, ఒకచీమిపి, నాటికీ, ఆనాటికీ, నేటికీ. ఏనాటికీ మానవుని వ్యామోహంలో పుట్టే వాంఛలన్నీ ఆచృతిగొని అక్కడనిల్చి ఆతిథ్యం ఇచ్చినై.

అవింశవారికి అతిసూత్రంగా అనుభవం చేకూర్చింది. ఆ అనుభవ సమయంలో వారన్నాడుకదా “సీతరామ లక్ష్మణులకు తేజం కలుగుగాక, భరతుడు చిరకాలం వర్తిల్లుగాక. మేం అడవిలోకిపోం, అయోధ్యకూపోం, ఇక్కడేవుంటాం. ఈ స్వర్గసుఖాలన్నీ చూరకొంటుంటాం” అని. అలా భావించారంటే అందుకు కారణం లేకపోలేదు. వారు విడిపిన చోటినుంచి వనానికి వచ్చేలోపల ఈనగర నిర్మాణమేమిటి? ఈ అతిలోకమైన ఆతిథ్యం ఏమిటి? ఎలాజరిగింది? కల్పితమనీ, కలఅనీ, త్రోసేద్దామంటే, రాత్రి అనుభవించిన చిహ్నాలన్నీ చెల్లవారిన తర్వాతకూడా వున్నై, నగరంలేదు. ఆ తొటల్లేవు. ఆ సుందరీసుందరులు లేరు. ఆ పాదేయాల లేవు. అన్నీ ఆదృశ్యమైనై. కాని, రాము ధరించినవన్నీ వున్నై. తమమేలి వాసలు వున్నై. తమ అనుభవంపుంది. తమ ఆలంకారాలు వున్నై.

భరతుడు భరద్వాజునకు తల్లుల నెరిగించుట

సూర్యోదయం కాగానే తల్లులతో, పురోహితులతో, గురుదేవులతో కూడి ఆశ్రమానికివచ్చి భరతుడు మహర్షిపాదాలకు ప్రణమిల్లాడు. సంయుమి ఆశీర్వాదించి రాత్రి వింశవిషయం ప్రస్తావననుతెచ్చి. “వత్సా! ఆరణ్యకులమైన మా ఆతిథ్యం అందుకున్నారా? అనంతృప్తి కలుగలేదుకదా” అని అడిగాడు. దానికి దాశరథి “స్వామీ! మేం సామాన్యులం. మాకు లౌకికమే కొంతతెలుసు. అలౌకికశక్తులకు అట పట్టయిన మిమ్ముల ప్రశంసించే యోగ్యతే మాకులేదు. మేం ఏనుగుల వంటివాళ్ళం. ఆకారం ఎంతపెద్దదో అక్షులు అంతచిన్నవి. మీ ఆతిథ్యం గ్రహించిన అనందంలో మావాళ్ళు వచ్చినవని మరచి ఇక్కడేవుంటాం అంటున్నారు. ఇంతకంటే నేనేంచెప్పగలను? నా మనస్సు నాస్వాధీనంలో నిల్వటంలేదు. అన్న దర్శనార్థం అర్చనాదాస్తూంది అన్న ఎక్కడవున్నాడు? దానివి? సెలవిస్తే, పోయి ఆయన్నునేవించి అయోధ్యకురమ్మని అర్చిస్తా” అని సమాధానం చెప్పాడు. అప్పుడు భరద్వాజుడు భరతునితో భరతా! ఇక్కడికి రెండున్నర యోజనాల దూరంలో “చిత్రహిటం” అనే పర్వతంఉంది. దానికి పుత్రరంగా, మందరతరులరా బృంద రుందిలమైన “మందాకినీ” నదివుంది. దానితీరంలో

రాముని పర్ణశాలవుంది. ఇక్కడనుండి దక్షిణంగా పోయి, సవ్యదక్షిణంగా పోయేదారి రాగానే, ఆ దారినిపోతే అన్నపర్ణశాలకు అది చేరుస్తుంది" అని చెప్పాడు. అందరూ నమస్కారంచేసి అనుమతి పొందారు. రాణులు ముగ్గురు ప్రత్యేకంగా అభివాదించేవారు అప్పుడు ముని వృషభుడు "వత్సా! వీరిని వివరంగా తెలుపు" మని కోరాడు, వెంటనే భరతుడు, "దేవా! తల పండి, పుత్రవియోగ శోకభారంతో పొగిలి పొగిలి, కృణించిన శరీరంగల ఆమె అన్నతల్లి, నాపెత్తల్లి, ఆమెప్రక్క నిల్చిన మహాయోగిని నా చినపెద్దమ్మ లక్ష్మణశత్రుఘ్నులగన్న తల్లి. ఆమె నన్ను కన్నతల్లి. ఈయవాంతర దుస్సంఘటనలకు ఆమె మూలం. ఇంతకన్న ఏం చెప్పను?" అని తలవంచుకున్నాడు. "నాయనా! తల్లిని నిందించవద్దు. వీడిజరిగినా మనమంచితే. ఆమె, నిందకు పాత్రురాలై, ఆఖిలజగత్తుకు ఆనందం ప్రసాదించింది. ఆమెనిమిత్తం. అమరకార్యం. అసురభంజనం. ప్రజారాపను రంజనం, ధర్మనిక్షేపగ్రహణం. పోయిరాండి. శుభంభూయాత్.

భరతుడు చిత్ర కూటానికి ప్రయాణం సేయుట

భరద్వాజ మహర్షి, భరతాదుల పట్టరాని సంతోషంతో ఆశీర్వాదించి అనుజ్ఞ ఇచ్చాడు. అనంతరం చతురంగ బలసమేతంగా, మహర్షి చెప్పిన మార్గం గుండా భరతుడు ప్రయాణం సాగించాడు. నానా విధాలంకారాలతో ఒప్పుతున్న వాహనాలపై కొందరు పోతున్నారు. గంటలు మ్రోగుతుండగా కదలి పోతున్న గజసంచానం. వర్షకాలంలో ఆరాళాన్ని ఆవరించే మేఘంలాగా నేలను ఆక్రమిస్తుంది. కదను త్రొక్కుతూ నడుస్తున్న గుర్రాల డేకల ఛాటికి నలిగిరేగిన ఛాళి. రామదర్శనార్థం పోతున్న అయోధ్యా వాసుల ఆనందంలో మీరూ, పాలు పంచుకునేందుకు రందని దేవతలను ఆహ్వానించే నిమిత్తం అంబరానికి పయనిస్తుంది. చల్లని పిల్లవాయువులు మార్గాయాసం తగుల కుండా మంద మందంగా వీచనాలు వీస్తున్నై. "అడవిలో సీతరామలక్ష్మణులు సంతోషంగా కాలం గడుపుతున్నా" రని వస్తున్న వారికి ముందే కుశల వార్తలు చెప్పుతున్నవా : అన్నట్లు పక్షులు మధుర మంజుల కూజితాలు చేస్తున్నై.

ఉచిత వేషధారులై, ఆయుధ పాణులై, హ్యూహగలిలో, నాద్యానుకూలంగా. పదారులు పయనిస్తున్నారు. “కోడలివీ, కొడుకులనూ, ఎప్పుడు చూస్తా” మన్న తహ తహ ఇనుమడింపగా రాణులు వాహనాలెక్కి వెళ్ళుచున్నారు. తరుజారుజార్క కిరణ సన్నిభంబైన వెలుగులు విరజిమ్మే పల్లకీపై భరత శత్రుఘ్నులు ప్రయాణించారు.

ఆ విధంగా నడచినదచి గంగానది ఆవలి తీరంలో ఉన్న పెద్ద వనంలో ఆ అవీకిని (సేన) చేరింది. అతి వేగంగా వస్తున్న ఆ సైన్య సంచలనానికి, ఆ భేరీవాహణంవారాలహూ, ధెవరి, కలగుండు పడి ప్రాణ భీతితో పరువెత్తే వనవరాహ, దురు, గజ, హరి, శారూలాది మృగ సంచయం, నానావిధ పక్షి సంచనం కొండల్లో, గుట్లల్లో, చెట్లలో, వర కాల మేఘంలాగా ఆవరించింది. వాహినీపద ఘట్టనంతో రేగిన ధూళి అరణ్యాన్ని శోధా విహీనం చేస్తూంది. ఎంతో దూరం ప్రయాణించటం వల్ల అలసిపోయిన వారినందరినీ ఆక్కడ నియత ఆజ్ఞ ఇచ్చి భరతుడు వజ్రపురి వారితో “గురుదేవా! భరద్వాజులవారు చెప్పిన అడవి ఇదే కావచ్చును. దూరం నుండి కనుపిస్తున్న పర్వతమే చిత్రకూటం కావచ్చు. ఆ కనుపించేనదే “మంచాకిని” అనుకుంటాను. మనం ఇంకొక్క యోజనం పోవలసి వుంటుంది. ఎంత తీవ్ర గమనం చేస్తున్నా చారి తరగటం లేదు.” తమ్ముడా! అబుహదూ.

భరతుడు శత్రుఘ్నునికి చిత్ర కూటాన్ని పిల్లించి చెప్పుట

అకు పచ్చని రంగుతో, ఆకసాన్ని చుందిచే వృక్షాలతో సయన పర్వం చేస్తున్నదే. అదే మనం చేరవలసిన పర్వతం. అబుహదు. ఆ పర్వత సానువులలో స్వేచ్ఛగా సంచరిస్తున్న గజబృందం, వజ్రాఘ్రం నేంను ఆక్రమించిందన్న భావం కన్పిస్తూంది. వాటి సంచార సమ్యక్ సంచరణకు కాళ్ళ క్రింది రాళ్ళన్నీ పొడి అవుతున్నై. చెట్లన్నీ పూలురొచ్చి వానజిల్లాలవలే భావిస్తున్నై. అమర కిన్నరీ మిథునం విహార యాత్రలో విలాసంగా సంచరిస్తుంది. గిరిపాద ప్రదేశం, సైనికలొడ

త్రొక్కిడితో భయపడిన మృగాలు పారిపోతుంటే, సుడిగాలికి బెడరి శరవేగంతో, బారులు కట్టి మింటిపై పోతున్న జెగురు పక్షుల వ్రాంతి వుట్టుతూంది. మన పరివారం నల్లని కురులను ముడివేసి, పూలు ముడిచి దాక్షిణాత్యజనంవలె కనిపిస్తుంది. జనరహితంగా పూర్వం వున్న ఈ అరణ్యం జనతా సంకీర్ణమై అయోధ్యవలె కనులకు ఆనందం సంతరిస్తుంది. రథ గజ తురగ పదాదుల పదమట్టంతో రేగినదుమ్ము భూన తొంతరాలను భేద కూన్యం చేస్తుంటే, పెనుగాలులు వీచి ఆ కావిరి పారద్రోలి నాకు హారం చేకూరుస్తున్నై. మన సైన్యాన్ని చూచి వులికిపాటుతో నడవలేక, ఎగిరిపోలేక, తొట్రుపాటు పడుతున్న వనమయూర సముదయం ముప్పిరిగా ముదాన్ని కల్గిస్తుంది.

సోదరా : నేత్రోత్సవం కల్గిస్తున్న ఈ రాసన ప్రదేశం రెండవ స్వర్గలోకం ఇదేయన్నట్లున్నది. ఇందులో తాప సాశ్రమాలు తప్పక వుంటాయని తోస్తున్నది. పుష్పిల వర్ణ శోభవలె బిందు మృగాలు కనిపిస్తున్నై. ఆ ప్రాంత పరిసరాలలోనే అన్న వున్న ఆశ్రమం వుండి వుంటుంది. వివక్షదా దహించిన మన సైన్యంలో సాధువులను విడిచిదిగా పంపి వెదకించు. వారు వచ్చు వరకు ఇక్కడ విశ్రాంతి తీసుకుందాం. " అన్న అన్నపాటకు తమ్ముడు శత్రుముడు సేనాపతులను పిలిపించి, " మనవారిలో సాధువులైన పదాలను అన్నవున్న ప్రదేశం తెలిపికొని రమ్మని అన్న ఆజ్ఞ ఇచ్చాడు. అవివంగా చేయండి " అని చెప్పాడు. వెంటనే వారు నూరురు బుద్ధిమంతులను పదిజట్టుగా విభజించి పంపారు. ఆ పోయిన వారిలో ఒక జట్టు తిరిగి వచ్చి, భరతునకు ప్రణామం చేసి, " దేవా : తమ ఆజ్ఞ మేరకు కొంతదూరం వెళ్ళి వెదకి వచ్చాం. ఈ దిశగా చూడండి. ఆ చోట ఒకే ఒక స్థానం నుంచి పొగవస్తున్నది. ఇంకెక్కడా కనుపించకుంలేదు, ఆ ప్రశాంత వాతావరణంలోనే పెద్ద దొరలు వుంటారని భావించాం. ఒక వేళ వారు లేకుంటే అక్కడ తప్పక మున్యాశ్రమం వుంటుంది. అక్కడికి వెళ్ళి వారిని విచారించితే వారు ఎక్కడ ప్రభువులున్నది చెప్పగలరు. తమచిత్తం " అని పల్కి విల్పన్నారు. వారితో భరతుడు " మీరంతా ఇక్కడే అగిపొండి.

అవనరంబితే మీకు కబురువంపుతాం. ముందు మేం పోతాం " అని వారికి చెప్పి, తమ్మూడూ, సుమంత్రుడూ. గురుదేవుడూవెంటరాగా, రామద్యానైక మానసుండై, భక్తి భరతుని రూపంలాల్పగా, చూచునుండి గగనానికి వేసిన నిచ్చెనలాగా నిశ్చలంగా వేస్తున్న పొగను లక్ష్యంగా పెట్టుకుని ముందుకు నడిచాడు.

చిత్రకూంఠాని వినోదాలు సీతకు శ్రీరాముడు చూపుట

ముందుగా నడుస్తున్న బ్రహ్మణ్యుడైన వసిష్ఠ మహర్షి శ్రీరామ దర్శనం కలుగబోతున్న దన్న సంతోషం పున్నచి వెన్నెల్లాగా దహరాకాశం విందగా, క్షణకాలం చూచిన నిష్ఠుడై. " అనంతమై, అతి విగూఢమై. అవ్యక్తవ్యక్తమైన ఈ విశాల విశ్వంభర, ఈ వ్యోతిర్గోళాలు, ఈ సృష్టి స్థితియీలు ఎవనిచేత, ఎందుకు జరుగుచున్నదో తెలిపికోటానికై యుగ యుగాలు, మన్వంతరాలు మహతపస్సాడనతో అన్వేషించి " తేజో రూపం గుర్తించి, యోగనిష్ఠలో, శరీరంలోని ప్రతి అణువులోనికి ఆకరించి ప్రజ్ఞాన, విజ్ఞాన, సుజ్ఞాన సంపూర్ణంగా ధ్వనిస్తున్ననాదాన్ని విశ్లేషించి, ఉచ్చారణ మాత్ర సౌలభ్యంగా ' ప్రతి ' పేరుతో గానంచేసిన మహా మంత్రాలసారభూతం " రామావతారం " గా దర్శించాడు.

మధ్యలో నడుస్తున్న భరతుడు, అన్న సన్నిధానం అడుగడుగునకు చేరువైనకొద్దీ ఒడలు సంకృప్తితో వరపశంసగా, ఆయన నీల నీరద కోమల శరీరం అవిర్యావ్యమైన తేజస్సుగామరి జడచైతన్య మయమైన సృష్టిగా పరివర్తనం పొంది, మహర్షుల, మహాయోగుల హృదయాకాశం నుంచి సృష్టిరహస్యాన్ని వేదంగా, ఉపనిషత్తుగా, సృజిస్తున్నట్లు చూశాడు.

వెనుక నడుస్తున్న సుమంతుడు, బ్రహ్మణ్యుల దివ్య దర్శనంతో అవిర్యావంపొందిన ప్రకృతి రహస్యజ్ఞానం, తానాచరించి, తక్కిన లోకాన్ని ఆదరింప చేసి, అనుభవంలో సత్య స్థిరమైనది " ఆర్షధర్మం " అని విశ్వాసాన్ని ప్రతిష్ఠించుటకై క్షత్రియ ధర్మాన్ని కైకొన్న భగవంతుడుగా రాముని తన మనోదర్శనంలో చూచుకున్నాడు. ఇలా భావించుకుంటూ

నడుస్తున్న వారికి గమనాయాసం కల్గలేదు. అక్కడ చిత్ర కూటంలో సీతారాములు వేకువనే మేల్కొంచి సమయోచిత కార్యాలన్నీ పూర్తి చేసుకుని పరిచితమై, అనుభవంలో వున్నప్పటికీ, విత్య నూత్నంగా కనుపిస్తున్న ఆ పర్వత సౌందర్యం వేరు వేరుగా సీతకు రాముడు తెలుపుతున్నారు. అమెకూడ ఆమాటలు వింటూ ఆ శోభిలికిస్తుంది.

“జానకీ! నాకీ పర్వతరాజు ఆతిథ్యం లభించినప్పటినుంచీ, బంధువులనూ, మిత్రులనూ, మాలాపితరులనూ, రాజభోగాలనూ, చివరకు రాజ్యాన్నీ వదలివచ్చానన్న తలంపే కలగటంలేదు. అదిగో, అటుచూడూ! అందిరాన్ని చూచిస్తూ. శాభాసాంద్రమైన వృక్షాలు, ఇంద్రసీలమణుల్లాగా, స్పటికాల్లాగా. ప్రవాళాల్లాగా కాంతులు కల్పిస్తూ కొండచరియలలోని ప్రదేశాలు నయన పర్వం కలిగిస్తున్నై. ఈవైపుచూడూ. ఉప్పొడులనేకరజార్దం గుంపులుగా లిరుగుతున్న రోలంబ కదంబం (కుమ్మెడలగుంపు) గగనచ్ఛరానికి వ్రేలాడ తీసిన నీలమణులవలె ఎంతమనోహరంగావుందీ! సహజ శత్రుత్వం మరచి అన్యోన్యంకలసి లిరుగుతున్న సాధుమృగాలూ, క్రూరజంతువులూ, భగవంతుడిచ్చిన విశేషవివక్షణ జ్ఞానాన్ని పాడుచేసుకుని పరస్పరం కలహిస్తూ, వంచిస్తూ, దోషిడిచేస్తూ, హింసిస్తూవుండే మానవులకంటే ఎన్నో వేలమడుం గులు పుర్రమోర్తమంగా కనుపిస్తున్నై. సూక్ష్మంగా పరిశీలిస్తే. “మానవుని మనుగడకోసమే ఇంతప్రకృతి భిన్నభిన్నంగా నిర్మించాడేమో దైవం” అని అనిపిస్తుంది. ఈప్రకృతికి మానవునితో పనిలేదు. మరి మానవునికి ఇదంతా రావాలి. ఏదిలేకపోతే దానికే తహతహపడి, తన్నుకుని, తిట్టుకుని, చంపుకునిచస్తున్నారు. ఆప్రదేశం లక్ష్మమాటుతిలకించూ. ఆకిన్నరదంపతులు ఎంత స్వేచ్ఛానురాగాలతో విహరిస్తున్నారో. వారల అన్యోన్యత ఎంత హృద్యంగావుందీ! ఈసానుస్థలాన్ని లక్షించు. విద్యాధరులు తమ ఆత్మ శస్త్రాలను శాఖలపైనుంచి, హస్తగ్రహీతలై ఆతివలు వెంటరాగా. వినోదార్థం లతాగృహాల్లో ప్రవేశిస్తున్నారు. ఒక్కమారు సకలసుమసారభం రలముస్కలుగా మారుతం క్రుమ్మరిస్తుంది. మనంవచ్చి చాలిడినాలైనా, చూచినవే చూస్తున్నా వెగటుకొల్పక ఇంకా చూచాలనిపిస్తున్న ఈచిత్రకూటం, నిజంగా చిత్రకూటమే.

దేవీ! సహచరివై నీవు, సహజన్ముడై సామిశ్రీ నన్ననుసరించి
పున్నంతకాలం అది ఎంతకాలమైనా ఈ ప్రదేశం వదలిపెట్టలేను. మాపిన్నమ్మ
తెలియకయే పచ్చాడుగేండ్లు నిర్ణయించింది. అనిరయం జీవిత పరమావధిగా
చేసినట్లయితే ఎంతో బాగుండేది. మహద్గుణం అనంతవిజ్ఞానం అరణ్యాలలో
పుండేకదా సృష్టించారు. ఇది ఎంత సహజనంపద; దైవికంగా మొలిచి,
దైవికంగా ఎదిగి, దైవికమైన ఋతు ధర్మానుసారంగా, పరించే ఈవృక్షలతా
గుల్మాలూ, ప్రవహించే నెలయేళ్ళు, నడులు జలపాతాలూ, గైరిక
దారుపులూ, వినిజనినిదీక్షాలూ, కృతకమైన మానవకల్పిత గృహరామా
దుల్లో లభిస్తాయా? పరమ తాపసుల పదపరాగంతో, విస్ఫూరిత విశ్వకల్యాణ
వాంఛాభావ సంపారంతో నిండి, నిదీకృతమైన, పవిత్రతను సంతరించు
కొన్న ఈ అద్రి, జడమైననూ, ఈ అరణ్యం స్థావరమైననూ, ఎంత
పుష్కలం చేసుకున్నదో! నా ఈ అరణ్యవాసం ఇతర దుర్గభమైన మూడు
మహాఫలాలను సాధించిపెట్టింది. పితృవాక్య పరిపాలనం, సోదర చూపు
హృదయానుమీలనం, అర్మధర్మ పరిపాలనం. ఇకనాకు కావలసింది ఏమీ
లేదు. జాననీ! త్రికరణపద్ధిగా నారోహిణి ఈ చుహుంచానుభూతిని మరీ
మరీ పొందుతావుకదా! చాపలు పరచినట్లుగా, నునుపు, చదరంకల్లి, నల్లగా
తెల్లగా, ఎరుపు వందలకొలదిగాపున్న ఈ చాపరాళ్లను చూశావుగా.
ఈ రాళ్ళల్లో రాత్రిచే పర్వతంలోపున్న ఎన్నో ఓషధులు తమ వెలుగుల
ప్రసరింపచేసి "ఈ ప్రదేశమంతా నెమిళ్ళు కొలుషతీరినవా!" అన్నట్లు గోచ
రిస్తున్న సమయంలో నాతోపాటు విహరించగలవా? వనవాసవ్రతాన్ని కూర్చి
మాపెద్దలేమన్నారో తెలుసా? అపవర్ణచూమనీ, సంస్కృతిపాఠవిచ్ఛేదక
మనీ. (ముక్తికాల్పేదీ, సంసారబంధాన్ని తెంపేది).

ఇటువైపు సమీపంగా కనుపిస్తున్న దృశ్యంచూడు. ఎవరు ఈవిధంగా
ఇక్కడ ఆడుతారు? అంతా వాచామగోచరం. ఒకేఒకకొండపై, కొంత
భాగం ఇండ్లవరుసల్లాగా, కొంతభాగం నెలపంక అక్కరిలో ఎలా తోటల్లాగా
రాళ్ళుకూర్చుబిడ్డలవై. ఈచిత్రరూపం చూచిని బ్రద్దలచేసుకుని వచ్చినట్లు
న్నది. ఈపర్వత సమతలస్థలాల్లో, రాములు క్రిడాసమయాల్లో పరచుకున్న

తామరపూలపాన్పులు, పున్నాగభూర్ష పత్రాలమీద వరచిన దుప్పటులుగా తోస్తున్నై. ఆ దంపతులగాధాశ్లేషణాల్లో నలిగి, తెగిరాలిన దేవప్రసూన మాలికల వాసనలు ప్రూణతర్పణం చేస్తున్నై. మన పెద్దలపాలనలో పేరు మోపిన ఉత్తర కురుదేశాన్ని మించిన సమస్తసౌభాగ్యం ఇక్కడే వున్నది. ఈ ధరణీధరం. పరిహాసితనీరాకరం. శోభాతిరస్కృతసుధాకరం. మనోహర వృక్షలతాగుర్మరచిత మాలాధరం. సమస్తశోభాపహం. సర్వవిధ సంతోషాపహం.

మందాకినీ నదినిచూపి సీతకు శ్రీరాముడు వర్ణించిచెప్పుట

ఇంకా ముందుకు పోదాంపద. ఈ నదీమతల్లి “మందాకిని” బంగారు వరె ప్రకాశించే ఇసుకతిన్నెలు ఇవిగో. నీరాకను చూసి, తానుకూడా నీ సౌందర్యాన్ని సంతరించు కుంటున్నది. వికపితవర్ష వదనంతో. ప్రకటితబిసకాండదాహాపులతో, శంఖగళంతో, చక్రవాక వజ్రజంతో ఆవరణాభితో. మీననేత్రంతో. పులిస జిహ్వనంతో, కచ్చసవర జంతో. శైవాలవేణీ భరంతో, నిమ్మకటితో, ముక్తాప్రవాళహారంతో, జలధవళ వసనంతో, మంద తరంగవళితో, మందానిల నిశ్వసనంతో, మధుకరఝంకారగానంతో, నీటిదరిని వరుసగావిల్చిన అంచలూ, బెగ్గురు వజ్రలూ చేస్తున్న వింతధ్వనులచే మనలను ఆహ్వానిస్తూంది. మెల్లగా క్రిందికి దిగు. ఆమె, నీకిచ్చే ఆతిథ్యం నేనూ పంచుకుంటాను. సూర్యాస్తమయ వేళల చెట్లనీడలు దీరంకాగా, నదిలో ప్రతిఫలించి కుచేరుని పుష్పవాటి కలోవున్న సర్వసుమనంవాపితమైన సదస్సులాగా కానవస్తూంది. అక్కడ నీరు కొంత కలుషితమైంది. ఆదవిజంతువులువచ్చి దప్పి తీర్చుకుని వెళ్ళి నట్లున్నది. కాలం తప్పకుండా ఋషికాండం తమ నిత్యానుష్ఠానాలు నెరవేర్చు కునేప్రదేశం అదిగో. వారి పాదచ్ఛాయలు కనుపిస్తున్నై. దారుణతపో నిపులు పూర్వదాహంతై, తలపై అంజలి బంధంగావుంచి, సూర్యోపాసన చేస్తున్నారు. వారిశరీరమంతా విమృశ్యమయం. ఏఆలంబనంలేకుండానే శరీరం తో గగనసంచారం చేస్తారు. చూపుతోనే ఆధివ్యామలు హరిస్తారు. వారి నిశ్శక్తియిచ్చింతకు ఆనందించిన వృక్షలు పుష్పాలరూపంగా ఆశ్రువులు

రాజున్న న్నె. మైథిలీ! దమశమ సంపన్నులైనరావసుల సంస్కర్షతో, శక్తి మంతమైన ఈజలంలో నాతోకూడి స్నానంచేయి. పిగువదక చెలికత్తెలు, నీవు జలకేకుల తేలినట్లే నాతో జలక్రీడలాడు. ఈచిత్రకూటపర్వతమేమన అయోధ్యగా, ఇందలి మృగాలే పౌరజనంగా, ఈమందాకిని సరయువుగా దావించి వర్తించు. మాతండ్రి నందానంలో నాకులభించిన ఈమహావరాళానికి నేనెంతో పొంగిపోతున్నాను.

“కష్టసుఖముల పాలొనగలుగు తమ్ము,
దర్ధదేహంబురీతి నన్నంటు సతయు,
వాంఛితంబు లొసంగు వర్వతహితుండు,
కలుగుటను కాంత! నాకేమివలయునింక?”

ఒక అయోధ్యకాడు, మూడులోరాల పాలనం కట్టబెట్టినా ఇంత సంతోషం నాకు కలుగదు. ఈమందాకిని స్నానం, మధురఫలభక్షణం, మానవతి అనురాగం, మర్మమెరిగిన తమ్ముని అలంబనం చాలు. ఈమహాదృష్టం జీవకోటికి భగవంతుడు సర్వధా చేకూర్చుగాక. ఇది స్వాదువు, ఇది పూతం, ఇది తప్తం. మానభేదం తెలుసుకో” అని. ఇంతలో భయంకరంగా కరి పీంకారం వినవచ్చింది. ధరామా? ప్రళాంతారణ్యం అంతా దట్టంగా క్రమ్ముకుంది. అధ్యానానికి అలజడిపొందిన అరణ్యస్త్రవాలు చెల్లాచెదురుగా పరుగులెత్తుతున్నై. అదికాంచి “లక్ష్మణా! ఈఅకాలరాండవం ఏమైవుంటుందీ? పింహాలు చెలరేగినవా? మత్తవారణాలుబయటెగి అడవిపైపడ్డవా? వేటకుక్కలఅరుపులా? కంటిచూపు మేర కల్లోలానికి కారణం కనుపించటంలేదు. ఎవరైనా నరపతి వేటకారకై వచ్చాడేమో చూడు” అని రాముడు చెప్పాడు.

సోమిత్రి భరతుడు సేనతో రావటం సీతాపతికి చెప్పుట

అన్న మాటలు ఆరించిన సోమిత్రి ఫలపుష్పాలతో విండిన, పున్నకమైన వృక్షాన్ని ఎక్కి ముందు తూర్పుదిక్కుగా చూచాడు. తర్వాత ఉత్తరంగా చూచాడు. చాలి అంతా ఆక్రమించి సముద్రం పొంగినట్లుగా వస్తున్న హెరాతిహెరమైన సైన్యాన్ని చూచాడు. ఆ సైన్యం తమవైపే

వస్తూంది. వెంటనే దిగ్గరగా “అన్నయ్యా! అపాయం దాపురించింది. అగ్నిహోత్రం ఆర్పు, కవచాన్ని ధరించు. శరశరాసనాలు గైకొను. వదిలను గుహలోనికిచేర్చు” అని సామిత్రి అక్కడవుండే తొందరించాడు. ఆ మాటకు “అది ఎవ్వరిదో సరిగా పరిశీలించుని” రాముడన్నాడు. పరిశీలించిన లక్ష్మణుడు అగ్రహోదగ్రుడై, కన్నులు నిప్పుకణాలు వర్షింపగా “అన్నయ్యా! చూచాను. కన్నులు చుండగాకన్నాను. అది కైకేయిపుత్రుని సైన్యం. రాజ్యాన్ని పరిగ్రహించి, ఋణశేషం, శత్రుశేషం మిగల్చి రాదన్నట్లు మనపై దండెత్తి వస్తున్నాడు. ఆతని రథంతో పుద్గలప్రకాండం వున్నది. కోవిచారకేతనం ఎగురుతుంది. నీవుకూడా చూడు, నీ సందియం పోతుంది. రౌతులు, మావతీంద్రు అయుధపాణులై వున్నారు. మనం కూడా సన్నద్ధులం కావాలి. పర్వరాగ్రంపైన నిర్భి యుద్ధం చేయాలో, ఇక్కడే వుండి సమరం సాగించాలో నిర్ణయించు. విష్ణురక్ష వైరంతో వచ్చిన భరతుడు నిశ్చయంగా నీ చేతికి చిక్కినట్లే చావించు.

వదిలనూ, నీకూ నిఘ్నరమైన కష్టాలు చూర్చాడు. శాశ్వతశ్రీకి మిమ్మల్ని చూరం చేశాడు. అంతతో తృప్తిపడక దుర్వావం తోడు చేసుకున్నారు. ఇది కూడ మంచిదే. ఆనాడు ఆరిన అగ్రహం ఈనాడు భయంకరంగా ప్రజ్వలిల్లింది. ససైన్యంగా కైకేయీ పుత్రుడు కాలాని ఆతిర్భ్యం కోసంకేలుజాస్తాడు. ఈతని వధించుట పాపం కాదు. దుశ్చరీరు లను, దుర్జయులను, దుర్మార్గులను ఓడించుట శత్రు ధర్మమే. ఇతిదుత్యక్త సుధర్ముడు. కాన దండనానికి అర్హుడే, వంశమర్యాదకు ఎదురు నడచిన కైక, తన తనయుని మృతదేహాన్ని కౌగిలించుకుని నన్ను చూపిస్తూ; మోరంగా ఏడ్చుగాక. అనంతరం ఆ ఏడ్చుటకు కూడా తాను మిగలకుండా నదాంధవంగా చచ్చుగాక. భూతచాత్రి ఆపాస్తపాపియై అలరు గాక. ఎండి పొదలవై కార్పిచ్చు పడినట్లు, అన్యన్నిర్ముక్తమైన శరకాండం శత్రు కాండాన్ని ఖండించు గాక, ప్రశాంతవాచావరణంతో, రావసాశ్రమంగా విరాజిల్లుచున్న చిత్రకూటనగరి, సేనాశరీరనిర్గతకవోష్ట రక్తచారాపిక్తంగా మారు గాక. రెగివడిన, వచ్చిన మానవకళేదిరాంను కాకగృధ్రసృగాలాల కడుపునిండా మెక్కు గాక. నన్నాశ్రయించిన అప్రవిద్యాదేవి ఋషం

దీనిలో రీర్వణము గాక “రామం దశరథం విద్ధి” అని ఓపదేశం చేసి నన్ను పంపిన చూర్యుడేది చూట పరించుగాక. నా రక్షణకై, నా శక్తికై, నా దీక్షకై. నిరంతర చాళాన సహాధి యుగ్మమై అర్పిస్తున్న అర్ధాంగి తగిన భర్త లభించావని రలంచి సంరపించు గాక. అన్నా! బాగేల! ఏమిటి! నీవు వాపరాచి కానే వలదు. వదినలో ఇక్కడ విసోదించు. రాగిల చార్యం నేను చక్కచెట్టురాను” అని, కంపిత గాత్రంలో, చలిరాధరంతో కర్కశ వాక్యాలలో, ఘోరిల్లుతున్న సముద్రంవలె గోచరిస్తున్న లక్ష్మణుని చూచి, పర్యవంశం అచటకై.

భరతునిపై ఆగ్రహంకొన్న సౌమిత్రిని రాముడు శమింపజేయుట

“సోదరా! కాంతించు. ఎందుకంత ఆగ్రహం? ఎవరికై ఇంత కోపం? శత్రువెవరు? ఆ వస్తున్నది రమ్ముడూ, రమ్ముని నైస్యం అనికదా నీవు చెప్పింది. ఇక విల్లెందురు? బాబం ఎందుకు? కత్తి ఎందుకు? కవచం ఎందుకు? రసంత రానుగా వస్తున్న రమ్మునిపై అన్నలు చూపారిన అనురాగం ఇదేనా? అరదు సుమతిగాని మమతిగాదు. నావలనే పిర్వవ్యాకృతాలనంచేసి నన్ను చూడవస్తున్న యనీషిని, మన రమ్ముణ్ణి గత జీవితాల్లో చేసి లోకనించు పాత్రలమై భరాగ్రహణం చేయ వలసివలె అవసరం ఇప్పుడేమంత వచ్చింది? మహామరివైన నీకు రాజ్య భోగాలు ఇంతరుచిమందలా? నీవు సమాధివలె భరతుని పరిచూరిస్తే, నీ అన్న ఆ సుపదకు ఆశపడరాదా? మృతసప్తస్యాన్ని నే సంగీకరించనని నీకు తెలియదా? అది విషంవై భక్ష్యం గాదా? శత్రుం వట్టి శవభండేస్తున్నా. నేను అర్థం కోరినా, భూమి కోరినా, రాజ్యం కోరినా, మీ కోసం, మీమేలు కోసంగాని నా కోసం రాదు. నాకై నేనే కోరితే, సప్తజలదిప్రాదేశ్విర మైన భూమండలంలో నా కసాద్య మేమి? భర్తామరంగా వచ్చే ఇంద్రవద నైనా త్రోవేస్తాను. సోదర ప్రేమకు ప్రతిమూర్తులైన నీవూ, భరత శత్రుములు లేని ఏ సుఖం నే నపేక్షించను. ఆ సుఖాన్ని అగ్నిబూడిద చేయు గాక.

ఆ రమ్ముని రాకూర్చి నీవు సరిగా ఆలోచించక, అనుమానించి అగ్రహాన్ని పొందావు. ఆ రాకలోని పరమార్థం నేనిలా భావిస్తున్నా. "ద్రావ్యవర్షణదైన భరతుడు సులభత్యాన్ని గుర్తించి, ఆయోధ్యకు రాగానే మన వనవాసం సంగతి విని మనసు చెడరి, భ్రాతలను ప్రాణాధికంగా ప్రేమించేవాడు కావటంచేత, తల్లిని చూపించి, తండ్రి అనుమతికొని నాకు రాజ్యం ఇచ్చుటకే వచ్చా"డని. అతని అంతఃకరణశక్తి నాకు తెలుసు. అరదు ఇక్కడికి రావటం ఎంతో యోగ్యమైన కార్యం, అటువంటి అమాయక సోదరునిపై అలక వహించటం నీకు తగదు. ఏనా దైనా నీపట్ల అవిధేయుడుగా గాని, అప్రియుడుగాని ప్రవర్తించాడా? అందులో నీవు నాకువలె నీ రమ్ముడు భరతునకు ప్రాణం. నిన్నువమానించి ఆ రమ్ముని బాధపెడరాదా? నన్నువమానించి నీ కాగ్రహం కల్గిస్తాడా? ఏ విధంగా చూచినా భరతుడు దోషరహితుడు, ఛత్తీనహితుడు. ఇత ఇటువంటి పరుషవర్త్యాలు భావించవద్దు. నే వివరేను. విని సహించలేను. అరనిని ఏమనినా నన్నట్టే. ఇదే నామీద నీకు ఒట్టు.

నేను చెప్పిన మాటలు నీకు అప్రియాలైతే, రమ్ముడు రాగానే నీ చిన్నన్నకు రాజ్యాధికారం దత్తం చేయుమని చెప్పా. తండ్రి ఎంత దుర్మార్గుడైనా కొడుకు చంపురాదా? సొంత రమ్ముని చంపే అన్నపుంటాడా? నీటికిమీటికి, అయిన దానికి, కానిదానికి ఇంత భయపడరావెందుకు? నా వలెనే రమ్మునికి రాజ్యంపై మమకారం లేదు. నిజంగా నీవు కోరితే, మాటమరలా అధికారం ఆరనిచేత అప్పగింత పెట్టిస్తా" అని శ్రీరాముడు చెప్పాడు. లక్ష్మణుడు తన త్వరపాటుకు విగుపడ్డాడు. భర్తృస్వరూపుడైన అన్నకు రసచేత మనస్తాపం కలిగించినందుకు వ్యభిచో మునిగాడు. సంజాగ్రహించి, "మీకారతై తండ్రి దశరథుడే వచ్చాడేమో" అన్న లక్ష్మణునితో. "రమ్ముడా! ఎందుకు రాకూడదు?" అన్యభదోషానికి వెంచి అడవులకు పంపినా, దిద్దలపై తండ్రికి ప్రేమ పుండదా? మనలను చూచుటకైనా రావచ్చు. మనం కిష్టాలు పొందుతున్నామని భావించి, ఆయోధ్యకు తోడుకునిపోవైనా రావచ్చు. మనలను వదిలినా, తన కోడలిపై ఉన్న అదరణకొద్దీ ఆమె కొరకైనా జనకుడు రావచ్చు. ఇంచేదీ అసంభవం

కాదు. సరిగా చూడు. పవనజవాలూ. గోర్రవంథాలూ ఐన ఆశ్వాలు
రెండూ, రండ్రి ఎక్కే "శత్రుంజయం" అనే ఏనుగు, దండు ముందుగా
వస్తున్నై. కాని, రండ్రికి రాజరక్షణమై, ప్రితిపాత్రమైన శ్వేతచ్ఛత్రం
కానరావటం లేదు. అనుమానంగా వుంది. తమ్ముడా ! వామనేత్రభుజాలు
రెండూ ఒక్కసారే న్నందించిన్నై. ఏమి వార్త వినవలసివస్తుందో. నా
మాట పాటించి చెట్టు దిగిరా" అని రాముడు చెప్పగా, సౌమిత్రి పృథ్వివర
ణం చేసి, పిగ్గుతో అన్న పాదాలకు అంజలించి చూరంగా వెళ్ళివిల్చున్నాడు.
భరతుడు పుద్గామంగా వున్న తన సైన్యం రాకతో ఆశ్రమమంతా కల్లోలిత
మైపోతుందని ఆ ప్రదేశంలోనే ఆగనియమించాడు. ఆ వాహిని స్థా
యోజనం వరకు వ్యాపించింది. చల్లచల్లగా పిల్లగాలులు వీచి ఆ యాత్రి
కులకు చూయి కల్పించినది. వనసుందరి విహంగ మంజులధ్వనులతో
ప్యాగతం పట్కించి.

శ్రీరాముని ఆశ్రమాన్ని భరతుడు పాదచారియైవెదకుట

భరతుడు సర్వ పరివారాన్ని విసేత వేషధారణం చేయవలసిందిగా
అజ్ఞ ఇచ్చి, " తమ్ముడా ! శత్రుహ్ను ! మనమందరం అన్న ఆశ్రమాన్ని
వెదకువాం. నీవు పరివారాన్ని తీసుకుని ఒకవైపుపో. మహాబలుడు,
పరమ మిత్రుడు, గుహుడు తనబలంతో ఇంకో దిక్కుగా పోతాడు.
గురుదేవులూ, మాతలూ, మంత్రులూ, బంధువులూ, పాదలు నాతో
వస్తారు. మనస్సు ఆగటంలేదు. అమిత లేజలు, అసమాన మానవులు.
అద్భుతదాహ విక్రములు అగ్రజలు. సతీదూపంకొన్నవతి. శమదమ
పంపన్నురాలు, జననీస్థానీయ వదిన. చూచేదా నేనురకు పడలేను.
అన్నిటి కంటే ముందు, ఆ సౌందర్యమూర్తిని, అత్రాత్యవర్షుని,
అఽరహాసవదనుని అన్నను దర్శించి, పాదపద్మాంబు స్పర్శించేదాకా నాకు
కాంతిలేదు. సకల రాజనరమస్తకాలంకృతమైన అన్న చరణద్వయం,
మూర్ధాన్ని సోకగామొక్కిన నన్ను ఆదరించి, ఆశీర్వదించు వరకు నాకు
కాంతి ఎక్కడిది ? తమ్ముడా ! చిన్నన్నవరె. వదిన వరె నేనూ పుణ్య
కర్మలు పుర్వజన్మలో చేపిపుంటే, ఎరబాటు సహించని హృదయంతో,

అనుందరముఖారవిందం. ఆ సుఖమధురవాక్కులూ, ఆ అనురాగామృత వృష్టి, వారివలె దరించి, ఆలించి, అనుభవించేవాణ్ణి. నందనవనమవ్యంతో సుందరభర్మచేదికపై కూర్చున్న కుటేరునిచందంగా, ఈ గిరికందర బృందంలో నిరంతరం అన్ననివాసాన్ని కల్పించుచుని పుండరీనికి చిక్క కూటం ఎంత తపస్సుచేసిందో .

వ్యాకాసమేతమైన ఈ వనం ఎంతభంగ్యమైంది ? అగ్రజ పాద పద్మపరాగ సంకలితమైనదేది పరమపావనతలెందమ? "అనిచెప్పి, వారలను వియమానుసారం, పుత్రైంచి కాలినడకతో. మిగిలినవారందరూ అనుసరించి రాగా. దక్షిణాభిముఖంగా పయనించి, పెద్దవిస్తీర్ణంగల చెట్టును సమీపించాడు. అక్కడికి అనతిదూరంలో తాను పూర్వం కాంచిన పొగా. అశ్రమాన్నిచూచాడు. చుట్టువక్కల అటువంటి అశ్రమాలేవీలేవు. భరద్వాజుల వారుచెప్పిన రెండు కొండలమధ్య మనోహరప్రదేశం ఇదే. సముద్రంలో పడిన ప్రాణిప్రాణంతో తీరంచేరి పొందిన అనందంపొంది ఆ దిక్కుగా పుత్సాహంతో. పెద్దపెద్ద అంగలువేస్తూ నడువసాగాడు; అనువరించివస్తున్న వారందరూ ఆతనిసంతోషాన్ని గురుతించి, రాముడు నివసించే పర్వతాల కనుపించిందని ఇంచా త్వరితంగా పోసాగారు. మధ్యలో కొందిరు మునీశ్వరులు నీపుచూసిందే రాహుశ్రమం, నీ శ్రమ ఫలించుగాక. నీసాధు దీక్ష త్రిలోకపూజ్యం అవుగాక" అని దీవించి దారిచూపారు. పరమామోదంతో భరతుడు మరికొంతనడిచి అక్కడ ఆగాడు.

భరతుడు రామాశ్రమాన్ని చూచుట

"మీరంతా ఇక్కడ ఆగండి. గుహాను నా వెంటపుంటాను, గురుదేవులు చూర్పదేవులు కలిసిరావాలి. గురుదేవా ! దయచేసి నా కల్లలను ఇక్కడకుచేర్చండి. వారు వచ్చేవరకూ ఇక్కడవుంటాను, వాహనాలపై వారిని భద్రంగా కొనిరాండి" అని వసిష్ఠులారాని పంపాడు. భరతుని కంటె ఆశ్రమమతున్న సుమంత్రుడు శత్రుఘ్నుని సరసమచేసాడు. తన్నెక్కడ వద్దంటాడోయన్న తహరహ ఆతనినట్లాచేసింది. అనుజ్ఞామలు వెన్నంటిరాగా నడుస్తూ భరతుడు "సోవరా నల్లవైపుల మహాతపస్వం

వన్నులై, దీర్ఘదర్శులైన తాపసులు ఆశ్రమాలలోనుండి రక్షిస్తూంటే దిగులువిడిచి, కోకం అణచిమధ్యలో నివసించే అన్నల ఆకుబట్టి అడగో. దానివెనుక సాలవృక్షంచూచావా : ఆ చెట్టుకూ, పర్వతాలకూ మధ్యవున్న ప్రదేశం పూలమొక్కలలో ఎంతో రమ్యంగావుంది. చీకటిరాత్రిలో వెలుగురు నిమిర్తం నెగళ్ళువేయటానికి విడిచిపెట్టిన కద్దెలగుట్ట ఎంతవెత్తునవున్నదో. దానిప్రక్కగా అడవిమన్నుల, మృగాల పేదవెండికలతో చేసిన పిడకలరాశి అది. హిమవంతంలో చరిగాచుకుంటానికి కాబోలు సంతరించబడినట్లున్నది. ఈ గుడ్డులు చూచావా : ఏ పేకలోనైనా దారితప్పకుండా ఆశ్రమానికి చేరేలాగు చెట్లకొమ్మలను నారపీఠ పీఠికలు వ్రేలాడగట్టబడినై, మహారి చెప్పినగుడ్డులన్నీ ఇక్కడ గోచరిస్తున్నాయి. దగ్గరలోనేమందాకినీనదివుండే వుంటుంది. ఈ చెట్టుచివర నారపీఠిక ఎగురుతుంది. ఈ చెట్టు ఫలాలతో విండివున్నది. ఇక్కడనుండే చిన్నన్నపండ్లుతీసుకుని వెళ్ళుతాడనుకుంటాను. అందుకే దీనికి గుడ్డుపెట్టివుంటాడు.

మదదందావళాదు. దంతాలతో కుమ్ములాడి కోపం తగక పీంకరిస్తూ పోతున్నాడేకని ఆశ్రమంలో అడుగుపెట్టలేదు. సాయంప్రాతరాత్రులకై ఋషి శ్రేష్ఠులు ఏ ఆగ్నిహోత్రాలను విరంతరం రక్షిస్తారో, ఆ యగ్ని ధూపం నిడిదంగా వ్యాపిస్తూంది. పురుషోత్తముడైన నా ఆన్నను పురుషోత్తముని దేవతల్లాగా నేనిప్పుడు దర్శిస్తాను. జన్మజన్మాంతరాఘపంకం జ్ఞాతం చేసుకుంటాను", అని తమ్ముడితో వచిస్తూ. కొంతదూరం పోయి మందాకినీ నదివిగాంచి, కన్నుల పీరునిండగా మరలతమ్ముడితో "శత్రుఘ్న! ఎంతనిర్మాగుణ్ణి. తండ్రి ఆలంకరించిన పింహసనంపై కొలువున్న సమయంలో వింజామర పీస్తూ పేవించవలసిన ఆన్నను విర్రనాభివో చూచాల్సిన దుర్మోగంగల నేను బ్రదకటం భూధారంనుమా, తండ్రిమీద నెపంగా నాకై సర్వస్వం త్యాగంచేసి, విరాడంబర మునివలె అడవుల్లోవున్న అనురాగపయోధి. రామచంద్రుడు రాజవతాదన్నవాడు అపవాదగా లోకంలో నిర్విపోయింది నా పట్టుకచేరనేకదా; నా ఆన్న నన్ను అదరిస్తాదో, లేక నాపై అగ్రహిస్తాదో. ఏమైనా ఆన్నపాదాలపై పడి నాదోషం ఏమీ లేదని చెప్పుకుంటాను. అదే ఈ జన్మకుదా" అనిచెప్పి కన్నీరు తుడుచు కుని, చెట్లగుడ్డుల బాట వెంటనడిచాడు. నడుస్తూ తనముందు—

సార, తార. అశ్వకర్ణచృవాళితో ఆవృతమై విరివిగావున్న దాన్ని, దర్శనవేదిచే అందమైనదాన్ని, ఇంద్రచాప వర్ణాలతో వెల్లులు తిమ్మె శత్రు కందలుందన సమర్థంబునైన ధనుస్సులుగలదాన్ని, సూర్యకాంతులకు సమానమై, చూచినమాత్రా దిగులుకొల్పే తూటిరాల్లో దీప్తవచనా వైశర సంతానం కోరింపగా, భోగులతో ప్రవాళించే భోగవతిలాగా ఒప్పుచున్న దాన్ని, బంగారం ఒరల్లో రత్నాలుదాపిన పిడులుగల ఖదాకలిసదాన్ని, జాతవేదనన్నిభంజన వెలుగులవంటి వెల్లులు తిమ్మె రత్నాలు హృదిగిన ఫలరాలు కలదాన్ని, శత్రులకు పింహగహ్వరంగా ఆ ప్రవృష్యమై పరుగు దాన్ని, ప్రాగుదగ్గాగనిమ్ముమై, (తూర్పు పడమరలు వల్లంగా వుండి) ప్రజ్వలద్ధతాశనమై (మండురున్న అగ్నికలదైన) పవిత్రమైన వేదిచే ప్రవాళించుచున్న దాన్ని, శ్రీరాముడు వపించే పర్వతాలను సుజనహితుడు, గుణసహితుడు, వినయరతుడు, భరతుడు కరపుదీర కనుగొన్నాడు.

భరతుడు శ్రీరాముని సందర్శించుట

అలాకాంచి భక్తిపారవశ్యంతో పరవశించి భరతుని నయనార వింపాలు ప్రఫుల్లాలై, కృష్ణాశినం పుర్రరీయంగా, రాషాయనల్కలాలు కట్టు గుడ్డలుగా, ఈశ్వరునివలె జటాజూటంధరించి, పావనునివలె పవిత్రమైన శరీరంతో, మహాదాహుడు, చతుర్వముద్ర ముద్రిత భూమండలాఖండలుడు, పింహస్కంధుడు, నిత్యభర్మాను రత్నుడు, పీనవక్షుడు, జానకీలక్ష్మణ సహితుడై, వృక్షమూల ప్రదేశంలో, దర్శనంస్తరణంమీద, శాశ్వత బ్రహ్మవైఖరి ఆశీనుడైన శ్రీరామచంద్రుని దివ్యమాంస విగ్రహాన్ని దర్శించినై. దర్శించి ఆనందాశ్రులు వర్షించినై. స్మృతివచ్చి భరతుడు అన్నను ఆ స్థితిలో చూడలేక, చూడకతప్పక, దోలూదోళకమానపుడై కోకిల్లా, పరుగుపరుగున పోయి పాదాలపై పడి ఏడ్చాడు. నోట హట రాదు. రడిలేదు. చలనలేదు. ఆ స్థితిలోనే పెకల్చుకొని, అన్నా ! క్షమించు. వచ్చినవాడు నీ తమ్ముడు భరతుడు. ఉన్నత పింహసనాసీనుడవై ఉప్పీరలం పాలించవలసిన నిన్ను మహాపాపులలో ప్రముఖుడనైన నేను రాననీమరో కాంచవచ్చాను. వెలకట్టాచి దువ్వలువలుదాల్చుటకు మారుగా ఈ జింక

చక్కం, నారగుడ్డలు ఛరించావా? అయోధ్యలో అనంబించవలసిన నీవు అడవులపార్శ్వనావా? కమ్మని నూనెలలో చిల్చి పూలు ముడిచే కేశబంధం, సంస్కార హీనమై జడలుకట్టిందా? చుంచగంచం, చంచనం అలలుటచే గువాళించే ఈ శరీరం ధూళిచూసరం అయిందా? నా సుఖానికై, అయ్యయ్యా! ఇన్నికష్టాలు కొనితెచ్చుకున్నావా? అన్నా : ఎన్నడైనా నాకిట్టి దుస్థిరగలవా? ఈ పాపిష్టికమ్మనికోసం ఇంచర్యాగమా? ప్రజారంజకంగా పాలించి, దేవరలను, పితృదేవరలను సవనకర్మలతో సంరోషింపచేసి, పురుషార్థాలు మూడూ పూర్తిచేసికదా ముసలెద్దలు నాలవ అర్థమైన మోక్షార్థం కొరకై పవనానం స్వీకరించారు. ఇందేవీ లేకుండా ఈ దీక్షఏమి? ఈ స్థితో నిన్ను చూడలేను. ఇకనేను జీవించలేను" అని, అక్రందిస్తూ అన్న పాదాలపై భరతుడు "అన్నా, అన్నా!" అంటూ పడి మూర్ఛిల్లాడు. శత్రుఘ్నుడు, సుడిగాలిలోని ఒగుచాచువలె శోకంలో పరిభ్రమించి భరతుని ప్రక్కగా పడ్డాడు.

దాహకాలానికి కనుపించిన తమ్ములు ముఖాదురై పాదాలద్రావి స్మృతి హీనులు కావటంతో రామచంద్రుడు గుండెకరిగి కన్నీటిరూపంగా వెడలుచుండగా దివిషముకైన దాహాలతో ఇష్టపీలేసి, కన్నీళ్ళుచుడిచి కౌగిలించుకున్నాడు. గుహ సుమంత్రులు సమీపించి సమస్కరించారు. సుక్ర గురు యుక్తురైన సూర్యచంద్రుల్లాగా భరత శత్రుఘ్నులు చాసించారు. అడవిజాలివాళ్ళు ఆ కరుణరసవృణ్యాన్ని చూసి కంపించి రోపించసాగారు.

శ్రీరాముడు భరతునికుశలం అడుగుట

ఈ హతార్పంఘటనను దిగ్భాంతుడై, జ్ఞానకాలం లక్షించి, జడలుచాల్చి, నారగుడ్డలుగట్టి కల్పకాల భానుడులాగా దుర్భరమై, దీనుడై, కృశాంగుడై, శోకం మూర్తీభవించినట్లు పాదాలపై పడిన భరతుణ్ణి ఆనవాలు పట్టి, లేవనెత్తి రాముడు అనుజుని హస్తాలు రెండువై అమ్మన చేర్చుచుని, రం మూర్కొని, తనప్రక్క కూర్చోదెట్టుకున్నాడు. కనిష్ఠని కూడా గారవంతో లాలించి రెండవప్రక్కగా ఆసీనునిచేశాడు. కొంతకాలం

ఓదార్పు మాటలతో వాళ్ళను నేవరిచ్చాడు. అనంతరం భరదుర్జు ప్రేమ పూర్వకంగా చూస్తూ కుశలసంభాషణం కొనసాగించాడు.

“సోపరా : మిమ్మల్ని చూచి ప్రాణంలేచివదిలింది. ఎన్నాళ్ళు మళ్ళీ మిమ్మల్ని చూచాను. ఇంతకాలం చూడని ఇంటిలోనే ఉన్నావా; ఆయోధ్యలో నేనున్నంతకాలం రానేలేదు. ఆయోధ్యనుంచి వచ్చావా? తండ్రి సజీవమై ఉంటే నీదిక్కడకు రావటం జరుగదేమో. నాకే అశ్చర్యం కలిగింది. దొర్లిగా చూసిపోయానాపు. అనవలు పట్టలేనింత చిక్కామెండుకు? చామయ్యా, రారయ్యా నీవు పచ్చేటప్పుడు తండ్రిగారికేమి సందేశం పంపాడు నీకేమి చెప్పాడు? చా విషయం ఏమైనా ప్రస్తావనకు వచ్చిందా? ఆయోధ్యలో రథాలు కుశలంగా ఉన్నారా? సీరాకతై ఎదురుచూస్తున్న చిన్నమ్మనుసంతోష పెట్టావా? జనకుడు అచోగ్యంగా ఉండి నీ సేవలు అంజుకుంటున్నాడా? నీదిక్కడికి రావటం తండ్రికి అంగీకారమేనా? నేను ఆయోధ్య విడిచి వచ్చాను. నీవప్పటికి కాలేదు. తండ్రి రాజ్యవిముఖుడుగా ఉన్నాడు. సరాలంలో నిన్ను పిలిపించి రాజ్యాధిపేకం చేయించాడా? ప్రజారంజకంగా పాలన సాగిస్తున్నావా?”

శ్రీరాముడు కుశలప్రశ్నల మిషతో తమ్మునకు ధర్మోపదేశం చేయుట

సత్యసంగరుడూ, సర్వభర్తావిడుడూ, రాజశ్రేష్ఠుడూ, రాజసూయం, అశ్వమేధం మొదలైన అభ్యుదయాలను చేసిన పుణ్యపురుషుడు తండ్రి క్షేమమేనా? మన వంశానికి గురువులు, బ్రహ్మణ్యులు, మహారషి, వసిష్ఠుల వారు పూర్వంవలె పూజించబడుతున్నారా? ఉన్నచున్నట్లుగా పరిరక్షించాను. నా చూరా, సామిత్రిరల్లీ, ఎలా ఉన్నారూ? నీ తల్లి పరమ పూజ్యురాలు, నా చిన్నమ్మ సుఖసంతోషాలతో ఉన్నదా? కులం గలవాడూ, వినయ వంతుడూ, జహాగ్రురుడూ, కార్యజ్ఞుడూ, నిర్మలడూ, అనసూయుడూ, నీముందు అర్పించబడుతున్నారా? అగ్నిహోత్ర సంరక్షకుడూ, సత్త్రియాదేవీ, లోపల, వెలుపల ఒక్కటిగా మెలసేవాడూ, యజ్ఞాలగూర్చి చేసినవి,

చేయవలసినవి వివరింపగల వివేకవంతుని నీ మంత్రులలో చేర్చుచున్నావా : సకాలంలో చేప పిర్మదేవ పూజలు చేస్తున్నావా : మఠలను, గురువులను, పూర్వులను, పైపూజను, విప్రులను సర్వములలో సంతోషపడుస్తున్నావా : మన ఆస్థానంలో అర్చకాత్మదేర్త, ఇష్టాత్మనంపన్నుడు, హిరమతి "సుఃస్వా" చాట్యుల భక్తితో నేవిస్తున్నావా : మంత్రముందలి మార్పు పొందలేదుకదా : పొందినదో నిర్దుష్టంగా, నిర్దిష్టంగా న్యాయం చెప్పుగలవాని కూర్చున్నావా : అభిమానముపైన అధికారంకోసం, అర్థంకోసం నిన్నే అనుసరించే నీమఠ కూర్చున్నావా :

ప్రభువు, ప్రజాహిరంగా పాలనం చేయాలంటే, సంభ్యాబలంకోసం మూర్ఖుల వేలసంఖ్యలో పోషించటం మంచి బుద్ధిమంతుడైన ఒక్కమంత్రిని పోషిస్తే చాలు. ఆ ప్రభువు కూరుచున్నా, వీరుచున్నా మంత్రి రక్షించగలడు. రాజ్యరక్షణకు ప్రధానమైంది ప్రజానుల మంత్రాంగం. అది వాక్యరూపం తాల్చేవరకూ సంరక్షించబడాలి. ఆ విధంగా అమాత్యులు చేస్తున్నారని భావించవచ్చు : ప్రజల తగవుల పరిష్కారంలో మేధావులు కల్పించుకుంటే మూర్ఖులు ఎంచుకున్నా న్యాయాన్ని సమర్థింపలేరు. రాజు చేసిందే న్యాయమని అంటారే కాని, ఆరని వాదనలోని దోషాన్ని గుర్తించలేరు. నీ కొలుపులో ఉత్తములకు ఉత్తమమైన పనులూ, మధ్యములకు సామాన్యమైన పనులూ, అధములకు అభిమ కృత్యాలు క్రమంగా లభిస్తున్నాయా : లేక అధములకు అధిక్యం, ఉత్తములకు అహిష్కారం జరుగుచున్నదా : ఎంత విశ్వాసంగలవారైనా అధికృతుల వార్యాలు ప్రభువు నిరంగం పసికట్టాలి. ఉదాసినంగా వుంటే ఉచ్చాసమే రావచ్చు. నీచేతి ఉగ్రదందానికి మొగమాటంతో కానీ, పొట్టకోసంగానీ భయపడ్డట్లు సిగ్గుచాలి రలలు పూపుతున్నారా : సిద్ధమర్గాల్లో ప్రవృత్తనచేసి యజ్ఞాన్ని చేయ సంకల్పించిన యజమానిని యజకులు తిరస్కరించినట్లా, ప్రసవస్థితిలో నున్నదనితను వాంఛించే పురుష పతువును వనిరలు వినర్పించినట్లా, రాజకాననార్ని దుర్నిని యోగం చేసి కోణాన్ని నింపి, సుఖలాలసుడైన షోడశతిని ప్రజలు అసర్దుదని గర్హించి త్రోవేస్తారు. నీ పాలనలో అట్టివి లేవనుకుంటాను.

నీరక మరీచనచిత్తులు లేరు గదా ? దుష్టనీతిబోధకులూ, నయవంచకులూ, ముఖస్తురికరులూ, సర్వవ్యజనరా పరిమాషకులూ, రాజభయస్థులూ అసూయకులూ, చెనటులకూర్చేవారూ, అర్థతృష్ణకై అసర్వాలు పరికేవారూ, అవకాశంరాగానే అహయకుల హింపించేవారూ, సంఘానికి చీకపురుగులు. అట్టివారిని పట్టి పల్లార్చుని ప్రభువు వారిచేతనే చస్తాడు. జనపతి జాగ్రత్తగా మనయకోవారి. సేనాపతికి పారపాలనతో సంబంధం ఉండరాదు. భూరుడూ, భృతిమంతుడూ, కురీనుడూ, దక్షుడూ, పూహారచనానిపుణుడూ సమర సమయంలో స్వరంధ్రుడూ అయివాడికే “చమూపతి” అన్న నామం సార్థకమవుతుంది. అల్పకాలంలో వృత్యులకు వేరనం, బలం చెల్లునట్లు చూస్తున్నావా ? సకాలంలో అందని సేవకులు రాజాంశురార్థంలో అగ్ని రక్తస్కంధులైతారు. మన దేశంలో పుట్టి, విద్యాంశుడై, మన దృత్యకర్మ కార్యకలాపాలపై ప్రీతి కలిగి, ప్రాణార్పణంచేయ పిదపదేవానినే దూరంగా ఎన్నుకున్నావా ? సూక్ష్మబుద్ధిగల రాజు యంత్రాంగాన్ని రెండు పక్షాలుగా చేయాలి. స్వపక్షమనీ, పరపక్షమనీ. పరపక్షంలో పద్దెనిమిది మంది కీర్తులుంటారు. మంత్రి, పురోహిత, యువరాజు, సేనాని, కాలాగృహసమితి మొదలైనవారు పరపక్షాలు. తన పక్షంలో మొదటిముగ్గురూ తనవారు. తక్కిన పదిహేనుమందినీ చాచుని నియమించి వరులు తెలుసుకోకుండా రహస్య చర్యలను ఎప్పటికప్పుడు తెలుసుకుని ప్రతిక్రియలు చేయాలి. ఓడినరాజు గర్వం చెడి ఆశ్రయిస్తే, అవమానం చేయవుకదా ? లోకాయుధులు విప్రులూ, పండితులు ఐనా, వారు విపరీతబుద్ధులు లోకానర్థ వార్యులారు. ప్రభువు వారిని హద్దులలో వుంచాలి.

రమ్ముడూ ! నా ప్రశ్నలు అతిదీర్ఘంగా వున్నవని అనుకోకు. “ఇవి కుశల ప్రశ్నలూ ? మోచ్చరికలూ ? సందేశాలూ ? అజ్ఞలూ ?” అని సందేహ పడకు. అన్నీ అవును, నీవు చిన్నవాడవు, పింహాసనం చిరకాలార్థిత యశస్సంపన్నం, దానిపై ఎవరున్నా ఆ గౌరవ ప్రతిష్ఠలు కాపాడాలి. అది గాక, నేను ఎక్కడఉన్నా, మీ క్షేమం, ప్రజాక్షేమం, రాజ్యక్షేమం చూడవలసిన వాడినే కదా ? నా సోదరులకు వచ్చిన అపకీర్తి నాదే కదా ? అందు

కోసం ఇంక వివరంగా అడుగుతున్నాను. రాజ్యాంగ రహస్యాలు చెప్పుతున్నాను.

దృఢమైన ద్వారాలతో, గజఘోటకరహితవలసంబులంగా వుండే దిన్నీ, ఉత్పాదనములు, ఆరేంద్రియములు, అయ్యలూ, అపృథ్వీకరములు అన వలయున్నవలెవలె రాజ్యరేఖలన్నీ, అహువిధ ప్రాసాదములతోనూ విషగర్భితాలతోనూ విలసిల్లేదిన్నీ, నిత్య లక్ష్మీప్రసన్నంగా వుండేదిన్నీ, నిరంతర భయదేవతా సంచార సంగమమైనదిన్నీ అయోధ్య నా కుమారుడు అయోధ్యగానే రక్షిస్తున్నావు కదా ?

నీ పరిచారికలనాన్ని అడలంతో చూస్తున్నావా ? వారు లహర్యంగా చేరడనే కొందెములు పరిహరిస్తున్నావా ? నీ రహస్యాలు ఏకాంతంగా ఎవరికి చెప్పలేదు కదా ? మన రక్షణలో ముఖ్యమైంది నాగవనం. మదకదు అను స్వాధీనం చేసుకునేముడు అక్కడ ఆడ ఎనుగుల పోషిస్తుంటారు. దానిని నీ దృష్టిలో ఉంచుకో.

అర్జునే భర్తాన్నీ, భర్తంచేర అర్థాన్నీ రక్షిస్తూ కాచుంచేర ఈ రెండూ భర్త్యం కాకుండా చూస్తున్నావా? భర్తార్యకాచనవిరమైనదీ, శత్రుప్రదమైనదీ, అయిష్టకరం అయినదీ నా బోధ, రక్షుటా! అవిధంగా అచరించి, మన పంశ గౌరవాన్ని అధికం చేయి. భర్త్యంగా పాలించిన భరణీపతి సునాయాసంగా స్వర్గసుఖాన్ని చూరగొంటాడు.

ఒకరతుడు మరణాన్ని శ్రీరామునకు భరతుడు తెలుపుట

అన్న చాపింపటం అపగానే, దుఃఖభారంతో విలవిలలాడిపోతూ భరతుడు "అన్నా ! నీవు ఉపదేశించిన రాజనీతి అంతా విన్నాను. ఆ స్థానంలో నేనున్నప్పుడు గదా అవసరం? పర్యవ్యాపాలకుడు రాముడే కాని, భరతుడు కాదు. భరతుడు అన్న పాదసేవకుడేకాని పాలకుడుకాదు. బ్రతికివుండగా భరతుడు అగ్రజ పింహసనం అధిష్టించడు. నీవే చెప్పావు గదా ? భర్తాన్ని రప్పరా"దని. మన సంప్రదాయభర్త్యం జ్యేష్ఠుడు ప్రభువు, కనిష్ఠులు అనుచరులు. ఆ భర్తాన్ని నెరవేర్చటానికే

వచ్చాను. “నా విష్ణుః పృథివీ పతి” అన్న ఆ రోజు క్తిని అపహరించేవారే, అహనుషమైన ఈరాజ్యాధిపత్యం” అని చెప్పుకున్నారు. అటువంటివాన్ని ఈ అచ్చుడు భరిస్తావా? ఎవరేమిథంగా భావించినా, సీసోదరుడుగా ఉట్టిన నేను, నిన్నుచై వంగానే భావించాను. నిన్నురీసురుని పోవటానికే వచ్చాను. నేను రాకగారి గృహంలోపుండగా, సరీసోదరసహిరంగా వీపు కానరురాగానే, మీవియోగముఖంతో మనరంధ్రీ స్వర్ణచామం చేరాము. గురుదేవులు మంద్రుల పంపి పిలిపిస్తే అయోధ్యకు వచ్చాను. అప్పుడుగాని జరిగిననంగులు ఎరుపడలేదు. అపరక్రియలు అనుజునితో కలిపి పూర్తి చేసి, వెంటనే సీదర్కనానికి వచ్చాను. వెంటనే మీరు ఓందోదకక్రియలు పూర్తిచేయండి. ప్రేమపాత్రుడైనవాడిచ్చే నివాపాలే పితృ లోకంలో అక్షయంగా అనుభవానికివస్తే, రంధ్రీ మరణసమయంలో నిన్నే సృరిస్తూ కన్నుమూశాడట. “అవసానదేశ ఎవరిపై మనస్సు నిలుస్తాదో, అతడిచ్చేసీళ్ళూ. ఓచాలూ ఆప్యాయంగా స్వీకరిస్తాడని” శ్రుతులు చెప్తున్నాయి. ముందీకార్యం ముగించండి” అని శోకవిషయభారంతో క్రుంగిన హృదయం బ్రద్దలుకాగావల్కాడు.

తండ్రిమరణానికి శ్రీరాముడు శోకించుట

ఇంద్రుని వజ్రపాశంవంటి తండ్రి మరణవార్త వినిపించగానే, రాముడు కండ్రగొడ్డలితోనరకబద్ధ ఫలపుష్పభరిత వృక్షంలాగా మూర్చిల్లాడు. కూలాన్ని కూలద్రోసి, వ్యధతో నిద్రించేదంతలాగా భూమిపై వ్రాలిన రామ చంద్రుణ్ణి, సీతాలక్ష్మణ భరతశత్రుఘ్నులు, ఇనుమడించిన దుఃఖంతో వేగిర పడి చల్లనినీటిలో శరీరాన్ని రదిపి, ఆకుల విననకర్రతో వినరసాగారు. అశివదారాలకు రాముడు తెలివిలెచ్చుకుని, కన్నులవెంట ఆశ్రువులు చారలు కట్టగా, భరతుణ్ణిహది. తమ్ముడా! అయోధ్యలో నాకింకేముంది? ప్రేమ మూర్తిఅయిన తండ్రి మరణించినరవ్వాత. ఆ అయోధ్యలోని రత్నపింఛన సం ఎక్కేల్లారత ఎవరికుంది? అనంతనిధారం ఏవన్నగం మోస్తుంది? మరణసమయంలో నన్నుగూర్చివనవి, వనవిప్రాణాలు విడిచిన జనకునకు, సంస్కారవిధులైనా రీర్చని నన్నుబోలు అయోగ్యుడు ఆయనకుపుట్టి ఏం

ప్రయోజనం సాధించినట్టు సోదరా! నమంత్రకంగా, తమ్మునితో అగ్నిసం స్కారాది ప్రేరదికులన్నీ తీర్చిన అదృష్టశాలివి. చివరకు నాకు అరాగ్యం కూడా అదృష్టమే. విక్కులేక ప్రజలంతా దీనులై, చిరాయపడుతున్న పట్టణానికి, వనవాసానంతరమైన రావటానికి మనసురావటంలేదు. ఒకవేళవద్దామనుకున్నా. నన్ను ప్రేమించేవారూ, భూషించేవారూ, అనుసరించేవారూ తప్ప, నారోని రోహలనుచూచి సరివిద్దగలవారే? అట్టి అర్హతగల రంధ్రీ ఆవసాన దళ పొందాడుకదా! నన్ను రొడపైనిదుకుని, రలనిముచురూ, చెక్కిళ్ళు పుడుకురూ, శ్రవణసుఖంగా సర్వధర్మరహస్యాలు చెప్పేవారు. అటువంటి అనురాగ సముద్రుని వ్యాప్యతం త్రావేయోగం భజనమకు ఇకనాకు లేదుకదా!

జానకీ! నీవీక మామలేదుగా! నీవు నారవీరలు ధరిస్తుంటే, పింహ గర్జనంచేసి “నాకోడలు ఇవి ధరించటానికి వీలులేదు. అరణ్యవాస నియమాం తంతరకూ, నా ఇంట్లోపున్నట్టే వుండాలని” పెండ్లికూరుకువలే పెట్టెం నిండా నగలూ, వస్త్రాలూ ఇచ్చిన కరుణాసముద్రుణ్ణి మళ్ళీ మామగారవి పిలువలేవుగా. నాయనా! అక్కడా! నాయనలేని వాడవైనావు. నన్ను చిన్న నాటినుండి నేవించినవానికి పువరారం చేయకపోగా, రంధ్రీ మరణవారంలో నైనా దగ్గరలేకుండా చేశాను. నాకై దిగులుతో నాయన మరణించాడు. ప్రజలంతా శరీరక మాద్రావణేమిటగా మిగిలారు. కల్లులు తీవచ్చవారైనారు. తమ్ములువాపసి చేషవారులైనారు. సవన సంరక్షణం, రాటకసంహారం, భవ చనుర్మంగం చేశాడని ప్రజలు ప్రస్తుతించే రాముని జారకంఇది. పట్టుమని పడివాలాపాటు రుచించుకుం నేవచేసి పర్యాయం తీర్చుకోలేదు. చిన్న వారైన తమ్ముల, మరదళ్ళ కోర్కెలుతీర్చలేదు. అతిథుల, అధ్యాగతుల, అనాథుల, అర్థుల ఆదరించలేదు. నాఆశయాన్ని ఆదరివోరావిన వెన్నెల్లాగా పేరుకూ, ప్రతిష్ఠకూరాలేదు. ఇంత నిష్ప్రయోజనమైన శరీరం ఇండా నాకు” అని స్వహాకోర్పొందాడు. చూడు మరణవారైవిన్న మైతిలి భర్త పాలుకూడ గమనింపక పీడిపీడి పడిపోయింది.

అన్న వదినెంతికి తమ్ములు అల్లల్లాడిపోయారు, వదినకు పువరారం ఎలాచేయారో తోచక పుక్కిరిచిక్కిలైనారు. భరతుడు మెల్లగా అన్నచెవిరో

వజినస్థితి దాాలేదని చెప్పాడు. అలాట రాముని నిద్రావయవైన నాడిని స్పృహ దింపజేసింది. ఎక్కడిలేనిశక్తితో లేచి జానకిని దగ్గరచేర్చి, కళ్ళనీరుచుడిచి, సాంక్యనవార్యాలతో శోకాన్నిసమయించి, కళ్ళుపుద్ది జోతులవలేకగా ఏడుస్తున్న లక్ష్మణుని ఓవార్చి “తమ్ముడూ! ముందు తండ్రికి పుచకప్రవానం చేయాలి. మందాకినికి పోవంపద గారపిందీ, నారచీరే తీసుకో. ముందు నీవూ, మధ్య మీవదినా, వెనుక నేనూపుండి నదికి చేరుదాం” అని చెప్పి రించాడు. అనమీపంలోవున్నవారు దుఃఖోపశమనమైనమాటలు చెప్పతూ వెంటసాగాడు.

దాంతుడూ, శాంతుడూ, సుస్వాంతుడూ, దీపంతుడూ, అయిన సుమంత్రుడు చాలానుగుణమైనకథలతో, గాథలతో వారిని అనునయిస్తూ అనుసరించాడు. మనోజ్ఞమలైన పండ్లతో, పూలతో శోభించే చెట్లున్నతీరం గలవాణ్ని, తీయతీయని జలంచే, రావసులనూ, మృగాలనూ, రానచరులనూ సంరృప్తిపరిచే హృదయంగలవాణ్ని, మందాకినీనది చేరి, తండ్రిని త్రికరణ శుద్ధిగా ద్యానించి, మనస్సులో మూర్తినిల్పుకుని, “హేజనక! పితృలోకేనిత్య నివాస పిద్యర్థం తిలోదకపిండప్రవానం తుభ్యమహం సంప్రతలేనమః” అని చక్షిణదిక్కుగా తిరిగి నీళ్ళు రాముడూ, లక్ష్మణుడూ విడిచారు. తర్వాత దర్శనంస్తరణంమీద, గారపిందీ, రేగుపిండి కలిపి పిండాలుచేసి, వాటిని, మంత్రాలతో పూజించి, ఆపించాలను చూపుతూ, “తండ్రి! కర్మచేసేవాడికి ఏది అన్నమో, అదే ఆపురుపునిదేవతకు భుక్తి అవుతుంది. ఇప్పుడు మాకి పదార్థాలే అన్నంకనుక, ప్రేమతోగ్రహించి భుజించు” అని కర్తవ్యక్రియలు ముగించి పర్ణశాలకు పయనించారు.

శ్రీరాముడున్న పర్ణశాలకు పౌరులుపోవుట

జనకునికి పుత్రరక్రియలు యథాశక్తి పూర్తికావించి పర్ణశాలకుచేర గానే, తమ్ములను కౌగిలించుకుని “ఎంత అదృష్టహీనుణ్ణి? కడసారిగానైనా చూచే అవకాశం లేకపోయిందిగా. ఇంకెవరిని ‘తండ్రి’ అని నోరార పిలుస్తాను? ఎవరిహృదయంలో అనురాధిషేకం పొందుతాను? అరవైవేల సంవత్సరాలు కళంకంలేని చంద్రుడులాగా దళదిశాంచలాలు యశశ్చంద్రి

కలతో వెలిగించిన ఈయనే నారండ్రి అని ఎవరిని ఇంక చూపురాదు? నన్నిం
తవాణ్ణి రండ్రివిగా నీవు చేశావు. నేను పుత్రుడుగా నీవు చేసిందేముంది?
చివరిగడియల్లోనైనా చెంతలేకపోయాను. నవనంపలె నీత్రాద్ధకర్మ జరపలేక
పోయాను. ప్రేమతో, భక్తితో, శ్రద్ధతో సమర్పించిన పిఠాకం అదరించి
అందుకుని నన్ను అనుగ్రహించు" అంటూ పెద్దపెట్టున రోదించసాగాడు.
అన్నతోపాటుగా రమ్మలూ, సుమంతుడూ, జానకీ దురపిల్లారు. వారితో
పాటు వనేచరులుకూడా వాపోయారు. ఆ, హాహరవానికి చిత్రకూటం
ప్రతిభ్యవించింది. ఆ వెక్కనడైన శోకారావం దిగవిడిచి వచ్చిన పరివారం.
శ్రవణ రంధ్రాలను బిళిరించేసింది. "రండ్రి మరణవార్త రమ్మలూ చెప్పగా-
ని రామడులు విలపిస్తున్నారు. ఇంక ఇక్కడ మనం ఎందుకు? మనం
కూడా అక్కడికే పోదాం" అని హెచ్చరించుకుంటూ అందరూ
ఆ భూమి వచ్చిన దిక్కుకు ప్రవాహంపలె ప్రవహించారు. వృద్ధు-
లు, పిన్నలు, సురుమోదలు వాహనాలపై పోగా, మిగి-
లినవారంతా కాలినడకతోనే పోసాగారు. ఎన్నో రోజులు కాకున్నా,
ఎన్నో ఏండ్లెనట్లు ఏకారుస్తూ (వలవలమంటూ) వేగంగా పోతున్న ఆజన
సమ్యుత్తప్తని జలభరగర్జలాగా వినిపించసాగింది. అధ్యానానికి, ఆసైన్యం
తొడత్రొక్కిడికీ, రథబడుతూ, పులులూ, నక్కలూ, తోడేళ్ళూ, పండులూ,
పివంగులూ, పాములూ, చెల్లాచెదురై కొండ అరడగా పారిపోతొచ్చినై.
మింటిపై పక్షులూ, మంటిపై మనుష్యులూ, మృగాలూ, భిన్నవదనులై
తమ్ముల మధ్యలోనున్న రామలక్ష్మణులను చూచి హాహారాలూ, కలకలా-
రవాలూ చేపిన్నై. కొండరు కైకేయిని దూషిస్తుంటే, కొండరు మంధరను
తిట్టసాగారు. దుఃఖం తెలియని ఆ వనవాసుల దుఃఖం చూడలేక పౌర-
జనం దుఃఖిస్తూ, పాదాలపై పడుతూ, కౌగిలిస్తూవుంటే, దూరంగా ఉన్న
వారంతా చెట్లెక్కి, మిట్టలెక్కి చూచి నమస్కారం చేస్తూ లోలోపల దుఃఖ-
పడ్డారు. తనకై వచ్చిన అశేష ప్రజావీర్యాన్ని యథా మర్యాదలతో
అదరించి రాముడు అందరికీ ప్రతినమస్కారం అందించాడు.

కౌసల్య సుమిత్రులు కొడుకుల ఏటిరేపు చూపి ఏడ్చుట

ఈ వార్త అలనన్యంగా విన్న వసిష్ఠులవాడు రాజవారలను వెంట పెట్టుకుని మందాని తీరంవెంట వస్తున్నారు. దుఃఖాత్తురైనా, పిల్లలు రైనా అంరాపురంవంట అందరూ నడిచే వస్తున్నారు. ఆ చరిలో రామ లక్ష్మణుల అడుగులపైన్న రేపు చాట రగిలింది. దానిని కౌసల్య సుమిత్రకు చూపిస్తూ : "చెల్లెలా ! ఎంత చేతుకాలం వాడయింది ? రాజ్యప్రస్తుతైవివిన భూములను వెళ్ళగొట్టబడ్డ మనుష్యులు నీళ్ళురెచ్చుకునే రేపుచూడూ. అవిగో అవి పెద్దవాడి అడుగులు. ఇవి చిన్నవాడి అడుగులు. అచిన్నకోడలి. వాళ్ళరాకపోకలతో చాకింత నలిగివుంది. నాకొడుకుకోసం నీకొడుకు ఇక్కడనుంచే నీళ్ళుతీసుకునిపోరాడనుకుంటాను. ఇవి వీరుదైనవాడికి నీవ కర్మే అయినా, నీకొడుకును లోకం గర్హించదు. అన్నసేవ పరమార్థంగా భావించి తను ధనప్రాణమనాలు ర్యాగంచేపినుకీర్తి నీబిడ్డకేపిక్కింది నాబిడ్డ భరతునిప్రార్థన మన్నిస్తే. లక్ష్మయ్యసేవకు ఫలితం దక్కుతుంది. ఇదిగో ఇక్కడచూడూ. దక్షిణాగ్రాలుగా పరచిన దర్బలపై రామయ్యపెట్టిన ఇంగు ది పిచ్చాకం. (గారపిండి రేగుపిండి కలిపిసెట్టిన పిందలు) దేవనచూసుడూ, రాజప్రేస్తుడూ, శత్రుభోగ సంభావితుడూ, పరిపక్షిరసాగర పేష్టిరక్షముడూ, అయిన మన నాథుడు ఈ గారపిండి ఎలాడింటాడు? రాబరా శర్వనిర్వాపణ చిత్తుడు నాట్రుడు దిక్కులేని నిరుపేదవలే రండ్రికి పింద ప్రదానం పిండి తోచేస్తే చూచిననేను ఎందుకుబ్రలికినట్లు? ఏమిసాపించినట్లు?

కౌసల్యాదులు శ్రీరాముని చూచుట

రానేది మణిస్తున్నావో తనపిల్లచేవలదుచే ప్రీతిరసుక. దిద్దయితినే అహంకారమే పిందలుగాపెట్టారు. ఇది ఎంత దుర్విపారం? అని విలపిస్తుం డే, నవరాంధ్రు అందరూ ఆమెను సాంప్రదనవార్కాలతో నమాభాసపరస్తూ పోయి, స్వర్గాన్నిపరిర్యవించి భారోరానికివచ్చిన సురభంగపనివలె. త్యక్త భోగుడై, నిర్వికారుడై. పర్వతాలముందర, గుహాసుమంద్రులతో, తమ్ముల తో కూర్చున్న రామవంద్రుణ్ణిచూచి భోరుమని ఒక్కసారిగా ఏడ్చారు.

వెంటనే రాముడు లేచివచ్చి తల్లులపాదాలపై రలమోచి కన్నీళ్ళతో కాళ్ళు కడిగాడు. పృథ్వీ దైవ హస్తాంగులతో రామునినైనన్న భూమి దురిపారు. అందరు తల్లులూ రాముని ఆరింగనభాగాన్ని అనుభవించారు. అనంతరం లక్ష్మణుడూ, జానకీ అభివాదాలుచేయగా, వారినికూడా, గుండెలరుహత్తుకుని కన్నీళ్ళురుడిచి లాలించారు. వనవాసకృతులూ, దీనులూ అయిన కోడలిని దగరకుటేనుకుని కొనల్య గదదకంతంలో, రల్లీ నిన్ను ఏమనిచోదా ర్పాలో తెలియటంచేదు. తండ్రి జనకరాజునీ. మామ సర్వసర్వంనహాసార్వ బాముడు. అయోచ్యావతి. భర్త, ప్రాజసర్యపురుషమయనప్రసాది. కోరిక నవనరక్షకుడు, అపహృతతాటకానువాహుప్రాణానిలుడు, శంకరచాపఖండన యశోమండనుడు, పరశురామగర్వాంధర భాస్కరుడు. “సర్వంనిష్కర్తితం, తదైవవిధినా, దైవీబలే దుర్బలే” ఈస్థితికి ఎవరిని నిందించను? ఏమని సమాధాన పడను? సుందర మండహాసరోరుచే శోభించే నీవడనం, చాడినరలుచ లాగా, ఎండకు ఎండిన రామరవలే ముమ్మతోకూడిన బంగారంరీతి, ముప్పు మింగిన చంద్రదింబంపోలికగా కనుపించి నాశరీరాన్ని సమూలంగా శోకాగ్ని కాలుస్తూంది. నేనేంచేసేది రల్లీ? కొండంత భర్తను కోల్పోయి, అమృత భాండంవంటి ఆత్మజుట్టి అడవులపాల్గేసి, చాపురాక బ్రతికిన నిర్భాగ్యురాలిని. ఈ శుష్కదేహములో టీపుడున్నంతవరకు ముమ్మల రలచుచుంటూ, ఏడుస్తూ పుండటానికే దైవం నన్నింటా నిలిపాడు.” అంటూ చూటిచూటికి కోడలిని గుండెకు అడుముచుంటూ ఏడుస్తున్న రల్లిని సముదాయించి, రాముడు, ఇంద్రుడు బృహస్పరులకువరె వసిష్ఠులకు నమస్కరించి వారిప్రక్కగా ఆసీనుడైనాడు. వచ్చినవారంతా “భరతుడేపలుకుతాడో, అన్న అండురు ఏం ప్రత్యుత్తరమిస్తాడో” వినటానికి పుర్కంతురై పున్నారు. రాముడు సవ నాగ్నులమధ్య యజ్ఞవలే గురుసుమంత్ర గుహసోదరతాపసులమధ్య కూర్చుని పరమాదరభావంతో భరతుణ్ణిచూస్తూ.

రాముడు భరతునిరాకకు కొరణం అడుగుట

“తమ్ముడా! రండ్రి మరణవార్త విరి మనసు కలతచెందటంచేత నీవు ఇంతపరివారంతో వచ్చిన విషయం ప్రస్తావించలేదు. ఈవారచీరలేమిటి?

ఈజటాబంధం దేనికిధరించావు; తండ్రి ఇచ్చిపోయినరాజ్యం అరాజకానికి ఎందుకు అప్పగించావు; అసూర్యంపశ్యలైన తల్లుల ఆతిథ్యంంకరమైన అరణ్యానికి ఎందుకుతీసుకునివచ్చావు; ఆయన మరణించినవిషయం వేగరుల చేర చెప్పి పంపవచ్చుగదా; ఇంతసాహసయాత్ర ఎందుకుచేశావో వూహించ లేకుండా వున్నాను” అని అడిగాడు. అన్నయ్యా; ఇదేమిసాహసయాత్ర; విశాలవిశ్వంభర శృణుప్రాయంగా విడిచి, కమనీయ రాజభోగాలను కాలదన్ని నారగుద్దలుకట్టి, నట్టదవులకు నడచిన నీసాహసంముందు ఇది ఏపాటిది; అనలిది సాహస శబ్దానికే తగదు. యుగయుగాలుగా మానవసంఘం పాటిస్తున్న మర్యాదానుస్థారం నేను ప్రవర్తించాను, తండ్రిమరణవార్త సేవకుల చేత పంపటం నాకు ఔచిత్యంగా కనబడలేదు. తండ్రిఅనంతరం తండ్రి అంతటి అన్నకు, అందులో ఆచారణంగా అడవిలో అష్టకష్టాలువదుతున్న అన్నకు, తననుభావితై సర్వం త్యాగంచేసిన అన్నకు, తమ్ముడు తండ్రి చావు కబురు పనివాడిచే పంపిస్తాడా; అపని భరతుడు చేయలేదు. నాకు జ్ఞానోదయమైనప్పటినుంచీ నిన్ను జనకభావంతో చూచుకున్నానేకాని సోదర భావంతో చూడలేదు. నిన్నునుసరించటం, నీవేదిక్కని భావించటం నాకర్తవ్యంగా నడుచుకున్నాను. అందుచేత, నీకులేనినుఖం నాకెందుకు; నీవు శాకాహారివీ, జటాభారివీ కావటంచేత, నేనూ ఆలాగే ప్రవర్తించాను. నారగుద్దలు నీవుతానిస్తే, నేనూతాల్చాను. కనీసం మిమ్ముల్ని చూడవలసిన అవసరం కూడా నాకులేదంటావా; తండ్రికి తిలోదకాలిచ్చి, త్యాగమూర్తుల మిమ్ముల పురచి పింహాసనంఎక్కి నీతమ్ముడు చిందులుత్రొక్కటంలేదని చింతిస్తున్నావా; అంతటినీడుకు నీసోదరుడు కావటం నీకిష్టమేనా;

ఇంతవరకు మనవంశంలో కనిమ్ముడు గద్దెఎక్కటంలేదు. అట్టిఅవసరం అప్పుడూలేదు. ఇప్పుడూలేదు. నాతోపాటు నిన్నుచూసి, నాకోరిక తీర్చమని నిన్ను అర్థించటానికికే తల్లులూ, ప్రజలూ వచ్చారు కైరవబంధపుని చేతకారదరాత్రివోరె ఈభారణి నిన్నుపొంది ననాథగా, జనహరదాయరంగా వెలుగుతుంది. నేనునీకు తమ్ముణ్ణి, కిమ్ముణ్ణి. దాసుణ్ణి, పైగా నీపాలిత పౌరుడను. మంబ్రులతో, చూరలతో, మహదులతోపౌరులతోకూడి నిన్ను వేడుకుంటున్నాను. ప్రత్ర్యంఅయిన రాజ్యాన్ని జ్యేష్ఠధర్మాన్ని పాటించి చేపట్టి మా మనస్సుల రణింపచేయ.”

నీవు నిర్దోషివని భరతునితో శ్రీరాముడు చెప్పుట

అనివిన్నవించి పాదాశ్రాంతయై పడివున్న భరతుణ్ణి లేవదీసి, అతిక్రమించి వస్తున్న అదరాధిప నాలతో ఆశ్లేషించి కూర్చుండజెట్టుకుని, సీమితపడి చిత్తశుద్ధితోవిను. సత్కురీనుడవు. సాత్వికుడవు. మహాశేజుడవు. అలమువ్రతరతుడవు. దాశరథివి. నాకు తమ్ముడవు. రాజ్యంకోసం ఇంత పాపానికి ఎలా ఒడిగట్టురావు? ఈ విషమపర్యవసానంలో నీకు ఈషణ్మాత్రం ప్రమేయంలేదు. నీవు బాల్యదాపల్యంచేత తల్లిని దూషించివుంటావు. పిన్నతల్లి లజ్జాభరంతో క్రుంగిపోయి నన్ను చూడలేకుండా వున్నది. ఆమె ఏమి విపరీతకార్యం చేయలేదు. తండ్రినిగూర్చి లోకంతోపాటు నీవుకూడ, కామమోహితుడై, “నీ కార్యంచేత” దని తలచివుంటావు. వీరిద్దరూ లోకసామాన్యధర్మాన్నే చేశారు. రక్తమాంస భూయిష్టమైన శరీరంకాల్సిన ప్రతిజీవీ దాతపుత్రాడయినట్లు వ్యామోహపడటం ఎంతోనైజం. అనుమతారాలే లేకపోతే రెండువిధిన్న ప్రవృత్తులు, రెండువిధిన్న శరీరాలు కలిపి జీవించటం కష్టం. శుభ వృద్ధిపొందేవరకు తల్లిచేసే కార్యాలు తరువాతచేస్తుందా? అలాగే పరస్పరానుకూల్యంకోసం భార్యాభర్తలుకొన్నిపనులు చేస్తారు. ఎంత ధర్మాత్ములైనా ఇంకొప్రాణికి నష్టంకలిగించకుండా జీవితం గడవలేరు. వైవిధ్యంగల ప్రకృతిగుణాలను పరిశీలించే ఋషులు వేదాన్నిదర్శించి, అవి ఎలా వుంటే అనుకూలించి అభివృద్ధిచెందుతవో, ఏవిధంగావుంటే నాశనకారకు లౌతవో. శాస్త్రరూపంగా వెల్లడించి మానవజాతి మనుగడకు మూలదర్శకులైనారు. వారిపిద్ధాంతాలు ప్రకృతినహజ పరివర్తనానుశీలమైనవి. తద్వారే కంఠా మానవమేళతో విశ్లేషించి చేసే పిద్ధాంతాలు, తాత్కాలికాలూ, బలవంతాలూ, కృత్రిమాలూ.

రాజుట్టి అర్హతరహితం అవశ్యకర్తవ్యం. ఆమె తల్లులలో వయసు చేతచిన్నది. రాజ్యతంత్ర మర్కజ్జాలాలు, రణశాస్త్రప్రవీణ, కావటంచేత. తన పుత్రుడు రాజకావాలని వాదించటం తప్పులేదు. అందుకు సంప్రదాయంగా వస్తున్న ఆచారాలూ పెద్దలువిడించిన ధర్మాలూ అడ్డుగావున్నై. అందుకనే తనకు ధర్మ ఇచ్చిన వరాలద్వారా చింతిత కార్యసిద్ధి పొందింది. కనుక, ధర్మ ధూరం కాలేదామెకోరిక. అందుచే ఆమెను దూషించటందోషం. ఇక తండ్రి

విషయం. ఇంద్రుని బాహ్యధర్మాలేక సూర్యధర్మాలూ ఆంతర్ధర్మాలువన్నీ పున్నై. కాబట్టివీవు అవశ్యం రలిదండ్రులకోరిక తీర్చటం న్యాయం. వెంటనే వీవు మన నగరానికిపోయి పట్టాభిషిక్తుడవై ప్రజలను పాలించు" అని చెప్పి ముగించాడు.

భరతుడు శ్రీరాముని రాజ్యం గ్రహించమని వేడుట.

అరాత్రి గడిచింది. తెల్లవారగానే అందరూ నిత్యకృత్యాలు పూర్తిచేసి కొలుపుదీరారు. కాని, ఒక్కడూ మాట్లాడలేదు. సభ నిశ్శబ్దంగా వుండి. ఆ నిశ్శబ్దాన్ని భంగిస్తూ, భరతుడేచి సభకూ, అన్నలకూ నమస్కారం చేసి, అగ్రణా! నీలజ్ఞానంరరం నేను మాట్లాడుతున్నందుకు మన్నించు. ధర్మాధర్మాలవిషయం రర్వార మనవిచేస్తాను. ముందునే చేసినవని చెప్పు రాను. అయోధ్యకురాగానే నారల్లివల్లనే జరిగిననగంతులు తెలుసుకుని నేనొక ఘోర ప్రతిజ్ఞచేశాను. నీసంబోషానికి నేను రాజ్యపరిగ్రహణం చేయననీ, బ్రతికివుండగా అసించననం అభిష్టించననీ. రంధ్రీ కర్మాంతరాయరాగానే ఈరాజ్యం నీకు వప్పగించడానికే వచ్చాను. వానరాలంటే వరదలకు గట్లు కోసుకుంటూ వచ్చే ప్రవాహంలాగా నీ రాజ్యాధికారాన్ని నిలవరించటం నాకేరాదు, నాకవాసులకు కూడా సాధ్యంరాదు. తురగం నడకనుఖరం, గరుడుని గమనాన్ని కాకం అనుసరించలేనట్లు, వీచేపాలించబడదగిన విశ్వంభరనావంటి అబ్బునిచే నడువబడటం ఎన్నటికీ పొసగదు. నావంటి వాడు పరరంధ్రుడుగా బ్రదుకవలసిందేరాని, ఇరదులధారాన్ని ఎన్నడూ మోయలేడు. భవిష్యంరెరిసినవారు మంచిఫలవృక్షజాన్ని నాటిపోతే, అరనివంశంలోని మడుగుజ్జువాడు నీసృష్టివీవెంచి ఫలాలంరాగానే కొమ్మ వంగక, చెట్టుఎక్కలేక వ్యసనపడినట్లువుతుంది నీసార్తును నేనాశించటం. ఈరాజ్యంనీది. నీవుపాలించవు. మేం పాలించు. నిన్నుర్థించి, నిన్ను రాజుగా జేసి కొనిపోవడానికి వచ్చిన ఈ ఆశేషపారజనం ఆనందించేలాగ అంగీకరించు. అంతేరాని నేనుపాలించను. అహుటలు వినను" అనిఅగాడు.

భరతునకు శ్రీరాముడు డిశమనవార్యులు చెప్పట

వెంటనే రాముడులేచి రమ్మణ్ణి అలింగనంచేసుకుని కూర్చుండ బెట్టుకుని "రమ్మడవుగదా, ఇంతకంటే రక్కువగా ఎలామాట్లాడగలవు; ఎంతో సంతోషించాను. చుననై దైవంపుండి "దైవాభీనం జగత్సర్వం" అని పెద్దలు చెప్పారంటే వుటుసుపోకకురాదు. చూసవజుద్ది ఎంతఘోషించినా, కొంతవరకు మాత్రమే. అంతా డిహించటానికి అధికారంలేదు. ఎందుకంటే. రసలో ఏముందో రసకేరెలియదు. రసచేరజరిగిన కృతక సృష్టినిచూచి రానెంతో గొప్పవాడినని పొంగేసనవుదు, రసలో ఇంత సృష్టికి హేతువైన పదార్థం ఏముందో తెలుసుకోలేక చస్తున్నాడు. ఇందుకు మనగాదే ఉదాహరణగా చెప్పొచ్చు. తండ్రికి వంశాచారంతెలుసు. నీరల్లకి మామఇచ్చినసంగతి మరువలేదు. అందుకుభిన్నంగా నాకురాజ్యాభిషేకానికి ప్రయత్నించేశాడు. ఆయన సర్వాధికారి కనుక అర్థంఎవరూ కన్పించలేదు. ఇక పినరల్లి నాకేఅవకాశం కలిగినందుకు ఎంతో సంతోషించింది. చెప్పిన చెలికత్తెకు బహుమతిసంకూచా ఇచ్చింది. అందుకు వ్యతిరేకబోధ చేసింది దాసి. దాసిచూటలకు ఆమె ఇంతమార్పు ఎలాపొందింది? నలుగురు దిద్దలు న్నా అవసానసమయంలో ఒక్కడైనా ఎందుకులేదు; సర్వాధికారి అయిన తండ్రి నాకు పట్టాభిషేకం చేయలేకపోయాడు. అవవాడుధరించిన పినరల్లి నీకురాజ్యం ఇవ్వలేకపోయింది, దీనికేహేతువు ఏమిచెప్పగలం? నేను నీరాక గూర్చి ఘోషించలేదు. పౌరజనానుసారంగా నీవు పాలనాధికారం పతిగ్రహించావనుచున్నాను. అందుకు భిన్నంగా జరిగింది. ముందేమిజరుగుతుందో చెప్పలేని మానవులు, ప్రకృతి అనుగ్రహించినవృక్షల్లా రక్షప్రజ్ఞగాభావించి వ్యతిరేకం కాగానే ఏచుస్తారు. దైవమానుష శత్రుల్లా దైవంగావుడి. అది తెలియనిది. తెలియరానిది. కాబట్టి. నీవు రాజ్యం గ్రహించటం సర్వధా సమంజసం. చూసవనిర్ణయాలపై తెలియరాని దైవప్రభావం ఎప్పుడూ వుంటుంది. భనాలు నివసాంతాలు. వృద్ధిమదర్థాలు విలయాంతాలు. జననాలు మరణాంతాలు. సంయోగాలు వియోగాంతాలు. పండినపండు పడిపోవటం సహజ మైనట్లే చూసవులకు చావుకూడా. గడిచినకాలే సముద్రంలోకలిపిననీళ్ళూ

తిరిగిరావు. పవలూ, రాత్రిరూపంగా ప్రాణుల ఆయుః పరిమాణం కాలం ఆహరిస్తుంది. గ్రీష్మకాలంలో సూర్యుడు కిరణాలతో నీటినిగ్రహించినట్లు.

కాబట్టి, ముందు ఏడ్వవలసింది తనకోసం, తరువాత పరులకోసం. “స్వయంతీర్త్వా, పరాంతరయతి” “ఇదిగో సూర్యోదయమైంది. అడుగో సూర్యాస్తమయమైంది” అని లోకం సంతోషిస్తుండేకాని, ఆరూపంగా ఆయువుతరిగిపోతుందని తలంచదు. అలాగే మురుక్రమన్ని చూచి పొంగే మానవులు తమజీవితం అనే ఆచార్యంలో అవివేకంగా మారుతున్నవని గుర్తించి నడుస్తున్నారా? రెండు వేరువేరునడలు కొనివచ్చిన కట్టెలు ఆ నడులు, కలిపేచోటకలిపి మళ్ళీ విడిపోయినచోట విడిపోయినట్లే, పెళ్ళాం బంధువులూ, బిడ్డలూ కలుస్తారు. పోతారు. దీనికి విచారంఎందుకు? “ఇదం కాష్ఠ మిదింకాష్ఠ నదీరీరే చనంగమం, సంయోగాశ్చ, వియోగాశ్చకాతత్ర తరివేదనం?” బ్రతికివున్నబంధువులంతా ఒకచోట కలసివుండలేకపోతుంటే, చచ్చేవాళ్ళను చావకుండా ఆపటం సాధ్యమవుతుందా? ముందుకుపోతున్న ప్రవాహం, వెనక్కురానట్లు. వయస్సుకూడా తిరిగిరాదు; కనుక అనుభవించదగిన వయస్సులోనే అన్నీ అనుభవించాకే. ఈ ధర్మం యుగ యుగాలుగా భారతదేశంలో నడుస్తుంది. నర్మసౌభాగ్యులు అనుభవించి కాళ్ళతమైన పితృలోక స్థానాన్ని పొందిన తండ్రికై విలపించక, ఆయన నీ కిచ్చిన రాజ్యాన్ని అంగీకరించి, తండ్రి కీర్తిని ద్విగుణీకృత ధనావలంబితం చేయి.” అని కర్తవ్యం బోధించాడు.

రామునితో భరతుడు తన దుఃఖకారణం తెలుపుట

అన్నబోధ అంరావిని భరతుడు తృప్తిపడని మనస్సుతో, వినయ గంభీరార్థ బోధకంగా చెప్పసాగాడు, “నేను దుఃఖపడుతున్న మాటనిజం. అది కేవలం తండ్రి మరణాన్ని కూర్చేరాదు. నిన్ను కూర్చిరాదు. వయో వృద్ధులు కాలధర్మం చెందటం. లాత్కాలికంగా విలపించటం, తరువాత తమ ధర్మాలను రాము నిర్వర్తించుకోటం లోకంలో పరిపాటిగ జరుగు తున్నదే. కనుక నేనూ దుఃఖించి కర్మాంతరాలు నిర్వర్తించాను. అప్పుడూ ఇప్పుడూ పొందుతున్న దుఃఖం ఆరందీ. తీరందీ. ఏమిటంటే, అటుతండ్రి,

ఇటువీధు, నాకు ఇష్టంలేని దనిచేయమంటం ఆర్థంకాకపోవటంచేత, నాకు సర్వవిచారా పిర్యస్తానీయుడనైన నీవు, అధికారార్హతకల నీవు, అతిలోక సద్గుణసంపన్నుడవైన నీవు అడవుల్లోవుంటే నేను సుఖించటం ఎలాగో జోధపడకుండుటంవల్లా, అంతా దైవాధీనమని తెలిసినకర్వాత, ఈ సుఖ దుఃఖాలూ, ధర్మాధర్మాలూ, ఈ పాపపుణ్యాలూ, ఈ సత్యాసత్యాలూ, ఎందు కొరకు చెప్పబడ్డాయి! ఎవరికొరకు చెప్పబడ్డాయి!" అనే శంకలకు సరితయిన వమాదానాలు నాకురాత. ధర్మాలెప్పుడూ పరులకు చెప్పటానికే గాని చేయటానికి కాదేమో యనెభావం. లోకానుభవంవల్ల బలం కావటం కారణంగా పొందుతున్నాను.

నేనులేని సమయంలో తలిదండ్రులు లోకగర్వితమైన పాపకార్యం చేస్తే ఆపాపానికి నేను గురికావటం ఏమిటి అనీ, నా మాటను ఎవరు మన్నించకపోయినా, అందరు చెప్పేమాటలు మాత్రం నేను అవరించవలసిన అవసరం ఏమున్నదనీ " ఎవరివారే యమునాతీరే అయితే, " నా అభిప్రాయాన్ని అణచుకోవటం ఎందుకనీ. సుఖానికి దుఃఖానికి మనస్సే కారణం అయినప్పుడు ఆ మనస్సు నడిపిస్తే నడుస్తున్నాం అని సరిపెట్టుకుంటే సరిపోతుందేమోయనీ, ఎటూ తేలక పడుస్తున్నా. ఈ ఏడుపంతా నాకోసమే. నా ధర్మాన్ని నేను కాపాడుకొనటంకోసం నిన్ను అభిస్తున్నాను.

భరతుడు శ్రీరామునితో వనవాసం ధర్మంకాదని చెప్పుట

క్షత్రియులకు ప్రజాక్షేమం చేయటం దేనివల్ల లభిస్తుందో ఆ పట్టాభిషేకాన్ని నీకు చేయటానికే వచ్చాను. అనుభవించేవయస్సులో అన్నీ అనుభవించాలన్న నీ మాట ప్రకారం ఇప్పుడు నీవే అనుభవించాలి. నేను కాదు, అశ్రమాలలో గృహస్థాశ్రమం గొప్పది కనుక ఆ ధర్మాన్ని సుక్షత్రి యుడవైన నీవు పరిత్యజించి వయోధర్మంమీరిన వారు పొందే వానప్రస్థం నీవు స్వీకరించటం ధర్మంకాదు. పెద్దవాడవు నీ వుండగా, పిన్నవాణ్ణి నేను పాలించటం అన్యాయం, అచర్యం. నేను గురువుల శుశ్రూషలో ధర్మాధర్మాలలోని సూక్ష్మం తెలుసుకున్నాను. నా లక్ష్యభూతమైన నీతో వాడు

లాడటం నా కిష్టంలేదు. రంధ్రమంటానై నీ కెంత గౌరవంవున్నదో. వంశాచారంపై నా కెంత నమ్మకంవుంది, నీవు రాజ్యాన్ని గ్రహించకపోతే, నీ తమ్ముడుగా సేవచేస్తూ నీతోపాటు అడవిలోనే ఉంటాను. కాని ఆయోధ్యకు మాత్రం పోను.” అని ఆ మాటలకు వేదమాత ఆనందాక్షులు రాలిస్తూ. “రాముడే దీరుడనుకుంటే, భరతుడు దీరాతిదీరుడై నాదనిహారం చెందింది. తల్లులు ఇద్దరి సంభాషణలు విని “తమకేదిగలి” అని రలుస్తూ మూర్ఖిల్లారు, అక్కడివారేకాక అకాశవాసులు కూడా భరతుని నిగ్రహానికీ, త్యాగానికీ ముగ్ధులైనారు. మహర్షులూ, మంత్రులూ పుకాయల మాటలు వింటున్నారు.

రాముడు నీవేరాజగుట ధర్మం అని భరతునితో చెప్పుట

భరతుని ధర్మబద్ధమైన మాటలకు రాముడు మిక్కిలి సంతోషించాడు. వంశగౌరవంపైనా, తనపైనావున్న అచంచల విశ్వాసాన్ని ఎంతో ప్రశంసించాడు. “నాయనా ! భరతా ! చిన్నవాడవైనా శ్లాఘనీయంగా పల్కావు. పినతల్లి గర్భకు క్తి ముర్తాఫలంగా పుట్టిననీకే ఈ నిగ్రహం చెల్లు. నేను నిన్ను శాపించలేదు. నీ ఇష్టాన్ని భంగించి నీవు శోకిస్తుంటే, నేను ధర్మపాలనంచేసి తద్వారావచ్చే కీర్తికి తహతహ పడటం లేదు. నేను జనకుని చివరికోర్కెలు రెండూ తీర్చటం పుత్రులమైన మనకు కనీసధర్మంగా భావించాను. అదిగాక. మీ అమ్మను పరిచయమూడే సందర్భంలో మీరాతకు “మనుమడికి రాజ్యం ఇస్తా”నని కుక్కం ఇచ్చాడు. అంతేకాక. దేవదానవ యుద్ధంలో మన రంధ్రప్రాణం కాపాడిన వేళప్రీతిగా మరిరెండు వరాలు పినకల్లికిచ్చాడు. అందులో ఒకటి నీవు రాజావటం. రెండోది నేను పనవాసంచేయటం. నా విధి నేను నిర్వర్తిస్తున్నాను. నీవుకూడా నీ ధర్మం నెరవేరిస్తే పితృదేవుడు పూర్ణరాముడవురాడు. మనం ధర్మాధర్మాల పేరెత్తక పుత్రధర్మం మాత్రమే పాటిద్దాం. “గము”దనే పూజ్యమమీ తరులు వినేట్లు గయలో అన్నమాటలు చెప్పురావిన. “పున్నామొ సరకత్రాయతీ తిపుత్రః” అని. పున్నామనరకంలో పడకుండ రక్షించేవాడే పుత్రుడు. ఆ ప్రేత హృదయంలో ఏది వాంఛగా నిల్చిపోయిందో అది తీరేవరకు ఆ ప్రేతం

నరకరూపంలో పడివుంటుంది. అందుకనే నిన్ను రంధ్రీకోరిన ప్రకారం చేయమని చెప్పింది. మానవులు ఐహునందానం కావలెనని కోరుకోటం మూర్ఖం చేరకాదు. తిండిపెట్టి పోషింపలేకాదు. కలిగిన సంరానమంతా బ్రతుకువారని నమ్మకంలేదు. బ్రదికినవారంతా మంచివారవువారనీ, పైతృక కార్యాలు విధిగాచేస్తారనీ చెప్పలేదు. అందులో ఏ ఒకదైనా గుణవంతుడై గుణాశ్రద్ధంచేసి పుత్రమలోకాన్ని చేరుకొనగలడేమోయన్న ఆశతోనే. అంతే కాని అతి సంసారులై అల్లాడిపోవాలనే తలంపుతోకాదు. భారతీయులకు ఇహపరాలు రెండింటిలో పరం ముఖ్యం ఇహం దానిసాధనం. పురుషార్థాలైన ధర్మార్థరామ మోక్షయలో, ధర్మమోక్షలు ముఖ్యం. అర్థరామాలు సాధనం. అంటే, ధర్మనిర్వహణ కొరతే అర్థం. ధర్మంలేని పశుపక్షి మృగసరీ నృపాలకు అర్థంతో పనేముంది? అధికారంతో పనేముంది? మోక్షం నిమిత్తమే కాదు. అంటే, మోక్షం అనగా విముక్తి. కాదు అంటే కోరిక. లోకీక రాష్రవ్రమాలనుండి విశ్రాంతి పొందవలసనే కోరిక ప్రధానంగా శరీరధర్మాలను ఆచరించటం. మామిడిచెట్టును ఎంచుకునేస్తాం? పండ్లకోసంగదా? గ్రీష్మంలో ఎండవాళు దానినీడను ఆశ్రయిస్తాం. అలాగా, సృష్టికార్యమైన శ్రీచింతనంయోగాది కార్యాలు ఆత్మానంద ప్రసాదక సమర్థమైన విశ్రాంతి నిమిత్తంగా జరగాలి. ఇది సృష్టిరహస్యం. శ్రుతి వాక్కు. కాబట్టి పుత్రుడవుగా రాజ్యాన్ని గ్రహించు" అని బుజ్జగించి చెప్పారు.

ఇంతా ఇలా చెప్పాడు. "రాజులలో శ్రేష్ఠులంతా ఈ విధంగా తలుస్తారు. కనుక మనం ఆచరించే వలసివచ్చింది. నీవు నన్ను రాజును చేయుటకే నిశ్చయించావు కనుక, నేను ఈ యుగంలోకానికీ రాజునవురాదు. ఇప్పుడే దండకారణ్యానికి పోరాను. నీవు పాపాలకు రాజుడై సాగిండు. నీకు, అలంకార ప్రాయమేకాక, ఆలోచనా పరంపరలేదే రం వేద్యులంద శ్వేతపృథ్వీ సాయపడుతుంది. నాకు, సూర్యులకు కిరణంవేడితో కేరస్సు సంరక్షణం కాకుండా భృక్షవ్యాధి రోగ్వుడునుంది. నాకు లక్ష్యమును అన్ని విధాలాతోడుగా వుంటారు, నీకు శత్రుమును అక్కడ ఆ విధంగానే

పుంటాడు. మనం నడుచు సోదరులం కలసి జనకుణ్ణి సర్వమూర్తిగా చేద్దాం. నా కోసమైనా నా మాటవిను" అని.

జాబాలి రామునికి నాస్తిక వాక్యాలు చెప్పుట

రాజభరతుల సంభాషణ వింటున్న మహర్షులూ, మునులూ ఎవరిది ధర్మ వాదమో నిర్ణయించలేక దీర్ఘంగా ఆలోచనలో మునిగారు. సదస్సంతా సాలభంజిక చంచలమైంది. ఆ సమయంలో జాబాలి మహర్షి లేచి విలచి సభవంక చూశాడు. బరీయమైన భరతుని వాదం, సమయోచిత వచన రచనాధురీణుడైన రాముని వాక్యమౌహనాస్థానికి మోహితమై కనుపించింది. గద్దం నవలించుచున్నారు. వామహస్తంతో కడుంకలం, చంకలో డర్మాననం, పాము కుబుసంవంటి యజ్ఞోపవీతం ధరించి అపక మహేశ్వరుడులాగా "రామచంద్రా !" అని ముందు సందోషించి, "మీ సంభాషణలమధ్య ప్రవేశించిన నా దుడుకురనాన్ని మన్నించు" అని దినియంచూపి, మేమంతా భరతుని అహ్వానంపై వచ్చిన వాగ్గుంకనుక, అతని మేమం విచారించటం మా కర్తవ్యంగా నేను భావించాను కనుక, ధర్మా ధర్మ చర్చ కొంత నడిచింది కనుక, కొన్ని సందేహాత్మకంగానే నిల్చి పోయినవి కనుక, ఆ నిల్చినవి భయ వినయాలతో దాదాపడుతున్న భరతునికి సంబంధించినవే కనుక, అతను కోరిక పోయినా, లోక శ్రేయస్సుకోసం నేను నీలో ప్రసంగిస్తున్నాను" అని తన ప్రవేశానికి కారణం చూపి ప్రారంభించాడు.

"నీవు భరతునకు తండ్రి ఎలా రాజ్యం సంక్రమింప చేశాడో చెప్పావు. అంతవరకు అది నిజమే. అందరూ ఎరిగినదే. కాని, సోమాన్యంగా జరిగిన విషయాలకు నీవు ధర్మాన్ని రెచ్చి అంటగట్టావు. కనుక విమర్శించ వలసి వచ్చింది. చళకథునికి కైకేయి మూడవ ధర్మ. ఇద్దరుండగా మూడో పెళ్ళి చేసుకోవటంలో ఆయన పుణ్యం రామ ప్రాధాన్యంగా జరిగిందా? పంచాభివృద్ధి కోసం జరిగిందా? అనేది, విచారణీయాంశం. మొదటివాని ప్రకారం ఆలోచిస్తే, వృద్ధులకు, వయస్సుగల వారిమీద, అందులో సాందర్య వరులమీద ఆసక్తి హెచ్చు

కనుక, అరెండూ పున్నవారు ఏదో లోభ బుద్ధితో తప్ప వివాహం చేసుకోదు కనుక, అలోభాన్ని ఎవరూ చూపి పెండ్లి చేసుకున్నాడని తేలుతుంది. అంటే తృప్తియ వివాహం సంతానేచ్చతో కాదని సారాంశం వచ్చింది. ఇక్కడ ధర్మానికి రావెక్కడ ? ఈ కార్యం వల్ల ఆయన వ్యసనలంపటడే కాక, తక్కిన భార్యల డూబి చాగినులుగా చేసిన పాపానికి కూడా పాత్రుడైనాడు. ఇక రెండవ పక్షం ఆలోచిస్తే, ఎంతకాలానికి ఆమె కూడా సంతానవతి కాలేదు. కలిగి నప్పుడు గదా రాజ్యం ఇచ్చేది. ఇక ఈయన పురుష ధర్మం పుత్రుల సంపాదించి పెట్టలేదు. దైవాన్ని అర్థించాడు. యజ్ఞం చేశాడు. పాయసంపొందాడు. అన్న మాటప్రకారం ఆ పాయసం తైకకు ఇవ్వక ముగ్గురికి ఇచ్చాడు. ఆ ఇవ్వటంలో కూడా సమానంగా ఇవ్వలేదు. అప్పుడు కూడా దక్షిణ నాయక ధర్మం తగుల చెట్టాడు. నలుగురు దిద్దలకు తండ్రియైనాడు.

ఈ పుట్టిన వారిలో పెద్దవాడవు వీవు. ఆయన భార్యలకు పుట్టుకు కారణంగా తండ్రి ఆయనాడేకాని, న్యాయంగా దైవం తండ్రి. ఆ తండ్రి ధృష్టిలో రాజ్యంపీడి. మరో పక్షం విచారిద్దాం. పుత్రులు కలిగారు. పెద్దవాడైనాడు. ఆయనకు అవసాన సమయం అసన్నమైంది. భర్తదణ్ణి పిలిపించి రాజ్యాభిషేకం చేయమనగా రామునికెందుకు పట్టం కట్టే ప్రయత్నం చేశాడు ? చేసినవాడు మాటకోసం రాజ్యం ఇచ్చినా అడవికి నిన్ను పంపవలసిన అవసరం ఏమివచ్చింది ? దీనికి ఇష్టపడ మంటే పితృవాక్య పాలనకై అడవులకే వచ్చిన వీవు అంగీకరింపవా ? ఇక్కడ కూడా ధర్మానికి రావలెదు. “తమ్ముని అప్తి చనంగాగ్రహిస్తానా ?” అనే భావంకూడా ఆక్కర్లేదు. అతడు ముందు గ్రహిస్తేనే కదా దానికి యజ్ఞమని అవుతాడు. ఆ గ్రహించటం విన్నే గ్రహించుచున్నాడు ; కనుక సరాసరి తండ్రి ఆధికారం తన యులలో జ్యేష్ఠుడవైన వీకే వస్తుంది :

ఇక వేమంత వరంగా చూస్తే, ప్రకృతి గుణాన్ని అనుసరించి, ఇనుము అయస్కాంతం వద్దకు చేరినట్లు, త్రీ, పురుషరూప జేధంగా జీవులు కలుస్తాయి. ఆ కలయికలో ఘర్షణోజిత సంయోగం జరిగి పున

స్పృష్టి వస్తుంది. అదే జీవకోటి లక్షణం. జీవి ఒంటరిగా పుట్టి ఒంటరిగా వస్తుంది. ఎందుకో చేస్తారు. ఏమో అవుతుంది. అంత మాత్రమే అయిన దానికి, ఇహమనీ, పరమనీ, భర్మమనీ, ఆభర్మమనీ ఇంకా ఏవేవో పేరు పెట్టి ఎందుకో జగచ్చంచన చేస్తారు. చచ్చినవానికి శ్రాద్ధమేమిటి? ఆ చచ్చిన దేహం అగ్నిలో కాలబడి బూడిదే అవుతుంది. ఆ బూడిదే కొడుకుపెట్టే పిండాన్ని తింటుందా? ఇంట్లో సర్వ పదార్థాలుచేసి “దానిసపోయే దానయ్యా! ఇవంతా నీ కోసమే చేశాం. నీకే అర్పిస్తున్నాం” అంటూ ఇక్కడ వీరు పొట్టుబిల్లి తింటుంటే ఆ దానయ్య కడుపునిండి గర్జన త్రేస్తున్నాడా? ఎక్కడి తండ్రి? ఎక్కడి తల్లి? ఎక్కడి బంధువులు? అంతానాస్తి. బ్రహ్మకినంత కాలం సుఖించాలి. అందుకోసం ఆరాటపడాలి. ప్రజా జేమం కోసం పాలరాతి కారం చేపట్టుమని భరతునకు చెప్పావు కదా, ఆతడు ఇష్టపడటం లేదు. ఇద్దరూ పట్టుదలతో రాజ్యాన్ని పదిలివేస్తే అరాజకం వస్తుంది. కాబట్టి నీవు ధర్మాసనాన్ని అధిష్టించటం నాకు సమ్యతం “అని ముగించాడు. జాబాలి మాటలు రామ చంద్రుని మేల్పైక కామాకంగా వర్తించాయి. వెంటనే చెల్లితిన్న చెబ్బరిలాగా లేచాడు. లేచిన రాముణ్ణి చూసి, “ఏమి పుసద్రవం వస్తుందో” యనే భీతితో సవస్యలాంతా కంపించి పోతున్నారు. ఏటికి ఎరుకేకాగా పున్న మహర్షి వాదానికి రాముడు ఏం సమాధానం ఇస్తాలో పూహకందక పుక్కిటిక్కిరి అవుతున్నారు.

శ్రీరామునిచే జాబాలి నాస్తిక వాద ఖండనం

వజర జలధర నిర్దోషాన్ని ఆపహవిస్తూ, “మహర్షులకు అభివాదం. మీరు తీసుకున్న చొరవకూ, ఖండన రూపంగా ఉపదేశం ఇచ్చిన మీ ఉపన్యాసానికి మనఃపూర్వకంగా ఆభినందనం తెచ్చు కుంటున్నాను. ఇక మీ వాదానికి ప్రత్యుత్తరం ఇస్తున్నాను. ఇది నా కోసం కాక, అజ్ఞాన లోకాన్ని జ్ఞానవంతం చేయటానికి, సురహంసాదుల గృహ భంజనానికి, అల్పబుద్ధుల, అసూయా పరుల మేల్పాని లోపం

సవరించటానికీ, శ్రుతిధర్మాన్ని ప్రతిష్ఠించటానికీ, ఎన్ని వంకలతో నడిచినా పాము పట్టలోకి సమగతిలో పోయినట్లు, ఎన్ని విపరీత ధర్మాలు తలెత్తినా, వనతనమైన, సత్యమైన అర్థ ధర్మంలోనే అంతం అపుతవని శంభారావం చేసి చెప్పటానికీ, మీ వాదం మూర్ఖుల వద్దకే కాని, బుద్ధిమంతుల వద్దకు, చెడిపోయిన వ్రవ్యంవలె చెలామణికి రాదని చెప్పటానికే పూనుకున్నా.

మీ ఓండనోపన్యాసాన్ని మూడు భాగాలు చేసి ఓందిస్తున్నాను. మొదటిది, నా తండ్రిని భ్రష్టకాముకుడుగా చేయటానికి చెప్పింది. రెండోది ధర్మనిరూపణం. మూడోది విపరీత వేదాంత దృష్టి.

నేను నా తమ్మునికి రాజ్యం ఎలా సంక్రమించిందో చెప్పటం, మీరు నా తండ్రి కాముకుడుగా ప్రవర్తించాడని చెప్పటం రెండూ లోక పాపాన్య ధర్మాలే; అంతవరకు అందరూ ఒప్పుకుంటారు. నేనూ ఒప్పు కుంటాను. ఇందులో ధర్మానికి తాపెక్కడ? అన్న మీ ప్రశ్న మిగిలింది. ధర్మం అంటే మీ భావనలో ఏమనుకున్నారు? కొందరు న్యాయాన్వేషకులు చర్చించి, ఓన్న ప్రకృతులూ, ఓన్న ప్రవృత్తులూ కలిపి మనుగడ సాగించటానికి ప్రకృతి గుణానికి వ్యతిరేకం కాకుండా కొన్ని వియమ విబంధనలు శ్రుతి ప్రమాణంగా నిర్ణయించారు. అధర్మాలు మరేవి కొన్నీ, మారనివికొన్నీ, అపద్ధర్మాలుకొన్నీ. దేశకాలపాత్రాదుల వనుసరించిన ధర్మాలు మరేవి. రాజ్యావర్తన పెద్దకుమారునికే అని చెప్పబడిన ధర్మం, మూగవాడైనా, అంగహీనుడైనా, కుష్ఠరోగి అయినా విషేషం చెప్పబడింది కనుక మరుతుంది. నీటిగమనం పల్లానికి, అగ్నిగమనం పూర్వానికి, అన్న ధర్మం ఎప్పుడూ మరదు. "పర పురుష స్సర్వ తరుణులకు తగదు" అన్న ధర్మం, దిక్కులేని ఒక కాంత అగ్నిహోత్ర మహ్యంలో చిక్కినప్పుడు వెలికి తీసుకుని రావటం జరుగుతుంది. ఆ పురుష స్సర్వ ధర్మ దూషితంకాక అపద్ధర్మమవుతుంది. ఎప్పుడూ నిర్ణయం కార్య పర్యవసానం మీది జరుగుతుంది. ఇక నా తండ్రి నా పినతల్లి వివాహవేళ ఇచ్చిన రాజ్యశుల్కం ఆమెకే ఓడ్డలు కట్టారనీ, మొదటి భార్యలకు కల్గరనీ విశ్వసించి ఇచ్చింది. తరువాత దైవానుగ్రహం వల్ల కలిగిన నల్లలో నేనే పెద్దవాడను. అందుకే

రాజ్యం నాకీయ దలవాడు. అందుకు తన భార్య అంగీకరిస్తుందన్న విశ్వాసంకారణం. అమె తనకు పుత్రుడు కలిగాడు కనుక భార్య నాకిచ్చిన వాగ్దానం చెల్లించుచున్నది, అందుకు తండ్రి అంగీకరించాడు. ఈ కార్యంలో పర్యవసానం అన్నమాట చొప్పున అవలంబించు. కనుక ఆయన సత్యవ్రతుడు. సంతానం కోరేవాడు కాముక భావంతో కాక నన్యాసి భావంతో కోరుతాడా స్వామీ ? ఆమెన చేసిన రెండు నిర్ణయాల్లో నాకు సంబంధించిందేనవరకు నేనాచరిస్తాను. భరతునికి సంబంధించినది అరవి ఇష్టంమీద ఆచరించబడింది. ఈ ధర్మాలు బహుముఖంగా వున్నై. అన్నీ కలిపి నాలు పద్ధతుల్లో ఇమిడివున్నై. "దాహ్యం, అభ్యంతరం, వ్యక్తం, అవ్యక్తం, " అని. జ్ఞానివున్నాడు. అరవి సడవడిక మన సడకలాగే వుంటుంది. మనం మరచించిన వారినోసం ఏడుస్తాం. చావంటే భయపడుతాం. అతడు ఏడువడు. భయపడడు. మన దృష్టిలో అతడు సామాన్యుడు. సూక్ష్మచర్మసుల దృష్టిలో అతడు జ్ఞాని.

వ్యక్తధర్మం మానవులది, అవ్యక్తధర్మం మానవేతర జీవకోటిది. మానవులకై నిర్ణయించిన వ్యక్త ధర్మంలో మార్పులూ, చేర్పులూ, కూర్పులూ, వస్తుంటై. కాని, అవి అభ్యంతర ధర్మానికి ఆదంకంకారాదు. మూలచ్ఛేదమైన రీతిగా సంస్కరిస్తే. ఆదించిన ఫలానికి వ్యతిరేకఫలం వస్తుంది. క్రమంగా జగత్పురిచామం కుటుంబి నడించి పోతుంది. అభ్యంతర ధర్మంలో ఒకటివి ఒకటోట నుండి ఇంకొక చోటికి పోవటానికి స్పందన (కదలిక) అనే గుణం వుంది. దాన్ని ఆచారం అంటారు. ఆ స్పందన గుణానికి ఆదేయంగా రాళ్ళు దాహ్యంగా ఏర్పడినై. ఆ రాళ్ళకు గమనం అనే దాహ్య ధర్మం నిర్ణయించ బడింది. అంటే : దాహ్యభ్యంతర ధర్మాలు రెండూ ప్రకృతి సిద్ధమైవే కనుక పరస్పర వైషమ్యంలేక చేసిన సిద్ధాంతఫలం ఏర్పించింది. ఈ ధర్మాన్ని విధిగా చెప్పినప్పుడు " జీవి రాళ్ళతో మాత్రమే సడవారి " అని అంటుంది. దానిని అల్పబుద్ధులు చేతులతో గాని, కలలోగానీ ఎందుకు సడవరాదని సంస్కరిస్తే. ఏమవుతుందో చెప్పండి. రాబట్టి నా రుక్మి చేసేసెవి, దాహ్య ధర్మాలు కొన్నింటికి వ్యతిరేకమైనా, అభ్యంతర ధర్మమైన సత్యం

భక్తదాసానంః మునింసి. అంబువల్ల అమన సత్కృతము.
నా ఘోరకరో ఇది మొదటిభాగం. రెండవ భాగం ప్రస్తావిస్తాను.

శ్రీరాముడు జాబాలో సత్యం అమ్మం అనుష్ఠేయం అని చెప్పుట

ఓ వాడనలో "సుఖం" అనే మాట భక్తదాసానంలో నిచ్చింది. ఏ. కార్యమైనా వచ్చి ఉంటుందని చెబుతూ ఉన్నది. విడివిడిగా అనుచు ఉన్నది. ఇది నేను ముందు చెప్పిన నాల్గవభాగంలో అవ్యక్తసత్యంలో ఆంధ్రీయము పుంది. ఎలాగంటే: మానవేతర ప్రాణిసంచయాలకి నియమనిష్ఠలు లేవు. ఏదైతే అది, పాపపుణ్యాలూ మొదలైన మానవ ఏర్పాట్లను అవి పాటించలేవు. కాబట్టి అవిధంగా మానవుడు సంచరిస్తే సరిపోతుందని ఓ భావం. కాస్తం పాపమే. అవి స్వాభావికంగా అదికి వాగవచ్చునని, ఇంట్లో కట్టలేవు. కాబట్టి పాపించలేవు. అరిగిపోయేట్లు ప్రవర్తించలేవు. అప్పుడు అప్పుడు, అప్పుడు అప్పుడు చెబుతూ ఉన్నది. ఇవన్నీ చేయగల మానవుడు వాటిలా ఎలా సంచరిస్తాను? ఆ లోని శక్తి అవిధంగా చేయనిస్తుందా? నిప్పు ఇంకోదాన్ని కాదు అవుతుంది. ఏదీ లేకపోతే కన్ను లానే కాదు అది మూసివేయబడింది. అలా జరిగే మానవ జాతి సృష్టిలో మాయమైపోతుంది. కనుక, మానవులకు అవ్యక్త సత్యం నిష్ఠం. వ్యక్తసత్యం విడి అవుతుంది. మీరు మా భావ్యులకలం నుంచి గురుదేవులతోపాటు బ్రాహ్మసాక్షాత్ పుండి బ్రాహ్మసంపదములను. మా లంకా చేసిన కష్టము మీకు గర్హించలేదు, ఉండిపోయింది. కారణం ఇప్పటివరకే అప్పుడు లోకక్రమమును కాలేకపోయిందా? ఎవరైనా పరోక్ష విషయంపై అవగాహన గల్గించి, అవకాశించగలరని, ఆ విషయమే ప్రకృతిగా జరుగుచున్నప్పుడు జీవసృష్టిలక్షణం ఉంటుంది. అందుకు చేరే మేలుమేమి లేదు. ఏదీ ఎలా పోయినా కాదు అది అది వారునే వుంచుకొనవచ్చు.

మానవునిలో నేను ముందు చెప్పిన నాల్గవ భాగం ఉన్నది. అందు చేత మానవేతరమైన అవ్యక్తసత్యం. మానవ నిష్ఠమైన వ్యక్తం క్రేస్తం.

దానికన్న బాహ్యం. దానికంటే అభ్యంతరం, శ్రేష్ఠతరం, శ్రేష్ఠతమం. రాజు నా రంధ్రీ శ్రేష్ఠుడమైన అభ్యంతర భర్తం సర్వాన్ని పాలించాడు కనుక సర్వప్రభుడు.

“నా విష్ణుః పృథివీపతిః” అని ఎందుకన్నారు? రాజభర్తమంరా సర్వాన్ని ఆశ్రయించి ఉంది. మీరు చెప్పినట్లు రాజే సంపత్తీ ప్రజలే మధురాదు? రాజుకంటే ఆరాదులు అధికంగా చదువువారు. సర్వం చేరు, భర్తం చేరు. భర్తం మూలనట్లు సర్వం మారుతు. భర్తంభావనా బలం గలది. సర్వం సహజమైంది. ఈ సర్వస్వస్థి సర్వంపై ఆధార పడి ఉంది. మన కోరికలపై దివారాత్రులూ, ఋతువులూ, సుఖ దుఃఖాలూ రావు. ఈ అనంతకోటి గోళాలు మనచే కల్పించబడలేదు. మనకు తెలిసిన గోళాన్నే మనం కాపించలేం. ప్రజలంతా ఈ అనంత విశ్వగోళాలు పరిభ్రమిస్తున్నవంటే మూలం, సర్వం. ఆ సర్వం నా రంధ్రీకి ఇష్టం. ఆయన ఇష్టం నా విష్టం. అనంత జ్ఞానాన్ని ప్రసాదించిన వేదమూల సర్వం వరుకు చెప్పి, “ఆ సర్వం వాక్యాయ కర్మలకు తెలియ బడదు. అనుభవమాత్రంగా అగుతుం”దని చెప్పింది. ఆ అనుభవాన్ని పొందిన మహర్షులు చెప్పిన భర్తలే భర్తలు. స్వార్థచింతను వైచేనే కాననాలూ, సిద్ధాంతాలూ ప్రమోదానికి బతులు ప్రమాదం కల్గినై.

ఇక మిగిలింది మూడవ భాగమైన విపరీత వేదాంత ఉండనం. ఎవరికీవారే యని చెప్పిన మీరు ఎవరికి చెప్పినట్లు? ఎందుకు చెప్పినట్లు? “నేనూ, నీవు, వాడూ” అనే భేదం ఉన్నంతవరకు మీ సిద్ధాంతం “అద్వాప్తీ, ఆత్మద్వాప్తీ” అనే రెండు దోషాలకు గురి అవుతుంది. ఆ భేదం నూనే “జ్ఞాని” అభురాదని సనాతనభర్తం చెప్పింది. జ్ఞానికి చెప్ప వలసిందీ లేదు. చేయవలసిందీ లేదు. ఇక మీ సిద్ధాంతం ఎక్కడ నిలుస్తుంది? దేనికి అన్వయిస్తుంది? జ్ఞానజ్ఞాన మధ్యనమైన మానవకోటి సంక్షేమ సంరక్షణోపాయంకోసమే పల్లివిధుల స్తన్యంవలె శ్రుతిరాజంగా సర్వం మహర్షులవారూ అవిష్కారం పొందింది. లోకవ్యవహారంలో ఒకరితో ఒకరు చెప్పటం అంటే వినిపయరూపంగా జరిగే పని. అలా రాక, ఒక ఉన్నతమ “అది తప్పు, ఇది బిప్పు” అని చెప్పడంలో

సామన్య వినియోగ భర్తం పోయి అధికారిక భర్తం అవకాశమి. అప్పుడే భర్తా వస్తుంది. ఆ చెప్పే ఉన్నదను వినేవాళ్ళను మీరు మూఢవిశ్వాసం కలవాడని మాటిచేటికి అంటుంటారు. ఎందుకంటే "యన్యవంశవతి" రాను మూడు కనుక ఆనంగరి అతనికి తెలియదు. ఒకచో చెప్పినా వినదు. హేతువు ముందే చెప్పానుగా. అందుకే పెద్ద మూర్ఖుడని.

ఇక్కడ తర్కదృష్టి వదిలి సమన్వయ దృష్టితో చూద్దాం. అంతకు ముందు లోకభర్తం అతనికి గిట్టువాటు కాలేదు. తనకు గిట్టువాడైన ద్వారా లోకంలో రావాలి. ఈతని భర్తం నోటిలోనే ఉంది. ఇంకా బయటికి కాలేదు. ఖండించే భర్తం సనాతనమైంది. బలం గలది. సహేతుక భర్తాన్ని హేతుబలం లేనివానితో ఎదుర్కొనాలి కనుక, దానిని చూపించటం, మూఢవిశ్వాసం అనే ముగుగు కప్పటం చేయక రప్పడు. దీన్నే గరిలేని కప్పవాడు వాడంటారు. ఒకరు, పరంపరగా వచ్చినదాన్ని మంచిగా చాపిస్తే, అది మూఢవిశ్వాసం అయింది. రాను చెప్పబోయేది అచరణలో లేదు. అనుభవానికి అందలేదు. అది కేవలం చెప్పేవాడి మనోగతం. మరి మనోగతంపై ఉన్నది ఉన్నట్లు జరుగుతుందని అనుకోటం మూఢవిశ్వాసం కాక ఏమవుతుంది? అసలు మీది వాదమూ కాదు. పిద్ధారానికి రాదు. ఒక మహర్షి "ఋణం కృత్వా, ఋణం పీత్వా" అని ఒక భర్తం సంఘానికి చెప్పాడు. "అప్పుచేయి, నేయి రాగూ" అని కదా అర్థం. అప్పు చేస్తాడూ, అహర నుభం అనుభవిస్తాడూ, దాగానే ఉంది. అప్పు అంటే; తనకు లేండీ, మరొకనికి ఉండీ. అయిన పదార్థం రాను గ్రహించి మరల దాన్ని అతనికి యటం అనికదా లోకవ్యవహారం. అసలు అది తనకెందుకు లేదూ, దాని కెందుకు ఉండీ" అని ఏమైనా ఆలోచించాడా? అందుకు వాకణం చెప్పాడా? ఇప్పటికే చాలా చూట్టావాను.

శ్రీరాముడు కర్మం అవశ్య కర్తవ్యం అని జాబాటికి చెప్పటం

నా శంక్రి సత్కలవతపాలకుడు. నా వినకల్లి భర్తామారైకరత. పీఠ్ధరి చేతలు లోకవ్యవహార విరుద్ధంగా పరిణమించినవంటే : దీనికి

కారణం దైవం. దైవనిష్ఠంగా జరిగింది భర్తలకాక అభర్తలం ఎప్పుడూ రాదు. కనుక ఆ భర్తాన్నే నేను నమ్మురాను, అచరిస్తాను, ఆ సభ్యాన్నే పారిస్తాను. స్వామీ! ఇంకొక్క విషయం చునవి చేస్తాను. నా సమక్షంలో మీరింతవరకు బ్రతికిఉన్నారంటే: జీవుల భక్తి కృత్య చర్యాలెరిగించేసిన సనాతన సిద్ధాంతమే కారణం. ఆ సిద్ధాంతాలన్నీ, దయా, దాక్షిణ్యం, శమం, దమం, వివక్షణ మొదలైన దివ్య గుణాలు ఆధారంగాచేయబడినై. మీ భర్తాన్ని పాటిస్తే, మీరు జీవించి ఉండటం నా చునన్నకు సంకటం కల్పిస్తున్నది. అందులో నేను శత్రుయుణ్ణి, భనుద్దానిని, భర్తవ్యతిరేకర సహించనివాణ్ణి. జలవంతుణ్ణి, రాజుణ్ణి మీడ్చుల్ని సహించాలి, కాని నేను చేయలేదు. చేయను కూడ, ఎందుకంటే: నేను శత్రుయుడనేరాని. రాజును గాదు. రాజు దండం చేసలేక విడిచిపెట్టినది మీరు ఆశీరించిన భర్తాలే అట్ట నిర్మిస్తే. పాపాలుగా చుననున్న హక్కుల స్రవారం మీ ఇష్టం మీరు పెల్లకించవచ్చు. నా ఇష్టం నేను చెప్పవచ్చు. విన్నులోరం కాని కిష్టమైన దానిని అది పోవచ్చు. ఏది ఏదైనా మీరు బ్రహ్మజ్ఞులు. నాకు బ్రాహ్మణులు, సర్వవార్కు కర్మివాచం వంటిది. ఏదైనా పొరవాచన పరుషవాక్యం వస్తే క్షమించండని చునవి చేస్తున్నాను. మీరేదైనా ఇందన ఇందనానికి ఉపసర్తులు చూపిస్తే చూపించవచ్చు. “వక్షం వక్షేన దివ్యతే” అన్నారు. వ్యక్తికి ఇంక అనుమానంలేదు. సన్మానం లేదు” అని ముగించి కూర్చున్నారు. మునురు వెరిసినట్లయింది. అంధకారంలో మెరపు మెరిసినట్లైంది. దిరువెక్కిన అందరి హృదయాలూ తేలికపడినై. ఏదో అనిర్వాచ్యమైన అనందం అందరూ అనుభవించారు. సభ్యులందరూ వికసితములు లయ్యారు.

జాబాలి శ్రీముని త్తమించుమని వేడుట

“రామచంద్రా! నన్ను ఆపార్థంచేసికోకు. మీతన్నాచమ్యులమభ్య వచ్చిన భక్తసంకటం పరిహరించాలనే సంకల్పంతో ఆశ్రమావవాన్ని చేయసాహించాను. ఆర్షధర్మం పరమపవిత్రమైనది. “సర్వం ఖర్చివం బ్రహ్మ” అన్నట్లు, “అశాశ్త్రం పతికంతోయం, యదగచ్ఛతి సాగరం”

అన్నట్లు అన్నిచురాలూ, అన్నిచురాలూ ననార భారతీయ ఛిర్యంలోనే నమ
పిల్ల. నమవ్వయం పొందుతవి, లక్ష్మీనవస్మి లరంగరూపాలు. ననారన
ఛిర్యంసాగరం. మేంఘులమైనా, పిల్లలంతలమైనా లోకంచేర ఆచరింప
చేయలేం. అది రాజుచేయవలసినవని. రాజుననుసరించి ప్రజలు నమస్తారు
కనుక, మాశక్తితో. రాజు ఛిర్యపాలకుడైతే లక్షిస్తాం. అఛిర్యపాలకుడైతే
శిక్షిస్తాం. అంబరకే మాఛిర్యం. సాగ న్య అనుమాన్యభ్యాలకు సంఘర్షణ
వచ్చినప్పుడు రాజు ఏదైతేమొగ్గురాడో పరీక్షిస్తాం. అందుకే మాఛంకరింగా
నిన్ను పరీక్షించాను. మేం ఏద్యాలి విశ్వలక్ష్మణుల కారకాలపురవని నమ్మి
చెప్పామో అభ్యాలే నీనోటివెంట రావటానికే ఘరించాను. అందుకే
నిన్ను రాజ్యాన్ని గ్రహించుమనిచెప్పాను. భరతుడు అన్నివిచారా యోగ్యు
డే. అయినా ఛిర్యంలెరిసినవాడు కనుక రాజ్యాల్లక నీకేరాని లనులేచని
విశ్వయించుకున్నాడు. మనసా, వాచా, కర్మచా నిన్నునమ్మినవాడు కనుక
అరివిట్ల అనుగ్రహం చూపించుమని చెప్పటానికే, నేనీ బిరందవదం
చేశాను. కాని, నేను నాస్తిరదనూరాదు. బుద్ధుడనుకాదు సీతర్మభర్మనిష్ఠును
నేనేకాదు. యానభేరాదు మహాదులేరాదు చేవతలే ల్యప్తులై నాడు. నేనుచేసిన
సాహసవదం చాలోచింపైందేరాని. కాంక్షించరాదు. కనుక నన్నుక్షమించు.
నేను క్షమించుమని కోరింది నిన్నుకాక నీలోపున్న సర్వస్వరూపాన్ని.
“నీచరిత్ర జగత్త్రిర్యయంలో అజరాదురంగా వెల్లుగాక” అని అపీర్వదిస్తు
న్నాను. అని వదం అనంతరం ఛపనంఘరవార్యాలు చెప్పి లనస్తానంలో
జాచారి అసీనుడయ్యాడు.

వసిష్ఠుడు జ్యేష్ఠుడే రాజ్యార్హతకలవాడని పూర్వరాజుల చరిత్ర రామునికి తెల్పుట

అనంతరం వసిష్ఠులవాడు కల్పించుమని “వర్మా జాచారి నామమాత్రముమి
కాదు. అగరానాగరాలు తెరిపిన బ్రహ్మర్షి, ఆయనచెప్పినవి సర్వం. భర్మ
సంకటచే అవధ్యర్కం అనుసరించవచ్చు. సంకటమయితరం జరగానే యచా
రభ భర్మం జరిగిరిచారి. ఆచావంలో చెప్పాడేరాని అన్యభావం ఆయనకులేదు.
ఇప్పుడు నేనుగూడ కొన్నిచుటలు చెప్పవలెవాను. విని నీచష్టానుసారం

వీవుచేయి. ఈజగదుత్పత్తి అంతా ఏకార్థవం (జలమయం)గా ఉన్నప్పుడు
 ముందు భూమిపుట్టింది. పిదప స్వయంభువు బ్రహ్మదేవతాగణంతో పట్టాడు.
 వీటిలో భూమి మునిగిపోతుంటే అదివిష్ణువు పుత్రునికోరికపై వరాహరూపం
 తో వుద్ధరించి నిల్చాడు. అనంతరం బ్రహ్మజగత్తును సృష్టించాడు. తర్వాత
 తనసంరల్పంతో "మరీచి"ని సృష్టించాడు. ఆయనకు "కళ్యాణుడు" కలి
 గాడు. ఆయనకు "ధాన్యరుద్రా," ధాన్యరునికి "ఘనుడూ," ఘనునికి
 "మనుషూ," క్రమంగా వారివారికి పుత్రులుగా, "ఇష్టేకు," కుక్షి, "వికుక్షి"
 "దామిడూ" దామిడకు "సరణ్యుడూ," "ప్రభుడూ," "త్రిశంకుడూ,"
 "ధుంధుమారుడూ," "యువనాశుడూ," "హంఘరా," "సంధి" "హృవ
 సంధి," "భరతుడూ," "అపిరుడూ," "సగరుడూ," "అనమంజుడూ,"
 "అంశుమంతుడూ," "దివీపుడూ," "భగీరథుడూ," "కకుత్స్థుడూ,"
 "రఘుపూ," "కల్యాణపాదుడూ," "శంఖుడూ," "సుదర్శనుడూ,"
 "అగ్నివర్ణుడూ," "సోమగుడూ," "మరుడూ," "వ్రశక్రుకుడూ," "అంబ
 రీపుడూ," "సహుడూ," "నాథగుడూ," "అజుడూ," "భీకరచేక్షురు
 డూ" కలిగారు. ఇంకొకప్పుడైన సూర్యవంశములో ఇంద్రవరకు జ్యేష్ఠుడే
 రాజ్యపాలనకు వచ్చాడు. ఆ ఆచారం నీవుకూడా పాటించు. అయోధ్య
 సార్వభౌమ ధికారంకలది. ఇక్కడ ఆచారం రప్పితే సామంతులందరిం
 గానీ, స్వరంధ్రరాజమండలంగానీ, మర్యాదలను మన్నించును. దురాచారం
 ఆచారంగా మారే దోషం వస్తుంది ఆదోషం నీకు సక్రమించటం యుక్తం
 రాదు. నీవు మక్కువేని చంపుడదపు. ఔరంలేని నమ్మడదపు. కంటకని
 మోస్తుర దోషంలేని పర్వరమపు. సర్వపాంశకోసం, ధర్మరక్షణకోసం
 నీవు ఆచారాన్ని భంగించినా దోషంలేదు. పైగా అది అనందకరమైన ఆ
 దర్శనం అవుతుంది, మరీదోషం అంతా అలాచేయలేదు. "రాముడుచేయగా,
 మేంఎందుకుచేయకూడదు?" అని అంటుంది. "ఆరనిమంటి స్థితిలో మీరూ
 చేయండి" అంటే వినుడు. ఆచారంపేరుతో దేవదార్శనమని, పిల్లని అన్నం
 తినేవేళ కట్టిపేసిన కంఠతె మూలకారణం నశించి, అవసర, అభిరుచులే
 ఆచారంగావస్తే, రామ! నేను నీకుచెప్పవలసిన పనిలేదు. అన్నిధర్మాలూ
 నీకుఅవగతాలే.

వసిష్ఠుడు శ్రీరాముని రాజ్యం గ్రహించుమని చెప్పుట

ధరతుడు ప్రార్థించినా, వాచారి సంఘర్షించినా, నేనుచెప్పినా, నేర్పబులు ఇంకెవరుచెప్పినా, నిన్ను “నియమపాలనం భంగించి నిరయానిశిథా” మ్మని కోరికాదు. తమ్ముడు ధరతుడు చెప్పేది భర్మంకాదనలేం. భరతుని పక్షంలో బలంవుంది. కనిష్ఠుడు కాదటం ఒకటి. ఆచారం రెండు. సార్వభౌమాధికారం మూడు. సీతంధ్రీ కోర్కె చెల్లించింది నీవినకర్లి. అదివాళ్లు. ఆ యశస్వతులలో నీవనవాసం అంగీకరింపబడింది. భరతుని వట్టాచిషేకం భరతుని సమక్షంలో అంగీకరించబడలేదు. అది ఐదవది. అడుగంటుందా ఇచ్చేదానాన్ని గ్రహించటం, చూసటం, అవ్యక్తి ఇష్టానిష్టాలపై ఆధారపడి ఉంటుంది కనుక అదిఆరు. కోసలరాజ్యానికివలెనే, రాజగృహరాజ్యాన్నికూడా భవబుద్ధిలోకి తీసుకోవాలని సీతంధ్రీకోరిక. అందుకు యుద్ధంకాక అనుబంధం సాధనం. యువాటిల్లు అనంతరం స్త్రీభువన వారసులెవరూలేదు. అందుకే బాపమరిచి ఇంటికి భరతుని పంపటంలోని ఆంతర్యం ఇదివీడు. భువమనకు ముగుడుగుచున్నది. తల్లీ. తండ్రి, గురుభూ. జన్మంఇచ్చి తల్లీ తండ్రి, జ్ఞానం ప్రసాదించిన గురుభూ. గురువునైనాడు. ఈముగిరిలో, జ్ఞానవానంచేసిన అచార్యుడు శ్రేష్ఠుడని ఆర్జునమెప్పుంది. నేను నీకేకాక నీ గురువునకు గురువును. మంత్రులలో నాస్థానం నీకులేదును. నేనామోదించని మంత్రం ఆచరణకురాదు. ఆచర్యప్రాయమైన అయోధ్యపీఠం ఆరాజకం కాదు. ఆరాజకం సర్వానర్థాలనుస్థానం. చివరకు జగత్సంక్షోభానికి కారణం. నేను నిన్నురాజుపుత్రుని చెప్పుట ఎనిమిది. క్రింది, ముందు “మూర్ఖుడే వోభవ” అంది. స్మృతికారులు “నమాదుః పరదైవరం” అనిచెప్పారు. అమెకోరికకూడ నీవు రాజ్యం గ్రహించుమని. ఇదితొమ్మిది. నావార్యాను సారం నీవురాజ్యాన్ని గ్రహిస్తే. నీవిర్కవాక్యపాలన భంగంవల్ల వచ్చే అతిష్ఠాస్థి నా బ్రహ్మచందం భరిస్తుంది. భర్త దైన భరతునిప్రార్థన మన్నించు. ఇక్కడే అభిషేకించి అనంతంతో ఆ అయోధ్యకు కరంపోవాలి. సీతమ్ముని వైపు ఇంత దర్శనం భువమన నేను నీకీ సంచేశం ఇస్తున్నాను” అని చెబుతుంటే దేవరలు దిగుబడి ఇంద్రునివద్దకు పోగా, ఇంద్రుడు బ్రహ్మ వద్దకు పోయాడు. బ్రహ్మ వారి అభిమతం తెలుసుకుని “అయోగ! ఇందులో

నాకొడుకు ప్రవేశించాడా? ప్రమాదమే వచ్చింది. రాముడు వినకపోతే అవ
మానం పొందినవనిపట్టుడు అగ్రహిస్తే. రాక్షససంహారం సంగతిరాదు, పున
స్సృష్టి ఎలా అని భయపడుతున్నాను. సరే. మీరుపొండి. విషయం విషయం
చదుండా నేను చూస్తాను" అని చెప్పి అనసంసుండి అంరర్హితుడైనాడు.
సురలంతా సంతోషంతో స్వస్థులారు పోయారు.

ఆచార్యునికంటే తలిదండ్రులు శ్రేష్ఠులని గురువుతో రాముడు చెప్పట

గురుదేవుని మాటలు విన్న రాముడు కంటిభూతుడై ఉదయాలం మో
సం వహించాడు. "తనపాంనకై లోకం ఎంత తహరహ పడుతున్నదో
అర్థంచేసుకున్నాడు" గురువుల పువదేశం తర్కంతో దాటరానిది. స్వరం
త్రించి అహంకరిస్తే అజాలశత్రుడైన మహర్షి అరుగుతాడు. భరతునిపట్ల
ధర్మబలం పున్నచుట సర్వం. అవైపునుంచిచూస్తే పిర్రవాక్యపాలనం చాలా
అల్పంగానూ, నెపంగానూ కనుపించి, స్వప్రయోజనార్థం మొండిగా వాది
స్తున్నట్లు కనబడుతుంది. గురులికస్కారం కూడనివని. ఆయన లోకార్థం
లేకపోతే అధవిరామునివరిత్ర అధవిలోనే అంతమౌతుంది. నా ప్రతిస
దక్కించుమని ఆయననే ప్రార్థిస్తాను. అని నిశ్చయించుకున్నరాముడు లేచి
వంగి, గురుదేవునిపాదాలు స్పృశించి కళ్ళకడ్డుని "గురుదేవులు చారణం
లేకచార్యరంగంలో దిగరు. ధర్మసర్వ స్వరూపాలు మీరేకమక మీఅజ్ఞాప్య
నికి లోచార్యమే. స్పష్టికి ప్రతిస్పష్టచేసిన విశ్వామిత్రులదారిని" (రాహి,
పాహి అనిపించిన మీరేపనికై నా సమర్థులు. మీరుచెప్పించి ధర్మం. అవశ్యం
అచరణీయంకూడ. నేను వినయంతో చెప్పేమాట వినండి. గోటితోచాగల
కార్యానికి గొడ్డలి ఎండుకు; రామార్థించిన దివ్యరవశ్యక్తి నాకై పెచ్చించటం
సమ్యురంకాదు. పురుషులకు ముగ్గురు గురువులు. అందులో తృతీయస్థానం
గురువులి. ప్రభవస్థానం మార్చదేవిది. ఇది క్రుతిహిరవచనం. పుత్రుని
కై రలిదండ్రులు పదేపాట్లు రమరెడుగుడురు. ఇందుకు మీనన్నిదిలో నా
తండ్రి ఎంత శ్రమించాడో అది సాక్ష్యమేకదా. పిండస్థితి నుంచి
ప్రసవ స్థితిచూ తల్లిపదేదాన రల్లలకేగాని మానవుల కగోడ

రంకదా. అపై ఆశునందక్షణ నిమిత్తం అమెవార్కాయ కర్మ
లచేసే ర్యాగం వాక్కులందేదేనా; అందుకే వేదముల రర్చిని
ప్రభుగురువుగా పేర్కొన్నది. అమె ఆశోగ్యవతిగా పుండలంకోసం
భర్త ఎంపిపాటుపడుతాడు; ఆయన దోహదం లేకపోతే కులస్త్రీబిర్తను పెంచ
గలదా; అంతశక్తి సంపన్నురాలైనా అమెకు భర్తరంధ్రే పరచైవరంలేదని
అవేదములే చెప్పిందికదా; సర్వానికి పీరుఇద్దరు గురువులుకాక ఒక్కరే..
“ఏకమేవా ద్వితీయం ద్రిపూ” అన్నట్లు జ్ఞానార్జను వేరేగురువు అక్కర
లేదు. “సర్వం మరా, చిరాజ్ఞానం” అన్నరుకనుక. లోకంలోని రంధ్రు
లందాజ్ఞానసంపన్నులు కాదు. రంధ్రులందా కులస్త్రీలక్షణాలన్నీ కూలంకషంగా
అచరించేవారు. కాబట్టి పుత్రభర్తం చెప్పేటప్పుడు రర్చిదండ్రులను
పేరుపేరుగా వ్యవహరభర్తంలో చెప్పి, అవార్చుని అధికంగా పేర్కొ
న్నారు. పుత్రవ్యామోహంలో పక్ష జనసీజనకులు వానిని తీర్చి దిద్దలేదు. ఆ
పని అవార్చుడు చేయగలడు. రర్చిదండ్రులు పుత్రుడనే బంగారం ఇస్తే అవార్
చుడనే ఆగసారి అధికం చేయగలడు. గురుదేవా! తమ చరణ సన్ని
ధిలో ష్యుడు అధిక ప్రసంగం చేశాడు. తమకు నాథావం తెలుసును
గనుక ఆగ్రహించక అనుగ్రహిస్తారని ఆశస్త్ర ముగిస్తాను. నేను
సల్వే వనవాస కాలం అల్పం. నా అల్పకాల చిర్యవార్యపాలనం వల్ల పిర్య
లోకంలో రంధ్రి పుండేకాలం అనంతం” అన్నారు.

రామునిమాటలు విన్నగురుదేవులు “రామా! వీరో వేదమూర్తివన
నా రంధ్రిని చర్చించాను. నీ కూపంగా ఆయనే సంభాషించాడు. దైవసం
కల్పం వేరుగావుంది. నా పువదేశం నీవు తిరస్కరించలేదు. నా ఆనుమతి
అర్జించావు. రర్చి. అవార్చులమహ్యగదా రంధ్రిగురువుగా చెప్పబడింది,
నీవేదెప్పావు లోకంలో రంధ్రులందా జ్ఞానవంతులు కాదనీ, అందుకే
అవార్చులు అవసరమనీ. నీ ఇప్పటిజ్ఞానం నీ రంధ్రి దత్తమని నీవూ చెప్ప
లేవు. నీవు చివరచెప్పిన మాటలెంతో అర్థవంతంగావుంది. అల్పకాల
వ్యవధిలో అనంతకాలం వస్తుందని, ఇది ముహూర్తకీ సర్వం, కాబట్టి
నిర్ణయం నీకేమిలేస్తున్నాను” అనిచెప్పాడు.

గురువేదలు ఆ విధంగా అనగానే, భరతుడు "సారథీ ! నాకోసం దర్బారాలో అననంకల్పించు. అప్పిచ్చినవారు. పుచ్చుచున్నవారు ఈయక ఇబ్బందులు పెడుతుంటే విసిగి ఇచ్చేదారా కదలనని వాకిటముంపు అన్నం నీళ్ళూ ముట్టకుండా ప్రాయోపవేశం చేసినంతగా, అన్నకు ఉయకల్లేవరకూ అస్తరణంమీద ప్రాయోపవేశంచేస్తాను." అని చెప్పగానే, సుమంత్రుడు రామునివంక చూశాడు. వెంటనే భరతుడు తానే తెచ్చుకుని కుళలు నేలపై పరిచాడు. రాముడు తమ్మునివంకచూస్తూ. " సోదరా ! ఎంతసాహసం చేస్తున్నావు ? ఇది విప్రుడు ఇచ్చినసొమ్మును మరల పుచ్చుచునేండుకు చేసే పని. నేను నీకేం అపకారంచేశాను ? నీ విత్తం ఏం అపహరించాను. తల పై కీరీటం చాల్చవలసిన నీవు ఈ పనిచేయటం ఏమీదాగలేదు, ఈ వ్రతాన్ని మాను" మన్నాడు. భరతుడు దిగ్భంగా కోకిల్లా పోతులారా : మీరై నా చెప్పండి, మీకు రామచంద్రుడే రాజు, భరతుడెన్నటికీ రాదు." అని కోరాడు, వారంతా. " రాజుహురా : కన్నాము రామయ్యమదిలోవున్న విశ్వయం. విన్నాము, అయినచెప్పిన వివేకవంతుడైన మాటలు. అంతటి పెద్దలే ఆయనను మరలించలేకపోతే మేమూ మరలించేది." అని బదులు పలికాడు. అప్పుడు రాముడు " సోకరా ! విచారించకు, అందరూ హరించిన పనికై నీవు ఆరాటంపడటం దేనికి ? క్షేమంగా సమీపితుడవై వెళ్ళి తల్లి దండ్రుల మనస్సులను శాంతింపజేయించు. నీ విప్పుడు చేసినవోషానికి పరిహారంగా నన్నూ, జలాన్నీ స్వీకరించు"మని చెప్పాడు. వెంటనే భరతుడు అన్న చెప్పినవిధంగా అచరించి మహాజనులారా : తండ్రిని నేనెప్పుడూ రాజ్యం కావాలనికోరలేదు, మార్గాంతరంగా రాజ్యం సంక్రమింపజేయుమని తల్లికి చెప్పలేదు. మా అన్న వనవాసంసంగతి అసలే ఎరుగను. మాఅన్నకు తండ్రివార్యమే ప్రమాణమైతే ఆయనకు మారుగా అరణ్యవాసం నేనుచేస్తాను. జాబాదిమహర్షులవారు చెప్పినట్లు పర్యవసానం "ఎవరికి వారే". స్వార్థప్రయోజనంతో అనేక భేదాలతో బంధాలు కల్పించుకుని ఆయువు క్షీణించగానే ఎవరివారిన వారు కాలగర్భంలో కలస్తారు, ఆయనకు తండ్రి అక్షయమైతే, ఆయన నామలక్ష్యం. ఆయన చనతో పుండవద్దంటే మారుమూల ఎక్కడో ఒకచోట జీవితశేషం గడుపురాను. నేను ప్రజలకు

రాజును తెస్తానని మాట ఇచ్చాను. నా మాట భంగించునుని నేను చూత్రం సరకానికి ఎందుకు పోవాలి? అన్నమాట ప్రకారం ఆచరించటం సర్వప్రకపాలనమై, తద్వారా ఉత్తమబోకప్రాప్తి కలిగేవప్పుడు ఆ సవవ రాణిని ఈ దశరథి చూత్రం ఎందుకు విడిచిపెడతాడు? మహాజనులారా! నా ప్రయత్నం భగ్నుమైంది, నేనిక అయోధ్యకు రాను. మీరు పొండి. అనంతరం ఏమి జరుగుతుందో అదే జరుగుతుంది. యజ్ఞ పురుషుడిచ్చిన దివ్యపాయసభాగం భరతుడని అన్న గ్రహించు నాక. రిట్టలారా! నాకు సెలవిండు. పొరులారా! భరతుడు మీరు ప్రదామం చేసే అనుమతి పేరు చున్నాడు. గురుదేవా! ఆశీర్వాదించు మహర్షులారా! వినక యింకొకదనై మీ అనుగ్రహాన్ని వేడుకొంటున్నాను. అగ్రజులారా! భరతుడు కడసారి పాపాధివంచనం చేస్తున్నాడు. కరుణాపూరిత హృదయంతో గైకొనండి. వదినా! తల్లివంటి నీఅనురాగానికి ఈనిర్భాగ్యుడు నోచుకోలేదు. నీఅనురాగా మృతవృష్టితో ఆర్యజనపృథుడైన భరతుణ్ణి స్నాతుణ్ణిచేసి సర్వపాప పంక జ్ఞానంచేయి. తండ్రి విడిచిచిన ఓడ తనయునికొక్కనికే. మీకై మీరు ఎవరి కోసం ఓడిలు విడిచుచునని ఇక్కడికివచ్చి సేవలు చేస్తున్నారో, ఆయనవారకై నాకై నేను ఈ వ్రతాన్ని విడిచుచుంటున్నాను. ఒకటే మాట, ఒకటే దాణం, ఒకటే భార్యగా అన్నకీర్తికి, “ఒకే లక్ష్యంగల ఒకటే కుటుంబం” అన్న నాల్గవ ప్రప చేర్చి అమృతత్వాన్ని పొందిస్తాను. “రామం శరణం గచ్ఛామి, సత్యం శరణం గచ్ఛామి, ధర్మం శరణం గచ్ఛామి” అని సీతా రామలక్ష్మణులకు ప్రవక్షిణం చేస్తుంటే త్రిమూర్తుల సింహాసనాలు దిగిపో తొచ్చినై. అతాలంలో సూర్యగోళంవాలేమేభావ్యకమైంది. సముద్రాలు మూర్తిలసాగినై. ప్రళయ సమయ పుష్కలావర్తక మేఘాలు నియమాతి క్రమణానికి శక్తి పుంజుకుంటున్నై. త్రిలోకపతికి బిక్కు రెరియటంలేదు. భరతుడును ఈశ్వరవ్యాసం చేశాడు. మనోగోచరమైన పరమేశ్వరునితో “మహాదేవా! వైష్ణవం చిన్నరూపంగా మురిస్తున్నది. భరతుని బలం అధిక మవుతుంది. లోకవ్యవహారం నిమిత్తం పేదం విడిచిచిన నియమ విషేషాస్త్రా లన్నీ వాదజడినై. భరతుడిప్పుడు మూలపదార్థమైన రాహుంశలో బుద్ధిం వాదోరున్నాడు. అది జరిగితే అవరాంశం ఇప్పుడే జరుగుతుంది. ఇక

నా శక్తి చాలదు. భరతునివైపు రాముని దృష్టి మరలించాలె. అందుకు నీవే పూనుకోవాలె."

శ్రీరాముడు వనవాసానంతరం రాజ్యం స్వీకరిస్తానని భరతునితో చెప్పుట

అని చెప్పగానే సమాధినిపైడైన శంకరుడు జరుగుచున్న స్థితి సంచలించాడు. వైవశక్తిని స్మరించి "నీవు రామునిలో ప్రవేశించి రాజ్య స్వీకారానికి ఓం వేయి. ఓం చతుర్ముఖా : నీవు ఇంతవరకు రాముణ్ణి రాజ్యవిముఖుడగా చేశావు. నీ లేజస్సు చ్చపనంచూచుకో" అని అడగించాడు. రావచంద్రుడు తమకు ప్రవక్షణిస్తున్న తమ్ముణ్ణి చూశాడు. కోటిసూర్యప్రకాశంతో కొట్టవచ్చినట్లు కనువిస్తున్న భరతుని వైష్ణవరూపం గోచరించింది. నిమిరనేత్రుడైనాడు. పచ్చాబలవిప్పి భరతుని పరికిస్తూ, "దాశరథీ! అగు, నేను రాజ్యపరిగ్రహణం చేస్తాను. రండ్రి విధించిన పచ్చాభేంట్లు ఆరణ్యవాసం ముగించి అయోధ్యకు వస్తాను. రండ్రి కోరింది నన్నుగాని నిన్ను కాదు. అవసానసమయంలో నన్నే భావిస్తూ మరణించాడని కదా చెప్పావు. ఆ స్మరణకు అర్థం ఏమిటో చెప్పరా విను. "తన వాక్యానుసారం తనయుడు నడిచి తనకు తత్తమ లోకాలు కల్పిస్తాడా : లేదా?" అని. అందుచేత నీ వనవాసం అన్నగా నేను నిషేధిస్తున్నాను. అంతవరకు రాజ్యరక్షణం చేసి, ఇద్దరం పిర్యవాక్య పరిరక్షణం చేశామన్న రృప్తి మరణించిన రండ్రికి, జీవించివున్న తల్లికి కల్గిందా" అన్నారు.

శ్రీరాముడు అన్నమాటకు విద్ధసాహ్యమరుద్గణం అనందించింది. వారి వారి మిత్రదాంధ్రపులతో "అహా : దాశరథిడు ఎంత ధన్యజీవి. బ్రతికి సంతకాలం సాటిలేని ప్రభువుగా కీర్తి గాంచి. మరణానంతరం, క్షీణ షణ్ముడు కాకుండా చిరకాలం విత్సలోకంలో నివసించే అర్హత పొందాడు. అందుకూ పుత్రులకంటాడు. కాని ఏమి ప్రయోజనం ? ఇద్దరం వృద్ధికోసం పాటుపడటం చేసి, వారివల్ల సౌఖ్యం లేకా, చచ్చినతర్వాత మింగోడకాలు లేకా నరకంలో యాతనలు పొందుతారు. కల్గిన నల్లరూ, నల్లబేదాలూ,

నాలు సముద్రాలు, దశరదనివంటి ధరణీపతి ధరణీకి దొరకటం ధరణీ అద్యక్షం" అని పొగచారు. రాక్షసదళాలో రాయడి పడుతున్న మునులు రామాజ్ఞను చెల్లించమని భరతుని కోరారు. తండ్రికి ఉత్తమ లోకప్రాప్తి కలగాలంటే అన్నమాటను పాటించమనిచెప్పి దేవగణం నిష్క్రమించింది. తాపసుల వచనాలకు సంతపించిన నీలేశుడు వారినందరినీ పుదితరీరిని సర్కరించాడు. మానవులే కాక దేవరలు సయితం అన్నమాట పాటించ మని చెప్పుటం భరతునికు !రోనిద్వారపారమైంది. కంఠార్పితమైన కాల పాశంగా వణిమించింది. అత్యహర్షాచారాగత మృత్యుదేవతగా గోచ రించింది. కింకర్తవ్యవా మూఢుడైనాడు.

దురల లేచుకున్నాడు. మనసు కుడుటవరచుకున్నాడు. అగ్రజా ! తుది నిజియమేనా ?" అని ప్రశ్నించాడు. "ఇదే నా నిర్ణయం. లక్ష్మీ సుఖ కర మండలాన్ని విడిచిపోవు గాక, హిమవత్పర్వతాన్ని హిమం వదిలి వేయును గాక, సముద్రం చెరియరికట్టను ఆతిక్రమించు గాక, తండ్రి విధించిన విధిని రాముడు తప్పడు" అని ప్రత్యుత్తరం ఇచ్చాడు. చల త్షణం భరతుడు "అన్నా! నా నిర్ణయం విను. సూర్యచంద్రులు గరులు తప్పినా, సప్తసాగరాలు ఏకమైనా, కులపర్వతాలు కూలినా, ధరణీభ్రమణం తాడుమారైనా, ముగ్గురు భార్యలకు సమానంగా పాయసం పంచక ఆర్థాంశం పెద్ద భార్య కిచ్చి, అర్థంలో అర్థం రెండవ భార్య కిచ్చి శేషించిన అర్థం కూడా ఈయక అందులో అర్థం నా తల్లి కిచ్చాడు తండ్రి. అంటే మొత్తంలో ఎనిమిదవవంతువాణ్ణి. నీలో నాల్గవవంతువాణ్ణి, కనిష్ఠుణ్ణి. అయోధ్య పింహాసనం ఇంతవరకు జ్యేష్ఠార్హతను భంగించలేదు. నాతో వంశమర్యాద భంగింపబడటం నేను వాంఛించను. ఎవరిదిఎంత ధర్యమైనా నా ధర్యం నాది. నేను అయోధ్యను పోను. ఆపింహాసనాన్ని స్వీకరించను. వనవాసానంతరం నీవు వచ్చి పరిగ్రహించవలసిందే. అంతదాకా ఆవి పరదేశవాసి అయిన పతికోసం సతి చూస్తున్నట్లు చూడవలసిందే. నాకు జ్ఞానోదయమైనప్పటినుంచీ, తల్లి, తండ్రి, అన్నీ నీవే అని ఆరాంక్షించాను. కనుక నీ కోరిక తీరస్కరించను. దానికిముందు, వియమిత కాలానంతరం

నీవు రాజ్యాన్ని గ్రహిస్తానన్నావు కాబట్టి, అంతవరకు అవచిత్రం కాకుండా గద్దెమ కాపాడుతాను.

కాని, దానికి నీ ప్రతిరూపంగా నాకు ఏదైనా ఇవ్వాలి నీవు. ఇదీ కాదంటే, నీవు అయోధ్యకు రావలసిన అవసరం కూడా లేదు. పరమ ధర్మాన్ని పాడుచేసిన భరతుడు గద్దె ఎందుకు దిగుతాడు; దిగి నీ కెందుకు దారాదత్తం చేస్తాడు; పద్మాలు సంవత్సరాలకే పరిమితం, అపైన “రాజ్యా ర్హత నాదే యని చెప్పే అవకాశం లోకవ్యవహార ధర్మంగా ఉండదు. ఆ కాలి పరిమితికి. హక్కు నశిస్తుంది. నీ మాట నిలచెట్టుకోవాలంటే నీ విప్పుడు ఎవడిని తండ్రి పుణ్యలోక ప్రాప్తికి పట్టం కట్టుకోమన్నావో వాడినే నీ దివ్యాస్త్రాలకు బలిచేయాలి. నా తల్లి నీవన్నట్లు రాజ్య తంత్రం తెలిసింది కనుకనే పద్మాల్గేండ్లు వనవాసం కోరింది” అని చెప్పాడు. సంతోషంతో తమ్ముణ్ణి తనివితీర కొగిలించుకున్నాడు రాముడు.

శ్రీరాముడు భరతుని సమాచారపరచి తన పాదుకలొసంగుట

“తమ్ముడా! ధర్మరక్షణం. సత్యవ్రతపాలనం, వంశాచారోద్ధరణం, రఘుపులకు వెన్నతో పెట్టిన విద్య. పుటంపెట్టిన బంగారంవలె నా పరీక్షలో నిర్వి ప్రమాదంగావు. నానించి నీవేమి కాంక్షిస్తావో చెప్పు. నేనిప్పుడు ఆరణ్యవాసిని కదా” అన్నాడు. ఆ మాట విన్న భరతుడు అన్నపాదాలపై పడి కళ్ళ కద్దుకుంటూ, “అన్నా! నా జన్మ ధన్యమైంది. నా ఆశయం నూటికి మారుపాళ్ళు ఫలించింది. నేను కోరేది చెపుతా” నంటూ. తండ్రి ధరించే రత్నఖచిత భర్మపాదుకలు తెచ్చి పాదాల ముందుంచి, “సీతాపతి! నీ క్రిచరణాల వీటిపై మోపుమన్నాడు.” ఆదృశ్యాన్ని చూస్తున్న అక్కడి వారే కాక అంతరిక్షంలో ఉండి తిలకిస్తున్న దేవతలకూడ అమందానంద కందళిత హృదయులైనారు. రామచంద్రుడు ఆ పాదుకలపై చరణములుంచి దిగాడు. భరతుడు రెండు చేతులతో రెండు పాదుకలు సందించి పట్టుకుని కిరస్తుంచి, కన్నుల కద్దుకుని, “రామా! రఘుజలఙ్గిసోమా! చళరథ పరిపూర్ణరామా! సర్వసద్గుణస్తోమా! నరభర్గవరామా! సంకృప్తాత్తి

జనభూమి : ఈ వదిత్ర పాదుకలలో ఆవేశించుము. ఓ మహాజనులారా ! మీరు మాటబిచ్చిన ప్రకారం రాజును తెస్తున్నాను. ఇప్పటినుంచి ఆయోధ్య హైదూ సనానికి రామచంద్ర ప్రతినిధిగా రామపాదుకలు రాజుగా వుంటే. తమ్ముడు ఎక్కినగద్దెపై అన్న అభిషేచించటం ఆచారవిరుద్ధం. ధర్మవిరుద్ధం ఆ దురాచారం అన్న అనుగ్రహంలో పరిహరించబడింది. నా అన్నవలె నేనూ జటాజిహ్వనినై. పర్వతలభక్షణుడనై. భూశయినుడనై, పాదుకలకు విడిచిస్తూ పరిపాలనం చేస్తాను. పచ్చాల్లేండ్లు నిండిన మధ్యాహ్నానికి అన్న దర్శనం అయితేరాని. అరగడియ అతిక్రమించినా, అగ్నికి భరతుడు అహరి అవుతాడు. అన్నా ! విన్నావా : అని అడిగాడు. విన్నాను తమ్ముడా ! విన్నాను. నీ కోరిన ప్రకారం ఆ చేతు వస్తానని మాట ఇస్తున్నాను. నా తమ్ములవంటి ఉత్తమ పురుషులను తరచుగా నృష్టింపమని తాతను ఆర్తిస్తున్నాను. పరమభక్తులలో నీవు ప్రథమ స్థానాన్ని పొందవలె వని ఆర్తిస్తున్నాను. నీవు నీ తల్లిని ఎన్నడైనా చూచినై మీ వదిత ఆగ్రహానికి గురి అవుతావు. సోదరా ! నీ యాత్ర మారాపితరులకు సంతోష పాత్రమైంది. పోయిరా అంటూ పునరానింగనం చేసుకున్నాడు రాముడు. భరతుడు రామపాదుకలు కిరస్సుపై పెట్టుకున్నాడు. దేవదుండుకులు మ్రోగినై. అప్పరఃకాంతా చరణ మండీరకరకంకణకింకీడ్వాణాలు, బహువిధ వాద్యరావాలు మొరపినై, దేవతాతరువులు పాదుకలపై పరిమళ మిళిత పారిజాత ప్రసూనాలు అర్పించి పూడించినై. కామదేనువు ఊరం వర్షించి నిషేధనం చేకూర్చింది. రామభరతులు అభిన్నమూర్తులని ఆకాశ వాణి హెచ్చించింది. ఆ మహానందవేళ ఒందొరులు విడిచిపోలేక చేస్తున్న హాహారాలు అంతరిక్షంలో ప్రతిధ్వనిస్తున్నాయి

భరతుడు తిరుగు ప్రయాణంలో భరద్వాజాశ్రమానికి వచ్చుట

మండిమండి శమించిన ప్రాయశ్చో మళ్ళీ కట్టెలు పెట్టివట్లు. తగ్గి పోయిన దుఃఖం ఒండు దర్శనంతో విజృంభించింది. కలసివున్నంతకాలం ఉపశమనం పొందింది. విడిచివెళ్ళే వేళ యధాస్థితికి చేరుకుంది. ఎట్టికేలకు ఆతికష్టమీద అందరూ ప్రయాణోన్ముఖులైనారు. సోదరులు పరస్పరా

లింగనాలూ, హెచ్చరికలూ చేసుకున్నారు. భరతశత్రుఘ్నులు జానకీ పాదారవింద పరాగ పవిత్రీహార శిరస్సులై నెలపుతీసుకున్నారు. భరతుడు రామపాదుకలు జటాభుజిరమూర్ధాలంకారప్రాయంగా ధరించి, పట్టపు దేనుగుపై అమర్చిన అంజానీశో నర్మదానదీరంపై ప్రతిష్ఠించి, సంకల్పించి యాత్ర సర్వలోక సంక్షేమకరంగా పరిసరాల్లో అయినందుకు లోలోపల నిందారా సంకపించాడు. హృదయభారంతో వచ్చిన పొరులూ, రాణులూ, సంతోష సాగరంలో తేలిపోతూ, రమ రమ వాహనాలను ఎక్కారు. భరత శత్రుఘ్నులు రాజగణం వెనుక రథంపై ఆసీనులయ్యారు. వీరలేక వీరలేక వీరీపోతున్న శతాధిక చూతృదేవులకు రామచంద్రుడు దండవదళివాచనం చేసి పెల్లుబుకి కన్నీళ్ళతో పుట్టింట్లోనికి వచ్చి, అనుజని, భార్యను చేర్చుకుని ఆక్రమించాడు.

ప్రయాణ భేరి మ్రోగింది. మంగళతూర్కరవాలు మాత్రోగంగా పరివారం ప్రవుల్లముఖపద్మంతో ముందుకు సాగింది. భూతచాత్రీ శోకాంధ కాదావృతకారిలాత్రి రేగింది. రథగణతురగపదాలి పదమట్టన సంజాతభరణి పరాగం రేగింది. మధుపానంతో ఒడలు మరచి చెలరేగి మమరనావమేమరంగా మధువనంతానం మోదం విరియిస్తూ మూగింది. వసిష్ఠ వామదేవ దాదాలి ప్రముఖ మహర్షులు ముందుగా ప్రాజ్ఞులులై పయనించారు. మంత్రి యుక్తంగా, మందాకినీనదినివీక్షిస్తూ, తూర్పు దిశగా చాలా దూరం పోయి, చిత్రకూట పర్వతానికి ప్రవక్షిణంగా పోయే దూరం చేరారు భరతుడు. పర్వతచాతువుల ప్రకాశం, వృక్షలరాగుల్మాలశోభ, స్వచ్ఛమైన ప్రకృతి చూస్తూ, నైన్యం వెంటరాగా భరద్వాజాశ్రమం చూపు మేరకందే చోటికి చేరుకున్నాడు. అక్కడ అందర్నీ లగమని మంత్రి పురోహిత మహర్షి నమేతుడై పాదచారిగా భరద్వాజుల ఆశ్రమం ప్రవేశించాడు. భరతుని రాక నెరింగిర భరద్వాజుడు ఆనందంతో ఆహ్వానించాడు. పాద నమస్కారానంతరం భరతుణ్ణి మహర్షి ఆశీర్వదించి లేవదీసి, “నాయనా ! భరతా ! అన్నలనూ, మీ వడిననూ చూచావా ? వచ్చిన పనులన్నీ నిర్విఘ్నంగానూ, విందుకనంగానూ నెరవేరినవా ? ఈప్రయాణం అయోవ్య కేనా ?” అని సాదరంగా ప్రశ్నించాడు. “మహర్షిచంద్రా ! మీ అమోఘ

మైన అర్హతలను నిర్దించింది. అన్నపు సేదన్నాను. వృథాగా అరడి పారేనా నన్నాను, నన్ను చున్నించుకున్నాను. వీరంరా నీ అనుగ్రహాన్ని అర్థించవచ్చునన్నాను. నీవు రాక నే నయోధ్యను పోనన్నాను. భరతుడు బ్రహ్మచర్యం గా నిరసనను ఎక్కడన్నాను. ఏడున్నా. అన్నదిన నన్నాను. రండి! చూడ తప్పనన్నాను. గురుదేవులు కోరగా, ప్రతినిధిగా పాడుకలు ఇచ్చాను. వనవాసానంతరం వచ్చి రాజ్యాన్ని పరిగ్రహిస్తానని వాస చేశాడు. నేనా పాడుకలనే రామచంద్రమూర్తిగా భావించి అయోధ్యను కొనిపోతున్నాను. ఇకనుంచీ అన్న పాడుకలే అయోధ్యా రాజ్యపాలనం చేస్తే" అని భరతుడు విన్నవించాడు. "వర్సా! భరరా! సామగ్రిలవృత్తంచే నన్నుతుడవు, ధన్యకరిత్రుడవు. త్రిమూర్తులకే కలవరపాటు కూర్చిన దృఢచిత్తుడవు, నీ రాగం అనవ్యశమైంది. "నహతో నభవిష్యతి" నీవు సాధించిన కార్యంవల్ల. నీ రండి! మరణించిరూడా ఊరించినవారై నారు. పిర్యలోకంలో శాశ్వత స్థానం సంపాదించుకున్నాడు. అన్న అడవిలో ఉన్నాడని భేదపడకు. ఆయన వనవాసం అవనికి ఇప్పు డెంతో ఆదర్యం. నీవు రామభక్తాగ్రగణ్యుడవై రాజించువు గాక. శుభంగా పోయిరా" అని మునిచంద్రశేఖరుడు అనుమతి ఇచ్చాడు. అసేస్సులంచిన భరతుడు తనవారిని చేరవచ్చి, కతిపయదినాలకు "కళిందజా" నది తీర్థం లింగంగానడివి చేరుకున్నారు. వెంటనే గుహాని ఆశానుసారం ముందే విచ్చాడైన పడవలపై చాటి రీరస్థ నగరమైన శృంగి చేరం చేతుకున్నాడు. మిత్రుని అభ్యర్థనతో అతిభయం స్వీకరించి, సెలవు రీసురుని అయోధ్యా నగర పరిసరాలకు చేరుకున్నాడు, రథం రోలుతున్న సుమంద్రునితో.

అయోధ్యా నగర వర్ణన

పతి పరిత్యక్త సతివలె నిరానందగా, నిర్విజ్ఞగా, వీరవగా, నిరాచారగా ఉన్న అయోధ్యా సీమంతిని చూపిస్తూ, "మంత్రీ! ఇచ్చెరులాలం నుంచీ ఎప్పుడైనా ఈ మహానగరం ఇప్పుడీ దుఃస్థితి పొందినట్లు కన్నావా? విన్నావా? సంస్కారం లేక హర్యాళిలన్నీ ఎదురుగా రోడిపోసిన చుట్టరాసు లతో నిండిఉన్నై. ఆ ఎదురం గుంపులపై పిల్లలు చాటిచేస్తున్నై. ఆ

పిల్లలపై సహజ విరోధంతో చుక్కలు దూకుచున్నై. చెట్లకొమ్మల్లో, కొండసందుల్లో గూఢు కట్టుకుని ఉండే గూఢలు స్వేచ్ఛగా గూఢు కట్టు కున్నై. ఎండకాలంలో సూర్యుని వేడికి జలుబు లగిరిపోగా, చావూడిగిరిన చేపలతో, పీతలతో, చక్కచిక్కిన పక్షులతో ఉన్న సెలయేడులాగా, పాఠ పనుల సంచార హున్మయై పాడుబడివున్నై. మణిమయచంద్రికలన్నీ చూసి వున్నై, దాటలన్నీ పలు రకాలైన పల్లెడు, నేలరుడ్డు, బయలుమొక్కలతో నిండివున్నై. దేవాలయాలు, డూప దీప నైవేద్యాలు లేక ధూళి డూసరియై వున్నై, సవనంలో బంగారు రంగుతో ప్రకాశించే అగ్ని, హవనంతో అజాలపోయినట్లు గృహాలన్నీ గోడు గుడ్డున్నై. ఏనుగులు అలాసం (కట్టయ్య) పెకలించి అడవుల్లో తిరిగినట్లు తిరుగుతున్నై. అలానా, పాలిలా లేని గుర్రాలు వన్నె చూసివున్నై. రథాలు ఓటలు చారిస్తై, దెక్కాలు విరిగిస్తై. దొంగలు దోచిన కొంపలాగా, కాటక సమయంలో పదిలిపేసి పొరులు ప్రవాసం పోయిన గ్రామంవలే, రథాలు రాతిర హారం రీతి, గ్రహగ్రస్త రవి శశి మండలం చందన. యుద్ధానంతరం రణభూమి పోలకగా మన పట్టణం కనిపిస్తూ మనోవ్యభ కలిగిస్తుంది. హృద్యంగా వినిపించే వాద్యస్వనులేమయినై? చందన గంధ మాలాబృంద సుగంధ బంధుర సమీరం వీవదేమి? మహారాజు మరణించాడు, అన్న అడవులు వట్టాడు. ఎవరికోసం ఇంక పల్లకీల మోరలు? గజబృందహితాలూ, హయ హేషలూ, రథనేమిచ్చానలూ, కాలసూచిమంటానచాలూ, భేరి కాహళిని న్వనలూ ఆ ఇద్దరితోనే అదృశ్యమైనై" అంటూ ఆయోధ్యలో ప్రవేశించి, మహారాజమందిరానికి పోయాడు. పింహంలేని గుహలాగా, రవిలేని దినం లాగా, శశి లేని నిశలాగా, దైవంలేని ఆలయంలాగా, జలంలేని నీరధిలాగా వున్న ఆహర్యాన్ని చూచి ఆక్రందించి, తల్లుల అందర్నీ అందులో దిగ విడిచి, "గురుదేవ! నే నిక్కడ బ్రదుకలేను. అన్న వచ్చువరకు నేను జీవించాలంటే; నేను నందిగ్రామంలో ఉంటాను. నా కక్కడ పర్యాల నిర్మించండి. రామచంద్రుడే రాజుని పురమంతా చాటించండి. స్వతంత్ర రాజమిత్రులూ, సామంతరాజు సంతతికీ, బంధువులకూ అయోధ్యాపతి రఘువంశమంగనుడు రామభద్రుడే అని వార్తల పంపండి. ఆయన అనుశాసనం అనుల్లంఘనీయం అని అందులో లిఖించండి. పట్టణ

పాఠశ్వాన్ని చూడండి. భగవాన్యారాలు తెరిపించి పాఠశ్వా కర్మ లకు స్థితి చేకూర్చండి, సిద్ధపరచండి.

సన్యక్షేత్రాలకు జలమార్గాలు దాగుచేయించండి, పశువులకు గ్రాసం తెప్పించండి. ఆరుదినాలలో ఆయోధ్య అయోధ్య రూపొందించండి. రాజాస్థానంలో భద్రాసనం అలంకరించండి. శాలను వైశ్వానరం చేయండి, చుండేగి ఓరి పని పూర్తిగావించండి, నేను వెనుక వచ్చాను" అని చెప్పారు, గురుదేవులు సిద్ధులైన మంత్రులవంక చూడారు. పవరి పనులకు వారు వెంటనే తరలి వెళ్ళారు. వసిష్ట వాడుచేవాది మహర్షులు ముంపు సమయా, పురోహితులు స్వస్థివాచనం పఠించగా, ముత్తైదివులు మంగళ నీరాజారీయా, వెలయాంధ్రుల రమవారితో కూడి గానాధిగయము లతో నర్తించగా, పారదండనాచార్యులు పరిషేషించగా, పట్టపుటేనుగుపై నుంచి భరతుడు పాపకలు గ్రహించాడు.

శ్రీరామచంద్ర పామరా పట్టాభిషేకం

శ్రీరామచంద్ర చరణారవింశ సంస్కర్యచే పరమపాదనమైన పాప కలు భరతుడు రెండుచేతులతో కిరస్సుపై ధరించి శత్రుమును అనుసరించి రాగా, నిమిరికనేత్రుడై, రామచ్చానైకచిత్తుడై కొలువుకూటానికి సమవ జొచ్చారు. అయ్యవపాదులై పైవికలూ, రుకూరూధులై ఆస్థికులు, లయానుకూల విన్యాసంతో సాగిపోతున్నారు. శత్రుముని ప్రేల్చుదీస్తే, దాదాసంచాలు కల్పించినై. అప్పటికప్పుడు అయోధ్యవాసులందా అలం కృతులై అనందోత్సాహాలతో, అడురూ పాదురూ పోసారు. పండితా గురులు "జయ జయ శ్రీరామ, కరున్నవంశ కల్యాణవనోప, పితృవాక్య పాలన రామ, భరత హృదయానందవామ" అని స్తుతి చేస్తుండగా, ముప్పై మూడుకోట్ల కేవలం అంతరిక్షంలో రచాధులై ఆవలోకిస్తున్నారు. కల్పకం కుసుమవృష్టి కురుస్తుంది. అని మేముల కోలాహలం చెప్ప శత్రుం గానుండావుంది. కృపంగా దాశరథి సింహాసనం చేరుకున్నారు. సరయాజలాలతో అభిషేకించారు, రాజోపచారాలన్నీ జరిపించారు. పాదు కలు సమంత్రంగా భర్మపీఠంపై ప్రతిష్ఠించారు. భరతుడు సింహాసనా

ముఖంగా నిద్రి, పాడుకల నుద్దేశించి, “ఓ పాడుకలారా! మీరు నా అగ్రజ ప్రతిమూర్తులు, నేటినుండి మీ ప్రతినిధిగా భరతుడు రాజరాజ్యాల నిర్వహిస్తాడు. నా కంపిన విసమలూ, జంభాంగం చేసిన శాసనాలూ, నిర్ణయాలూ మీరు వినిపించుకొను. మీ సన్నిధిలో భర్తృభుండు నిద్రించున్నాను. నా కల్లపండ్లలు చేసిన కార్యం భర్తృబద్ధమైతే, నా అన్న సర్వభర్తృస్వరూపుడైతే, ఆయన సర్వనిష్ఠ మీలో అంతర్లీనంగా ఉండి, అనిర్ణయాల ఆ శాసనాల, ఆ దండనలు ఆచరించదగినవైతే ఈ భుంధిక తనంత ముక్కురు మోగునట్లు చేయ ప్రార్థిస్తున్నాను. చశరతుల పాలనంలో భర్తృభంగం జరుగరాదు. శ్రుతిహిత భర్తృకర్మావరణం జప్తిగా, సంతుష్టిగా సాగిపోవాలి” అని రామచంద్రుని మనశ్శక్తిని అహ్వానించి ఆ పాడుకలలో ప్రాణప్రతిష్ఠ చేశాడు. “భరతుడు కోరిన కోర్కెలన్నీ అభించబడతై” అబ్బట్లు అంగీకారసూచకంగా ఆ భర్తృభుంధిక అగమండా మ్రోగింది.

అమరులు నాసికలపై ప్రేక్కుంచుకుని ఆశ్చర్యం పొందారు. “ఇది కృతయుగమా, త్రేతాయుగమా ?” అని సందేహించారు. “చా నపులెంత శక్తి సంపన్నులు ? వారి రవస్సంపదకూ, భర్మనిష్ఠకూ, త్యాగదీక్షకూ, మనం దాసులం కావలసిందే కదా ?” అని అసూయ పడ్డారు. పాడుకలకు పట్టాభిషేకం రాగానే పౌరులంతా సంతోష దేవతకు స్థానం రామేయని నిరూపించుకుంటూ గృహో స్మృతు లైనారు. భరతుడు పౌరుషంత్రి వర్గమండ్యంలో “రాజమర్యాదలన్నీ ఈ పాడుకలకే చెల్లుతున్నాయి. నేను నిర్భయ తొమ్మిది గడియల కాలానికే కొలువుదోనికి వస్తాను. నా రాకపోకలకు రాజలక్షణాలు ఏవీ ఏర్పాటు చేయవద్దు. ఆ హేతు మంత్రి సేనాపతి భర్తాసనులు రాగోరుతున్నాను. అధియోగములకుగాని, అవసరములకుగాని, పాదులు ప్రభు దర్శనం వాంఛిస్తే నిర్మించాలి సదలించి వెంటనే రాజదర్శనం కలిగేటట్లు కట్టడి చేయండి. ప్రజలకు అటువంటి అవసరాలు కలుగకుండా ముందు ముందే చార చక్షువులతో చేయండి. గురుదేవా ! అప్పుడప్పుడు, రమ నియమ నిష్ఠలకు అంత రాయం లేకుండా యుగ యోగక్షేమాలు విధానిస్తుండండి. నాకు సెలవు దయసేయండి. నే నిప్పుడే సంది గ్రామం చేరుకుంటాను. సారథి ! రథం తీసుకునిరా” అని చెప్పి, రాగానే ఆరోహించి అందరి వీడ్కోలు

అందఱుంటూ వెళ్ళారు. దినాలలో ముగించాల్సిన పనులు క్షణాల్లో ముగిస్తూ అయోధ్యా వాసులు అనుకున్న కాలం కంటే ముందుగానే ఆ సగకాన్ని అనంద భాషంగా చేశారు. నిన్నటి స్థితి మున్నెన్నడూ, ఎలాలేదో, ఈనాటి స్థితి ముందెన్నడూ రావన్నంత గోభాయ మానంగా తీర్చి దిద్దబడింది. భరత శత్రుఘ్నులు నంది గ్రామంలో నిర్మించిన పర్ణశాలకు వెళ్ళారు. అక్కడవారు ఉషశాలానికి ముందేలేచి రాలోచిత కృత్యాలు ముగించుచుని జనరపస్తర్పణాలన్నీ విధి విహితంగా అచరించి, పాలూ, పండ్లూ స్వీకరించి ఎనిమిది ఘడియల చేళకు, రాజప్రాసాదానికి వచ్చి, మాతృ దేవతలనందరినీ దర్శించి, యోగక్షేమాలు విచారించి, తొమ్మిది గడియలు అయ్యేసరికి సభా భవనంచేరి, పన్నెండు ఘడియల వరకూ కొలుపు కూటంలోని పనులు నిర్వహించి, రద్దాత పర్ణశాలకుచేరి, ఫలాక్షిరోదకాలలో కుచాభ్యతీర్చుచుని, నాలుగు ఘడియలకల్లా, విచ్చత్న భారో, పండిత గోఘాలలో పాలుపండు రునేండు పట్టణ ప్రవేశించేసి, సూర్యాస్తమయ సమయానికి సరయూ కూలం కషకు పోయి, స్నానం, సాయంతాలాహ్నికాలు సవరించుచుని, శ్రీరంగ నామని సేదించి, భూతపతిని పూజించి తొమ్మిది ఘడియలకు ఆశ్రమంచేరి. కేవలం జలపానం మాత్రంచేసి శయనార్థంకుశాస్త్రరణాన్ని ఆశ్రయించటం దిన చర్యగా నిర్ణయించుకున్నారు. కాలచక్ర పరిభ్రమణంలో, క్షణాలు, నిమిషాలు, గంటలు, అహోరాత్రాలు, వారాలు, పక్షాలు, మాసాలు, అయనాలు, ఋతువులు వర్షురాలు గమిస్తున్నై. సీతారామలక్ష్మణుల పనవాసంక్షేమంగా భార్గిరావాలని ప్రతిహృదయం దైవపార్థన చేస్తుంది. అప్పుడూ, అప్పుడూ, భరతుడు దేగిరావులను శృంగి దేవభరం పంపి గుహునిద్వారా అన్నల క్షేమాన్ని తెలుసు రుంటున్నారు. గుహుడు తనవార్ని చిత్ర కూటంలోనే వుంచాడు.

ఋషులు చిత్ర కూటం విడిచి పోవుట

భరతుడు తిరిగి వెళ్ళించర్పార రామ లక్ష్మణుల దినచర్యలు సరిగా సాగలేదు, మామగారి మరణవార్త విన్నప్పుటి నుండి మైదిలి చిక్కి సగమైంది.

అశ్వమనిరంటే రామచంద్రుడు తండ్రి మరణించి నందుకూ, రానా నమయంలో నన్నిదిలో లేనందుకూ ఎంతో దుఃఖించాడు. తమ్మునిలో ఆ విషయం చూచిచూచికి చెప్పి తల్లిడిల్లి పోయేవాడు. కాలం బడుపుగా గడిచే వేళ్లా సామిత్రితో భరతుని గుణగణాలు ప్రశంసించేవాడు. "తమ్ముణ్ణి గురించి నీవు పర్థ ఆపోహ రప్పుగదా" అని చెప్పేవాడు. అటువంటి సోదరుడు అనిరరలభ్యం అనేవాడు. అన్నింటికి సామిత్రి హరించేవాడు ఈ రీతిగా కొన్నిరోజులు గడిచినై. చిరనాడు ఉదయకాలంలో చిత్రకూట పర్వత ప్రాంతంలో తపస్సు చేసుకొనుచున్న రామనులరా రాముని పర్వతాలకు అనతిదూరంలో చేరి వారిలో వాడేదో గుసగుసలు పోతున్నాడు. చూచిచూచికి, పర్వతాలపై పూ, రామునిపై పూ చూస్తున్నాడు. చేస్తాగలు చేసుకుంటున్నాడు. "ఏదేదో చెప్ప దలచుచుని, భయంతో వెనుకంజ పేస్తున్నాడు. "భూర్వం పీఠంథా స్వేచ్ఛగా వచ్చి, మధుర సంభాషణలుచేసి, అతిభ్యం గ్రహించి మర్యాద చూపేవాడు. ఈనాడు ఎందుకో పీఠ ప్రవర్తనం కొత్తగా వుంది, " అని అనుకుంటూ రాముడు లేచి వారున్న చోటికి వెళ్ళాడు, ఆ మునులరా కలవరపడ్డాడు.

"తాపన పుంగవులారా : రాముడు అభివాచం చేస్తున్నాడు. వచ్చినవారు కుటీరానికి రాక ఇక్కడే పున్నారు. కారణం గ్రహించ లేకుండా పున్నాను. తమ పట్లమేం అపచారం ఏమైనా చేశామా : మీ కోరికలు తీరస్కరించామా : నా సేవలో జానకి మీ పట్ల పురాసీసర చూపిందా : నా తమ్ముడు భరతుడు వచ్చినప్పుడు పరివార జనంవల్ల మీ కార్యక్రమాలకు అంతరాయం కలిగిందా : అట్టివి ఏమైనా జరిగితే ఊహించి దయతో సెలవీయండి. ఇకముందు అట్టివి రాకుండా జాగ్రత్త పడతాను " అని వినయ విధేయతలతో రాముడు వారిని ప్రార్థించాడు. ఆ పల్కులు విన్న రామనులు మరీ వజికి పోతున్నారు. రాముడు వారిలో వృద్ధుడైన మునిని కనుగొని, "స్వామీ : మీ కలవరానికి కారణం ఏమిటి : ఎందుకు సంకోచిస్తున్నారు : " అని గట్టిగా అడిగాడు. ఆ వృద్ధరావసి, "రామచంద్రా : నీవు ప్రార్థించిన వేదీరావు మా భయానికి కారణాలు. లోకోత్తర పురుషులైన మీవల్ల అపచారం జరిగితే

చూర్యచంద్రులు గరురే తబ్బురారు. మహాసాధ్వి మైలిరి. ఆమె
 ఒక నేపల్లో పువసీనర చూపటం పూహారందని విషయం. ఇక్కడి మా
 పసిరిని నీకు ఎలా తెలియచేయటం ?" అని భయపడుతున్నాం. మీవల్ల
 చిత్రకూటం నేవ్యమాన మైంది. మీరివ్వుటికి వచ్చి స్థిరనివాసం ఏర్పరుచు
 కోవటం, భరరాదులు చతురంగ బల సమేతంగా వచ్చి పోవటం, నీవు
 రాబలా సుదాహులను, అనుచరులను వదించటం, పురస్కరించుకుని,
 మీరు రాక్షస ద్వేషులుగా భావించి, మీరుమేం అనుకూలంగా వుంటున్నా
 వని, రావణుని తమ్ముడు బరుడనే రాక్షసరాజు, రసవాక్కును పంపించి
 మమ్ముల నానాహింసలు పెట్టుతున్నాడు. హోమాగ్నుల్లో అప్రళస్త
 పదార్థాలు తెచ్చి పడచేయటం. చెట్ల చాటున దాగి హతాత్తుగా పై నబడి,
 కొట్టటం, తిట్టటం, ఒక్కొక్కప్పుడు పదిమందిని కలిపి బంధించి
 మోరొక్కపై దేకించటం, చంపటం చేస్తున్నారు. మేం ఈ దాఖలు పకలేం.
 దూరమైనా, నిర్భరపత్ర పుష్ప సంపచ్చతురమై దాపించే " ప్రకనాశ్ర "
 మానికి ప్రయాణిస్తున్నాం. నిర్మలదవైన నీకీ సంగతి చెప్పలేరా,
 మేం వాళ్ళు పెట్టే హింసలు భరించలేరా. నిన్ను విడిచి పోలేరా, ఏం
 చేయారో తోచరా. మారో మేమే సంకట పడుతున్నాం. అంతేరాని
 మిమ్ముల శంకించరాదు, ఆ దుష్టుడు, నిర్దయుడు, మానవ భక్షి, బల
 వంతుడు, మహాగర్వి. నీ విక్కడ వుండటం క్షేమంరాదు. వాణ్ణి నమ్మరాదు.
 ఏక్షణంలో ఏంచేస్తావో చెప్పలేం. నీవు కూడా శత్రు అనుకోకపోతే
 మా వెంటరా. ఆ క్రూరుడితో వైరం అపేక్షనీయంరాదు " అని
 చెప్పాడు.

ఆ వృద్ధుని మాటలకు " మునిచంద్రా : ఇంతరాలం ఈ సంగతి
 నాకెందుకు చెప్పలేదు ? ఈ పాటికి వారి చరిత్ర మానేది. మేం ముని
 దేవభారులమైనా, శారాభారులమైనా క్షత్రయులం. భర్తస్థాపకులం.
 దుష్టశిక్షణం, ధ్వజక్షణం చూచు కర్తవ్యం. మూత్రై మేం హింసకుదిగం.
 అన్యాయాన్ని, సాధుహింసనూ సహించం. ఇక మీరుగానీ, మీ ఆశ్ర
 మాలకుగానీ ఎట్టి ప్రమాదంరాదు. చిరకాలార్థమైన మీ తపశ్శక్తి,
 వారితై వ్యర్థపరచనక్కరలేదు. మీరు భయం, సందేహం వదలి

యచారీతి ఆశ్రమ భర్తాలలో వుండండి " అని రాముడు ధైర్యం చెప్పాడు. కాని, వారు చుర్రం అనుకున్న ప్రకారం చిత్ర కూటాభివరంవవలి ప్రకనాశ్రమానికి ప్రయాణమై పోయారు. కొంతమూలం వారితో వెళ్ళి రాముడు స్వస్థానం చేరాడు.

సీతారామలక్ష్మణులు అత్రిముని ఆశ్రమానికి పోవుట

చరి పర్వాలకు రాగానే జానకీ తొందరగా ఎదురుపోయి " స్వామీ ! చాలా ఆలస్యం జరిగింది. ఆ రావణుడు చంద్రులు ఎందుకు వచ్చారు : వచ్చినవారు మన బడిరానికి రాకుండా వెళ్ళారెందుకు : వారేవో భీష్మచక్రవర్తిని కన్పించింది. మీరుండగా అంతభయం వారితో వచ్చింది : " అని ప్రశ్నల పంపకం వర్షించింది. " జానకీ ! ఎంత రావణులైనా, వారికి శరీరంపై ఆసక్తి వుంటుంది. " శరీరమధ్యంభయ భర్తస్థానం " అని కదా నూత్నీ, భయదనే రాక్షసునిచే వారికి కష్టాలు ప్రాప్తించినై. వచ్చిన కష్టాలుకూడా మనవల్ల వచ్చినవే. ఆ భయం రాక్షసుని సోరురుడట. మనం రాక్షసులకు వ్యతిరేకులముట. వారి బంధువుల్ని నేను చంపానట. నాకి మనీష్యులు ఆశ్రయం ఇచ్చారట. వారిని హింసిస్తే నేను కల్పించుకుంటాననీ, దానితో పగసాధిద్దామనీ వారిపూహ. అందుకే పీరిని నానాహింసలపాలు చేస్తున్నారు. నేనెంత ధైర్యం చెప్పినా, వారు దూరమైనా ప్రకనాశ్రమానికి పోరున్నామని చెప్పలేక చెప్పి పోయారు. నన్నుకూడా రమ్మన్నారు. కాని, నేనందుకు అంగీకరించలేదు " అని బదులు వచ్చుతుంటే, సామిత్రి ఫలజలాలతో పర్వాలకు వచ్చాడు. ముగ్గురూ అహారం స్వీకరించి, జలపానం నలిపి, ఇందుక విశ్రాంతి తీసుకుని, తమ్ముడా ! ఇక్కడ మన పునికి అంత మంచిది రాదు. అందుకు కారణాలు రెండున్నై.

పరివారంతో భరతుడు వచ్చి మనం వున్న ప్రదేశం చూచి వెళ్ళారు. ముందు ముందు మనకోసం భరతుడుగానీ, పౌరులుగానీ తరచు రావటం జరుగుతుంది. ఇది మొదటి కారణం. స్కంధావారం విడిచిచేసిన ప్రదేశమందా అపరిశుద్ధంగా మారిపోయి దుర్వాసనాపూరిత మైంది. మౌనిజన సంరక్షణం. దుష్టరాక్షస భక్షణం జరుగవలసి వుంది.

అందుకు ఈ స్థలం అర్పమైందిరాదు. కనుక మనం దీని విడిచి పోవటం నాకు నష్టమే, ఇదే లెందవ చారణం " అని పనికి " ప్రయాణ ప్రయత్నం చేయ " మన్నాడు రాముడు. లక్ష్మణుడు ఆ వాక్కులు ముగియక చునుచే, వెంటచొని పోవగినుచున్నీ చేర్చి రాను కొన్నీ అన్నకు కొన్నీ భాగించి పిల్చమైనాడు. పూర్వం చలెనే సీత మళ్ళ నడువగా లక్ష్మణుడు ముంచూ, రాముడు వెనక నడువసాగారు. మధ్యాహ్నం చేతులతరి మహర్షి ఆశ్రమం చేరుకున్నాడు. ఆ మహా మూర్తి చర్మసంతో అన్ని విచారణా అచ్యుతమైనై. అందరూ ఆయనకు ప్రణమిల్లారు. వారిని పుత్రునిర్విశేషంగా ఆహ్వానించి, ఆతిథ్యం ఇచ్చి ఆసీనుల కావించాడు. ఇంకలో అది చుంపవచ్చైన పార్శ్వరీ పరమేశ్వర కల్పాణ సమయంలో హారతి పట్టిన మునర మురైడువ అనసూయ వచ్చింది. ఆమె రాగానే సీతను చూచిస్తూ, " ఈ సాధ్వీ ఇనర రాజర్షి పుత్రిక. దేవు జానకి. ఈమెను యథోచితంగా సంస్కరించు " అని ఆద్రాంగితో చెప్పి, " రామా! ఈమె నా ఇల్లాలు. ఆనసూయ కోప సంరక్త. విరచిరనిజకర్మ కోటిచే ఈ పాగడ్త పొందింది. ఒక్క వాచనిస్త్రైనా లేక సురజీవ సంవాసం దగ్గరై పోతుంటే తన తపశ్శక్తిచే కందమూల ఫలజలాలు కల్పించి పది సంవత్సరాలు జీవరక్షణం చేసింది. పదివేల వర్సరాలు గంగా తీరంలో నిరంతరాయంగా మహా తపస్సు చేసింది. దేవతల ప్రార్థనపై పది రాత్రిళ్ళను సూర్యోదయం కాకుండా ఏక రాత్రంగా చేసింది. త్రిమూర్తులను దత్తర తనయుణ్ణిగా చేసుకుంది. ఈమె సర్వభూ సమస్కారార్థ. సాధుశీల. నీ ఆద్రాంగిని ఆమెకు మొక్కించు " అని చెప్పాడు. వెనువెంటనే రాముడు "జానకి! దిన్నాపుకదా మహర్షి మాటలు : సిగ్గుపడక ఆపరడు సాధ్వీలలాడు పాదాభి వందనంచేసి, అశీస్సులు అందికో" అన్నాడు. పతివాక్యం అలకించిన సీత, సతీత్వం రూపుగొన్న ఆనసూయాదేవిని కాంచి పరమభక్తితో ప్రమాదాంజలి సమర్పించింది.

అనసూయ సీతకు హితోపదేశం చేయుట

ముదురలువడిన శరీరంతో, పండిన ముదిమితో, పాండురవర్ణంతో, గాలికి కదలే కదలే వ్యతంవలె పడుకున్న కాయంతో, ముగ్గుబట్టవలె

నున్న రలవెండ్రుకలతో. పతివ్రతార్థం ప్రత్యక్షమైనట్లు మైచిలి కన్నులకు అనసూయ గోచరించింది. ఆ ప్రశాంతవదనమూ. అనురాగం కురిసే అక్షతూ, అమృతం చిందే అవాక్కులూ. మహిళాలోక చూడకంవలె ఆమె సీతను అలరించింది మృదువులైన జానకి పాణిపల్లవస్పర్శతో పరమా సందభరితురైన అనసూయ సీతను గాటంగా కౌగిలించుకుని, రల్లిడ్డనువలె ముద్దాడి చెంపలుపుటికి, రలవెండ్రుకల చక్కచేపి " రల్లి! ఎంత పుష్కళిలవే. రతిన కర్మకు పక్రమించి, కానలనువచ్చిన కాంచునితో, కలుములకాలద్రోచి, పర మమైన సుఖాలను భంగించి, ఎండసోకున కోర్వని మేనినికూడా చెక్కచే యకుండా, కలవివచ్చిన నీవంటి కాంతాలలామలు ఇంతవరకు కనుపించ లేదు. సావిత్రి, చంద్రమతీ, సుమరులను మరపించావు. అరుంధతీ, శాంత లకు ఆచెరువుకొలిపావు. పట్టణవాపియైనా, వనవాపియైనా, గుణియైనా, నిర్గుణుడైనా, ధనియైనా, ధనహీనుడైనా, కోపియైనా, పాపియైనా, మగనాలికి మగదే సుగతికిమూలం. ఆరదేదైవం.

సర్వవిచారా సంరక్షించే భర్తకంటే బంధువులేదు. కడుపులో నీరు కవలకుండా కాలం, పరిసుక్ష్మత ఫలంలో అర్థం కరగక బదలీ ఫలంవలె అనవరోధంగా అనుభవిస్తుంది. మగనాలులైనా రాగలు మగనిసేవలోగల మహర్షి గ్రహించక, పదుషవాక్యాలతో బాధిస్తారు. స్వల్పవాంఛలకై సాధిస్తారు. నెరవేర్చేదాకా వేచిస్తారు. అసత్యాలను అర్థవంతంగా బోధిస్తారు. పతిని నిర్లక్ష్యంచేసి, నిరూపక లాంతరకారితో ఇచ్చనచ్చినట్లు విహరించే వారూ, భర్తను కాపించేవారూ, చీటికి మాటికి, డీవితేశ్వరుణ్ణి చెడ్డవాక్యాలతో చిత్రహింస చేసేవారూ, ఏగరిపొందుతారో. ఎంతెంత బాధలు పడతారో తెలుసుకోలేదు. కన్నులకు పొరలుకమ్మే యౌవనకాలంలో మురిచెడి లిరిగి. గతిచెడి కొంపచేరి, అపనిందలతో. అపహాస్యాలతో ఆరడిపాలపుతున్న ప్పూరు, చేసినపనులకు పిగ్గుపడి. "చేరులుకాలిసరస్వర ఆకులు పట్టుకు" న్నట్లు చెంపలుపేసుకుంటారు. పాసినకూడు పక్వానిరీతనట్లు, చెడినజీవి రాలు శ్రేయస్సును పొందలేవు. భారతనారీరక్తం పవిత్రమైంది. జీతకమైన సుఖాలకోసం కాక, కాశ్యపమైన కీర్తిప్రతిష్ఠలకోసం, విశుద్ధ సంకారార్థం, వైవాహికభర్తం ప్రభవించింది. ఇహ పరసాధనమైన ఈ పవిత్రానుబంధం

ఇరువురికీ చెప్పబడింది. కొన్ని అనివార్యవారడాంవల్ల పురుషునకు బహు వార్యావృత్తి చెప్పినా, క్షేత్రం ప్రధానంగా భావించిన భరతవర్షం త్రీని పరి శుద్ధంగా ఉండింది. గాఢమంలో పానార్థమైన రహితం ఉంది. దానికి జల సమృద్ధి గూర్చేవారి అపరిమితమైతే అజలంబాదా అపరిమితంగానే చెరువులో చేరుతుంది. అచెరువు పానయోగ్యం కాకుండా పోతుంది. అవిధంగానే భరిం చేస్తే పరిశ్రంగా ఉంచాలని చేపడతా భావించింది. అమ్మా! పెద్దవాన్ని కనుక ఏమేమోచెబుతున్నాను. కష్టాలనిచ్చే మృగానికి అన్యమృగాల ఆశ్రయం పనిలేదు అనలేఅయోనిజపు. జనకుని చత్తపుత్రురపు. చక్రమనికోడలపు రాముని పన్నివి. నాకు తెలియకదాదు. నీకు తెలియవనినాదు. నేను ఇంత కంటే ఏం చెప్పలేనుకనుక లోరాచారంగా చెప్పాను. నీవేమి అనుకోవద్దు. మునుసగ్గుకు బుద్ధిప్రశం ఉంటుంది" అని చెప్పింది.

అవనిజ అననూయ చాక్కులకు ఆనందించుట

అప్యాయంగా చెప్పిన అననూయ చాటలకు అవనిజ ఎంతో ఆనం దించింది. "అమ్మా! నన్నెంత పెద్దదేదానా మీరు అంతకంటే మించి ఎలా చెప్పలేరో. నేనూ. అంతకుమించి ఆరించలేను. నీవంటి మహాతపిష్ఠిని, భరతే ప్రశంసల సంపత్తున్న పరమసాత్వి, పారిశ్రమ్య భర్తానికి ప్రాణం పోసిన శీలవతి! త్రిదేవులచే, పరిధిష అర్పించబడిన పరమపావని, భర్త రైచం అని చెప్పక ఏం చెబుతుంది? అమాట ఎవరుచెప్పినా, ఎన్నిసార్లు చెప్పినా. మానవతా మనోహరమైందీ, మంగళ ప్రదం అయిందీ. భర్త గుణహీనుడూ మిష్టమూ అయింపుడు సహచరించేదేనని. నాభర్త త్రిలోక పీఠమనమనంపన్నుడు. ఏకపత్నీవ్రతుడు. రూపంలో.. (పుంసాంమోహన రూపాయనీ)" "సిగ్గుపడకాడెందులేరీ! నాకుతెలుసు, రూపవిజయ మన్నుడుకు కాదే" అని వ్యర్థ అనగానే, నీక తలపంచుకుని. దానన్నట్లు తలపూసి, అటువంటివానిని వాడించడం, అనునరించటం, ఆరాధించటం ఏమంత చెప్పుకోదగింది. కుళ్ళుకోగి, ప్రారకత్తుడూ, నీవరామునూ. నిర్లజ్జుడూ అయిన పతిని జగత్పూజ్యునిచేసిన సుమతీచేదినీ, భమంతర పాశాంతర్గమ

దైన పరిని, ప్రేతపరినుండి పొందిన సావిత్రిదేవిని, గంగా కల్మష పరిహారం, కమలా సతీ వాచీ భర్త ప్రదానం చేసిన అనసూయాదేవిని ఆరాధ్య దేవతలగా, అరిషడ్విగ్గ విణేకలగా భారతనారి భావించి తరిస్తుంది. అటువంటి ఇల్లాండ్ర కథ ఆదర్శప్రాయమైందీ, చెప్పుకోవగింది. “తల్లీ ! ఎంత మధురంగా మాట్లాడావే. ఇకముందు నీవు పేర్కొన్నవాళ్ళ పేర్లల్లో నీ పేరుకూడా చేరుతుంది. ఆ విధంగా జరిగితీరాలని ఆశీర్వాదిస్తాను” అని నొసట కుంకుమబొట్టు పెట్టి “అనవృత భర్తప్రణయైక ప్రాప్తిరస్తు. దీర్ఘ సుమంగళీ భవ. త్వచ్చరిత్రం జగదా దర్శకం భవతు” అన్నది. సీతకు నేత్రాంచలాల్లో ఆనందాశ్రులు చిందినై. “అమ్మా ! నీ అపార ప్రేమకు పాత్రురాల నైనందుకు ఆనందిస్తున్నాను. నీ కృపవల్ల నా జన్మ చరితార్థమైంది. ఎప్పుడూ భాజ్యాల దర్శనం వ్యర్థం కాదు. మీ దంపతుల దర్శనం చేకూర్చి నా భర్త ఎంతో మేలు చేకూర్చాడు. ఈ ఉత్తమభర్యాన్ని వివాహసమయంలో తల్లీ, విడిచిన ప్రయాణ సమయంలో అర్తా నొక్కి చెప్పారు. నీవిప్పుడు ఇంక చేశావు. తాదాపరిని రోహిణి ఎడదాయనట్టూ, జగద్బాంధవుణ్ణి భాయ వీడనట్టూ, నేనూ నా భర్తను ఎదలను. అన్ని సమయాలలో అనుకూలవరంగా నడుచుకుంటాను. నీ ఉపదేశం తిరస్కారపూరితం” అని చివరకు సంతోషమాంగయై విన్నవించింది.

అంగరగా లిచ్చిన అనసూయకు సీత తన స్వయంవర

గాథ చెప్పుట.

ఆ మాటలకు ఆనందించిన అనసూయ, శాననీని దగ్గర చేర్చుకుని, “తల్లీ! నీ మనోభీష్టం ఏదైనా చెప్పు, తప్పక నీకు ప్రసాదిస్తాను” అంది. “అమ్మా ! నీ అనుగ్రహణలంఘన ఆత్మేళుడు స్వస్థుడై వున్నంతకాలం నాకేం కాదువలేదు. కోరతగిన కోర్కెలూ లేవు. మీ ఆదరణ వుంటే అంతే చాలు” అని సీత అన్నది. “బాగున్నది తల్లీ! బాగున్నది. నీవు. కోరకపోయినా, నా ఆశీస్సు ఫలించేలాగా నేనే ఇస్తాను. ఇవి మాల్యాలు, ఇవి వస్త్రాలు, ఇవి ఆభరణాలు, ఇవి అంగరగాలు, ఇవి విలేపనాలు.

తీసుకో. ఎన్నటికీ ఇవి వాడిపోవు, నరిగి మాసిపోవు. అపహరణకు అందవు, వాననలు పట్టిపోవు, దేవతాసంబంధమైనవి, వీరు తగి వుంటై. ఇవి నీవు చరిస్తే, శోధించిరదేహవై. మంగళదేవత మహావిష్ణువునువలె అనురాగపాత్రమవై నీ పతిని ఆలరిస్తావు" అని ఇచ్చింది. సీత ప్రదక్షిణ పూర్వకంగా నమస్కరించి గ్రహించింది. తర్వాత వృద్ధతాపసి, రామ పత్నితో, అమ్మ! నీ స్వయంవరాన్ని కూర్చి మీ తాతయ్య చెప్పాడురాని వివరంగా వినిపించలేదమ్మా" అంది.

"అలాగా అవ్వాలి. అయితే చెప్పరా విను. నా తండ్రి జనకభూపతి యజ్ఞం నిమిత్తం నేల చమురు చేయటానికి, అండులోని దోషాన్ని పరిహరించటానికి ఉన్నిస్తున్నాడట. నాగటికరూ నేల పగులకొట్టుకుంటూ పోతుంటే నేను విరిగిపడినపట్టిపెళ్ళవెంటబయటపడినానట. అప్పుడు తండ్రి నా శరీరంమీద పున్న ఉమ్ము ఉరిపి, ఆశ్చర్యానందాలు పొంది ఒడిలోకి చేర్చి "ఈ గుఱు నా పుత్రిక" అని అన్నాడట. అలాకావడే "ఈమె నీకు విజయైన దీర్ఘ" అని అన్నడట. ఆ పయమం అరికించి "సీత" అని నామ కరణం చేసి జ్యేష్ఠ పత్నికి ఇచ్చాడట. ఆమె అప్పటికప్పుడు మాతృ దేవతగా మారి సన్నంతుకుని స్తన్యం ఇచ్చించట. కాలక్రమంగా భర్త యోగ సులభమైన ప్రాయం రాగానే, నిర్దనుడు ధనసంపాదనకై చింత చేపినట్లు. వరునికోసం నా తండ్రి తపిస్తూ వుండేవాడు. "వియ్యం అందిన చోటనుంచి ఏవేవో వంకలూ, శంకలూ, ఆవేళలూ, కావేళలూ వస్తుంటై. ఈ బిడ్డను ఎవరి చేతుల్లో వుంచాలా?" అని సముద్రతరణానికి స్లవహీనుని విధంగా విచారిస్తూ, స్వయంవరం ప్రకటించాడు.

ఆ ప్రకటన వార్త నలుదిక్కులకూ వ్యాపించి రాజలోకం మిథిలా వగరం చేరింది. ఆ మహాసభలో నా తండ్రి తమ అధ్వరవేళ ప్రచేతను డిచ్చిన ధనువునూ, అక్షయభుగ సమూహం చూపించి "ఈ విల్లు ఎక్కు పెట్టిన వీరుడే నా పుత్రికకు నాడుడు ఆపతాడు" అని చెప్పాడు. వచ్చిన వారందా ప్రయత్నం చేసి, చేయకుండా స్వీయదేశాలకు చేరుకున్నారు. కాలం గడుస్తున్నది, మళ్ళీ నా తండ్రి యాగం తలపెట్టాడు. దానికి, దేశ దేశాలనుంచి ఎందరో మహామహాపురుషులు దర్శనార్థమై వచ్చారు. సకల

బోధాయమానంగా క్రతువు సాగిపోతూంది. దైవవశాత్తు రావణశ్రేష్ఠుడైన గాధేయుడు దాశరథులతో వనుడెంచాడు. నా తండ్రిచే సంస్కృతుండై, "జనకభూపతి : లోకప్రసిద్ధంగా జడుగుతున్న ఆధ్వరం చూడం. చాలా సంతోషించాం. ప్రభువులైనవారు తరచు యజ్ఞాలు చేస్తుండటంవల్లనే జగతి ఈతిథార్థులు లేకుండా సస్య సమృద్ధి కల్పిస్తుంది. మా వంటి జడ దారులు పంకల్పిస్తే ఎన్నో అవాంతరాలు ఆక్రమిస్తాయి. నేను తలపెట్టిన క్రతువు ఎన్నోసార్లు విప్పుమైందంటే ఇక చెప్పవలసిందేమిటి? ఈ రాజ పుత్రుల సహాయంతో ఇప్పటికి పూరిచేయగలిగాను. ఆ యాగానికి వచ్చినవారంతా ఇక్కడికి వస్తూ నన్నుకూడా రమ్మని కోరారు. మా ఋషులకు వీర్యకుల్కంగానిర్ణయించి వివధనువును చూపించవచ్చుననీ, పూజ్యుణ్ణి విన్నూ, నీ క్రతువును చూడవచ్చుననీ వచ్చాం. అభ్యంతరం లేకపోతే మా ఋషులకు చూపించు"మని అడిగాడు. అతికష్టమీద చాపంక్రతు శాయ తెప్పించగానే, మహారి "రామా! లేచి చూడు" మనగా, మదకరి వలె వెళ్ళి వామహస్తంతో భస్మపు ఎత్తి గుణం సంధించబోతుంటే ఆశవి పాత హేషణలతో పెళ్ళున రెండుగా విరిగింది. అంతట నా జనకుడు అన్నమాట ప్రకారం నన్ను ఆయనకు దారాదత్తం చేయటానికి జలకుండిక గ్రహించాడు. తండ్రి అంగీకారం తర్వాత గ్రహిస్తానని జలగ్రహణం చేయలేదు.

ఆయన కోరికప్రకారం అయోధ్యకు శుభరేఖ పంపించి మామగారిని అహ్వానించాడు. ఆమహారాజు సబాంధవంగా తరలితగా, ఆయనసమక్షంలో నన్ను జ్యేష్ఠునకూ. నాచెల్లెలు పూర్వీకను ద్వితీయునకు ఇచ్చి వివాహం జరిపించాడు. ఆవిధంగా వారికి ధర్మపత్ని నైనాను" అని చెప్పింది.

అనసూయ సీతకు సాయంకాలం వర్జించి చెప్పుట

జానకి తనస్వయంవర వృత్తాంతం చెప్పుతుంటే అనసూయ ఆశ్చర్యం తో అలకించింది. ఎంతో సంతోషించింది. సంతోష గమించి ఒడలంచానిమిరింది "రెల్లీ! నీమూటలు ముద్దువస్తునై. నీ స్వయంవరగాతి చాలా చిత్రంగా వుంది. నీవు కారణజన్మ్యురాలవు. నీనాత వింటుంటే చాలాశ్రమమంది

కనుపించలేదు. సంధ్యాసమయమైంది. చీకట్లు క్రమ్ముకున్నై. మేతకుపోయిన పులుగులు కలకలప్పునులు చేస్తూ గూళ్ళకు చేరుకుంటున్నై. పిల్లలు తల్లులరాకకు సందడి చేస్తున్నై. అభిషేకం నిమిత్తం, మునులు స్నానంచేసి తడినారగుడ్డలతో కమండలాల్లో జలం తీసుకుని వస్తున్నారు. హవిస్సులు విధివిహరింగా ముపులగ్నిహోత్రంలో హుతం చేస్తున్నారు. అఘాహుతితో దూషం అగ్నికుండలోంచి లేస్తోంది. అహూషం చూడత సంచారంతో దిక్కులకు చెదిరిపోతున్నది. తొగరెక్కిమెదల జిగితో పాపురాళ్ళు గుడుగుడు కంఠస్థాలతో అటుఇటు తిరుగుతున్నై. దూరంగా పున్నప్పటికీ, పలచగాపున్న అకుంతో కూడిన చెటు హాచీకట్లకు దట్టంగా ఆకులు పున్నట్లు కనిపిస్తున్నై. దిక్కులన్నీ మాసిపోయినై. రాత్రిళ్ళు తిరిగేమృగాలు ప్వేచ్ఛానంచారం చేస్తున్నై. తాపసుల పెంపుడు లేళ్ళు వేదికలకు ప్రక్కగా పడుకున్నై.

రాత్రి చాలా గడిచింది. అకాళం నక్షత్రంతో వెలుగుతూంది. చంద్రికాధరవజ్రచారియై నిశాంగనా గృహప్రవేశం చేశాడు మదావిరి. ఇకవీధిర్రవన్నిదానానికి వెళ్ళు. నిన్నుచూస్తూ, నీతో ముచ్చటలాడుతూ తృప్తిగా కాలం గడిపాను. నేనుమీతాతయ్యకు కావలసిన పువచారలు కల్పించేవిమితం పోతాను ఓక్కా! నేచిచ్చినవస్త్రాలు ఇక్కడే కట్టుకో. ఆభరణాలు పెట్టుకో. గంధమాల్యాదులు ఛరించు. కన్నారా చూస్తూ నిన్ను సాగనంపుతాను అవిచ్చెప్పింది. ధరణీదాత సంకృప్తినంది అన్నీ అక్కడే ఛరించి వెనుస్కరించింది. అనంతరం అత్మేజవి నవ్విదివి ఆరిగింది. ఆలంకార సహితంగా వచ్చిన అత్యనటిని చూచిరాముడు మిక్కిలి సంతోషించాడు. జానకి జరిగిన సంగతులన్నీ చెప్పి. ఆమె ఇచ్చిన అలంకారాల ప్రాశస్త్యాన్ని తెలిపి, ఆమె చేసిన అశీర్వాదం వివరించి అలరించింది. మానవ దుర్లభం అయిన మానిత సర్కారాన్ని చూచి రామ లక్ష్మణులు సీత అదృష్టానికి పొంగి పోయారు. అత్రి మహర్షి కూర్చిన ఆతిథ్యం స్వీకరించి ఆ రాత్రి గడిపాడు.

వేకువ కాగానే కల్య విదులన్నీ ముగించి మువి తల్లజాలకు మ్రొక్కి, "మాకు ముందరిగే మార్గం చెప్పుదని కోరాడు. వారు "రామ చంద్రా! ఇక ముందంతా దండకారణ్యం. రాత్రించదుల చాటవట్టు.

వాళ్ళంతా దుర్మార్గ చరిష్టవులు. భయంకర రూప సంపదలు. మానవాళులు మీరు పోవద్దు. మీ రాకచూచి వాళ్ళు మమ్మల్ని మైలపరచి, చిత్రహింసలు చేస్తారు. నీవు ధర్మ కర్మ రక్షకుడవు. నిన్నేం చేయలేదు. నీవు దండ కకు పోవ విశ్వయించుకున్నావు కనుక, మమ్మల్ని ఈ ఉపద్రవం నుంచి కాపాడు పండ్లకూ, పచ్చాలకూ, సమిధలకూ మేం పోయి వచ్చే మార్గం ఇదే, మీకు కూడా ఇదే మార్గం: పోయిరండి. మీకు సర్వ శుభములు కలుగుగాక." అని అంజలి బంధంగా ఆశీర్వదించారు. వారి మంగళా శాసనాలను గైకొని, మౌనులు విర్రేపించిన మార్గం గుండా దండకారణ్యానికి సీతా రామలక్ష్మణులు తరలి వెళ్ళారు.

శ్రీరాముడు దండకారణ్యం ప్రవేశించుట

అప్రవాసులు, దాకిరువైపుల దట్టంగా ఉన్న చెట్లనూ, పొదలనూ చూస్తూ, మధ్య మధ్య మార్గాయానం తీర్చుకుంటూ, మర్యాదాన్ని వేళకు రాసాశ్రమ ప్రదేశం నమీపించారు. హోమచూషం కనిపిస్తుంది. అజ్ఞ దారా సంబంధమైన వాయువు ప్రాణ తర్పణం చేస్తుంది. వేదపఠనం శ్రవణేంద్రియాలకు సార్థక్యంగలిపిస్తుంది. చూడవచ్చిన సురకాంతల ఆటం పాటలతో, అర్చావిధానాలతో హర్షం కలిగిస్తుంది. అగ్నితో ప్రకాశించే వేడికలూ, స్రుక్కువలూ. జలకుండికలూ, దర్శననలూ, నారవన నలూ, దర్శలూ, సమిధలూ, కందమూల పలాలూ, క్రమబద్ధంగా ఉన్న అకుటిళ్ళూ, హరిణమయూర కీరళారికాది సాధు జంతువులూ, పరి పుష్ప భరితమైన పాతపాలూ కలిగి నేత్రోత్సవం. మనోల్లాసం కలిగించే ఋషి వాచిక ప్రవేశించారు. ఫలమూలాళనలూ. చాంఠలూ, కాషాయ కౌపీ నాంబరధారులూ, సూర్యాగ్ని లేజలూ. విష్ణుములూ. శ్రుతిదర్శనులూ. ఉపనిషద్రష్టలూ, విరాగులూ పరివేషించియున్న ఆశ్రమవాసులంతా వీరి ఆగమనానికి హర్షం వెలిబుచ్చుతూ, ఎదురేగి తోడ్కొనివచ్చి అతిశయం ఇచ్చారు. అనంతరం వారి ఆగమనాన్ని గూర్చి అడిగారు. వివరంగా విన్న తర్వాత వారి వృత్తాంతం వినిపించారు, వారి జగన్మోహనాకారాలు ఆహోవని

చూపుతో త్రాగాడు. అందులో శ్రీరామచంద్రుని చూర్తి వారికి చెప్పలేని మువం చేహార్పించి; అందరూ అదరంతో వారి వారి పర్వతీచారకు ఆహ్వానించి యథాశక్తి నర్పించి వారికి గల అదరం ప్రకటించు కున్నారు. అంతటి సాహసం, అంతటి అభిమానం రామచంద్రుణ్ణి విస్మయిస్తే చేసింది. లక్షణం! అర్చితాత్ర పరిజ్ఞానం గల మనవులు, అహయాహంకారాలతో సర్వజ్ఞులమనీ, సాటిలేని వారమనీ భావించి లోకానికి ఎంతో హాని కల్పిస్తారు. ఈ మహానుభావులు సంసార సుఖాలు పరీత్యజించి, రామ క్రోధాదుల నిరించి, శరీరవారణ మాత్ర పర్వ ఫల వాయు జల భక్షకులై. వేం వేం వర్సరాజు, గృహపాలకులు, పరిసంపదలు. అధికార బోగాలు అన్నీ వదలి అడవుల్లో, క్రూర మృగాల మధ్య. రాత్రించదుల నడుమ, ఊపాతా తపాలను గణించక తపస్సు చేస్తున్నారు. యజ్ఞాలు చేస్తున్నారు. అతిథులను ఆదరిస్తున్నారు. వీరిలో ఎంతెంత శక్తి మంతుడన్నారు? వీరంతా ఏం కోరి ఈ విధంగా చేస్తున్నట్లు? వీరివల్ల, వీరి కర్మలచేత లోకానికి వచ్చే షేలేమిటి? అని అజ్ఞులు కొందరనుకుంటూ వుంటారు. వారివల్ల కలగే ప్రయోజనం ఏమిటో వారికే అర్థం కాదు. సంఘాభివృద్ధి జరుగుతున్నది వారివల్లనే యని అనుకుంటారు? కలసి జీవించటం చేరకాని ఓరి, మనసులో ఒకటి, మాటలో ఒకటి, చేతలో ఒకటిగా బ్రతికే ఆక్షేపకులూ, ఈ సర్వసంగ పరిత్యాగులకూ సంబంధం ఎక్కడ? కేవలం కలసి బ్రదకటమే మనవార్యం అయితే పశుపక్షి మృగాలు జీవించటం లేదా?

మనం ఏదైనా ఒక వార్యం సాధించాలంటే ఎంతోకాలం పడుతుంది. ఎందరో ఎదుర్కొంటారు. ఎన్నో విఘ్నాలు వస్తే. ఇంత చేసినా ఫలితం అనుకూలంగా వస్తుందో, ప్రతికూలంగా వస్తుందో తెలియదు. ఈ పరమ పూజ్యుడు సంకల్పమాత్రంగా సాధిస్తారు. మరీ మాత్రంగా అనుగ్రహిస్తారు. విజంగా పీరితనే సృష్టి పరిపుష్టమై. క్రమబద్ధమై నడుస్తోంది." అని రాముడు తమ్మునితో అన్నాడు. అందుకు సామెత్రి. "దానన్నయ్యా" అన్నాడు, ఈ విధంగా సీతారామలక్ష్మణులు ఆ యుద్ధి వాటికలో ఆ రాత్రి ఆనందంగా గడిపారు. అనేక భర్త సూక్ష్మాల తెలుసుకున్నారు, తైకేయూ దశరథులు చేసిన వార్యం సాపేక్షం కాకపోయినా సవారణంగానే జరిగింది.

దానికి విచారించటం తగదనీ, చైవనిర్దిష్టం కాబట్టి భర్తమే నునీ వారివల్ల గ్రహించారు.

మునులు శ్రీరాముని తమ్మరక్షింపుమని ప్రార్థించుట

సూర్యభగవానుడు నిద్రా ముద్రితమైన లోకాన్ని, లేజన్వంతరమూ, చైతన్యవంతమూ, శక్తివంతమూ అయిన తన అనంతరణ హస్తాలలో తట్టి లేపాడు. ఆ సుఖస్వర్గంలో మత్తూ, మైకం వవలి ప్రాణితోటి నిర్యకర్మలలో నిమగ్నం అయింది. మహద్గులలోపాలు మేల్కొని, జరుపవలసిన విధులన్నీ జరిపి వారిని చేరి అభివాదించేసి పోవుటకు అనుజ్ఞపేదారు. అందరూ అసీర్వదించారు. కలసి కట్టుగా “రామచంద్రా! నీకు మేం నమస్కరించటం మేలుకాదు. నీరూరక దేవతలకు ఎంతో ఇష్టం, వారి కోరికలు రీచుకుంటానికి నిన్ను సర్వశక్తి సంపన్నుణ్ణిచేశారు. నీవికదండకారణ్యంలో ప్రవేశిస్తున్నావు. ఇప్పుడినుంచి నీకార్యక్రమాలు విస్తృతరూపంలో పుంటాయి. ఈమహారణ్యం ఉరదూషణ రాక్షసరక్షితం. వాళ్ళు బలవిక్రమంలో సాటిలేని మేటులు. మోసం వాళ్ళకు ముఖ్యం. క్రౌర్యం వాళ్ళకుకార్యం. మాయవాళ్ళకు మనుగడ. ఎప్పుడూవీరూపంధరిస్తారో, ఎందుకుధరిస్తారోఎవరికీ తెలియదు. మేనిరంతరం వాళ్ళదాదలకు గురిఅవుతున్నా సహిస్తున్నాం. మేం లోకహితకార్యవరణకు కంకణంకట్టుకుని కామక్రోధాదుల నిగ్రహించికానట్లో పుండి చైవదర్శనానికి తపస్సు చేస్తున్నాం. కనుక, శక్తివున్నా దండనీతి మాకు తగదు. అగ్రహం అంతకుముందే పనికిరాదు. ఎంతో శ్రమపడి సంపాదించినశక్తులు మాటిమాటికీ వ్యర్థంచేయకూడదు. అందుకు మీగురువులు విశ్వామిత్ర మహద్గులే సాక్ష్యం. మేం రాజును రక్షిస్తాం. రాజు, సామ హింస జరగకుండా చూడటం ధర్మం. బలహీనులనూ, బలవంతులనూ, పేదలనూ, ధనవంతులనూ, పండితులనూ, పామరులనూ సమంగా, సామరస్యంగా సంఘంలో జీవించేలాగా చేయటంకోసమే జైత్రం ప్రధానంగా ప్రభువులను ఏర్పరిచాం. మేం మీపాలనలో నున్నవాళ్ళం. ఆదర్శల్లోవున్నా అంతఃపురాల్లోవున్నా, ముందుగా మునికోటిని రక్షించటం రాజునకు కర్తవ్యం. ఇంద్రునిశక్తిలో నాల్గోవంతు ప్రభువునకు సంక్రమింపచేశాం. అందు

కు తగిన నియమ విజంభనావళి స్మరించాం. వాటిఆచారంగా ప్రభువు ప్రవర్తించి ప్రజలనుపాలించారి. చాళరథీ! నీరు భర్త్యం చెప్పవలసిన పనిలేదు. నీరే ఆగమనంతో అన్నిఅరిష్టాలూపోయి లోకక్షేమం కలుగుచుందని ఆశిస్తున్నాం" అని విన్నవించుకున్నారు. రాముడు వినయ విధేయరలతో "మీ ఆదేశం ఆసావహించి ఆచరిస్తాను రాక్షసోపద్రవం రాకుండా చూస్తాను. అట్టిచేదైనా ఎక్కడజరిగినా, నాకు తెలియజేస్తే వెంటనే నివారణ చేసి ఆశ్రమాలను రక్షిస్తానని చూడ ఇస్తున్నాను."

దండకారణ్య వర్ణనం

అని వారివద్ద సెలవు తీసుకున్నాడు. సామిత్రి చాపధరుడైనముందు నడుస్తున్నాడు. నడుచు చానకీ నడుస్తున్నది. వెనుక కోదండ మండితుడై రాముడు నడుస్తున్నాడు. నాలు గడియల కాలం గడిచేసరికి, మేఘ గర్భంలో ప్రవేశించిన చానుమంతుడులాగా, చాచు చానప పదన గహ్వరం అయిన దండకారణ్య ప్రదేశంలో ప్రవేశించారు. అకనం అంటపెరిగిన వెదురు పొడక్కనుండి పండిరాలిన దియ్యపు రాసులపై దండుగట్టి పోతున్న ఎఱకల గునగునలకూ, కిచకిచలకూ, తెంచం ఆనంవంతో విండిన పిల్లులు, ఆ రాసులకు రక్షణగా కాపుంచిన భటుల్లాగా పొంచిపొంచి చూచుతూ, తగుతూ హింపిస్తుంటే, ఆ అడవి చూర్మాల చూచి చూరంగా చెంగనాలు తీస్తూ, గుంపులై కొలుపుసారిస్తూ, పెద్దగాలికి భూమిపై రాయుతున్న పూపులవలె మనోహర నేత్రాలు త్రిప్పుతూ, శృంగా గ్రాలతో ఒకచానితో మరీ ఒకటి ఒరుస్తూ, కన్నుల పండగ చేస్తున్న లేడి కొడమ పిండుల తడుముటం చూచి సహజ శత్రుత్వం సార్థకంలాగా వెన్నంటుచున్న పేటకుక్కలూ, ఆ కుక్కల పిక్కలంటం అడుగంట నడుచుచూ, పెక్కు చిక్కులు పెట్టుతూ, చక్కినట్లుగా అగవడి, దక్కక, చిక్కినట్లగవడి చిక్కక, చారి తప్పించి చూరంలాగి పిల్లల ప్రాణం కాపాడి కనుద్రామి, దొరియల్లో చూచుతున్న టక్కరి నక్కలతో చిక్కనైన ప్రదేశాలు ఒక ప్రక్కనూ, పర్వత గర్భాల నుంచి బయలు వెడలి భూమికి దిగు సెలయేళ్ళు, అంచండు అంతర్భూతాలై ప్రవహించి, మళ్ళీ

మిత్రుగానున్న చోట్ల పైకుడికి ఒక్కసారి హఠాత్తుగా పారాకంచా
క్రిందికి దిగుతున్న కారణంచేత వచ్చే పునులు సజల జలభర సంఘర్షణం
లో వచ్చే పురుషువలె చేపులకు బుర్రవల్లం కల్పిస్తుంటే, ఆ గోపీర
చ్చానం మేఘాలదేయని పురుష విష్ణుకుని మురుపు విరియిస్తూ, సర్తనంతో
వర్తిస్తున్న కేసులు చేసే క్రింతారకవానికి, సోకినమైకంపేడి, చాపు
ట్రుకులనక, ఏదిన భయంలో శక్తికొంది పారిపోతున్న జెత్రిపోతులా,
ఆ జెత్రిపోతుల సం స్వర్కతో ఒకప్పు జలమరింప, అద్రాచి రోద్రాపురున్న
మృత్యుస్తన్యం వదిలి దిక్కులను పరలెంచే మృగార్కరాలపాద సంహతులచే
కలిగి ఎగిరిపడి లేచి, ముహూర్తమూర్తంజనాయత్త చిత్తంలో రత్తరించే
కోతి పిల్లల చూడికతో గాటమైన చోట్లు ఇంకో ప్రక్కనూ. స్వేచ్ఛాహార
విహార వ్యవహారాలు కలిగి పుండటంచేత, పండినా, నిలుచుండినా,
నడిచినా, ఎడతెగని మడజల ప్రవాహాలకు స్థానహితంపై న ముచోన్మత్త
శరీరాల భారంచేత, బరిష్టాలూ, శాభోవశాభా భరితాలూ అయిన
పున్నరోష్టి జ్వాలల చందకేగి రెంపాలుసాచి, రెంచారుచియిలై
దరణి సదనదమ వేదందరందాలూ, అవేదందాలు కలగుండువద. పక్ష
విశేషాలతో, దిక్కుహారాల మూర్తం అయిపోయేట్లు చూస్తూ, మింటినుండి
మండికి ఒక్క లంఘనం పెట్టి, నిజపద నభాలతో గ్రుచ్చి, ఏనులలోనే
చప్పున పుప్పురం అంటి అప్పుంది, మృతసానుపుల్లో దిగి, కడుపునింక
కుడువగమికిండుగండభేయంచాలూ, అగండభేయంచాలను చెండి, మారంగ
శల్కాలను సేకరించు కోరికతో, నీకజాలపై మటుపెట్టి భనుచ్చానులై
కాలనిరీక్షణం చేసే వియరాండ్రూ, ఆ వియరాండ్ర వండింప నెంచి, అంకు
ముంచే అకుల సంకల్లో దాగి, సూర్యాస్తమయం చేరువైనకాస్తీ క్రమ
క్రమంగా వియరాండ్ర మటుచోటులచేరి, చెనుకనుంచి పొంచి రలలను
నోళ్ళతో భక్షించే భల్లూకాలూ. ఆ భల్లూకాల చేష్టలకు అసూయచెంది
గుంపులుకట్టి ఎటు చూచినా రామే అవుతూ, అగ్నికబాదు అనే భ్రమ
కల్పించి వృషాలను అవలించిన ఒక్కోర సంకతి (మిలుగురు పురుగులు)
రాటికి దిగులుచెంది పట్టువదిలి నేలపడు ఎలుగుగొడ్డ గురుతింపలేక,
జుచ్చాచావశంతో చంగున పైకుటి కోరలవొక్కల్లో గ్రుచ్చి విగతప్రాణుల
చేసి. సహజాచారంకాక, దిక్కుల పిక్కటిల్లి మూర్ఛరించు వనక్రందాలూ

(అరవిపండు) అ వనక్రోధాంను రాకి, పగలనక, రేషనక, పలు ప్రోద్దులు, నవ్యాపసవ్యంగా, అకుంచిత సర్వాంగంగా అయి, పిరుపియన పెనగి, నెత్తురు బొటబొట తొర్తిల్ల దెనలకు పడుగెత్తే మువ్వన్నెమెరాలూ (పులులు), అ మెరాలను సజీవంగా పట్టవలచి, గుట్టులుకొట్టి కంఠాలపై కప్పిచేచిపున్న మాటురాండు సంకపింప లోనికి చొరదొరిన వేగానికి దాచిన దోసులెట్టు నకరి ముఖవ్వారం బంఢింపబడుట తడవుగా చెప్పలు చిల్లులుపక. గిరిగహ్వారాలు ప్రతిష్ఠనింప అర్చించే కంఠికాల (పింహలు) చేరారుక్రమ్యన నెలపులు మరోప్రక్కనూ, వెలగ, చింత, నేరేడు, మారేడు, రాశి. జివ్వి, ముత్రి, చూరుగు వేపె, చేప మొదలైన మహా వృషలతో సంకీర్ణంగా పున్న చోట్లు వేరొకవంకనూ, పూగ, పున్నాగ, కరవీర, క్రముర, కుడువక, బట్టార, నారికేళ, వింబ, రసాల, ఏలకీ, లవంగ, యంగ, కడలి మారులుంగాది కుసుమపల శ్రీరాధలైన వృష లతామండితాలగు స్త్రీలు ఇంకోప్రక్కనూ; సారస, శ్రౌంప, బిలార. వకోర, చాతరాది హృదయంగమ విహగ సంఘరచ్చరణదలంబు రరంగ సంఘర నృత్య కళా సంపన్నవ పుష్పిత కుసుమకల్పార పంకజ శ్రీవాసా లైన రాసారాలతో విండిన చిక్కులు మరో చిక్కుననూ, రుంఝామరు త్సంఘాతం చేత రేగిన చూగి గగనందారా వ్యాపించి, కృత్రిమంగా కల్పించిన అంభరాలకు అన్నట్లు ద్రవమూర్చే ఎర్రరేగడి చోట్లు ఇంకోవంకనూ సకరి భగ మృగపాంప పిపాసహరదాలూ, అహూరప్రయాణ లక్షణాలయిన వేళంతాలు (నీటిపడియలు) కలిసిన ఐయపు వేరొకప్రక్కనూ విండి విడిచిపోతై పిచ్చసహృదయంపలె ప్రవేశ దుర్లభంజైన దండవారణ్యాన్ని చూచి మారదృష్టిగల పిసకర్ని ఈ ప్రదేశం ఎందుకు నిర్దేయించిందో అర్థం చేసుకున్నారు.

విరాధుడు సీతను ఎత్తుకొనిపోవుట

రావసుడు చూచిన దారి అ అరజ్య ప్రదేశంతో అంతర్నిరమైంది. అక్కడక్కడ, నదిగి నడచినట్లున్న చాలిదాటల వెంటపోయి అక్కడ అగిపోగానే, ఎటు రాము వెళ్ళాలో తెలియక మళ్ళి వెనుకకు వచ్చి చెట్ల

ప్రక్కనుండి ముళ్ళవొంకల సందుల్లోనుండి అడుగుడుగు గండంలో. అరికష్టంతో లోపలికి పోతున్నారు. వెంటలెచ్చుకున్న జలం పండ్లూ. ఆరలికీ, దప్పికీ పువళమనార్థం కొద్దికొద్దిగా గ్రహిస్తూ, మార్గం కల్పించు కుంటూ పోయి ఆ ప్రదేశం చూచి ఆశ్చర్యమగుతున్నారు. రాము దాటి వచ్చిన ప్రదేశం ఎంత భయంకరమో ఇది కూడా నిర్జలమై, నిర్జనమై, విర్భూజమై కనుచూపుమీర శృణాన జ్ఞానవలె కనుపిస్తూ, అంత భయంకరంగానూ వుంది. ఆ చోటంతా అడుగుపెట్టటానికి అవకాశం లేకుండా, మానవమృగ కంఠాలు గుట్టలుగుట్టలుగా పడివున్నై. పగిలి, విరిగి, సరిగి నేలంతా ఎముకలతో నిండి వుంది. ఆల్లంరదూరాన పర్వతశిఖరమంత ప్రమాదాన్ని కలిగిన దేహంతోనూ, చంద్రనిప్పులవంటి కనుగ్రుడ్లతోనూ మృగాలకు వలె సెలవులు దాటి వెలికివచ్చిన కోరలతోనూ, వేయి చేతులు కలిపి కొలిచినా ఇంకా మిగిలే పుదరంతోనూ, కొండగుహవంటి నోటి రోనూ, నెత్తురు కాదుతున్న పులితోలు అచ్చానంగా నడుముకు అడ్డం చుట్టకుని మాటిమాటికి నోరుతెరిచి ఆవలిస్తూ, అప్పుడప్పుడు కొండ లచరేట్లు అరుస్తూ ప్రాణికోటి భయంకరమైన క్రూరాకారం వారికి గోచరించింది. కుడిచేతి ప్రక్క నిలుచుండపెట్టిన భూలానికి నాలు పులులూ, రెండు తోడేళ్ళూ, మూడు పింహలూ, పది కుండేళ్ళూ, ఏనుగు తలా గ్రుచ్చబడి వున్నై.

ఆ దారివెంట వస్తున్న సీతారామలక్ష్మణులను ఆ సరభోటి చూచాడు. ఎక్కడ లేని కోపం తలకెక్కింది. వెరికేకలు వేస్తూ, వికటంగానప్పుళ్ళూ, మూడంగల్లో భూమి కంపించేలాగా వచ్చి, వంకెన వేసిన మణిమారం తీసుకున్నంత లేచికగా నడుమ నున్న జానకిని పిడికిలితో ఎత్తికొనిపోయి తొడపై కూర్చుండబెట్టుకుని “ఎవరు మీరు ? ఇది దండకవనం. ఇక్కడి కెండ్లకు వచ్చారు ? ఇవలూ, నారగుడ్డలూ దాల్చి, గర్వంతో ధార్యను వెంటబెట్టుకుని భయం లేకుండా ఎక్కడికి పోతున్నారు ? మీరు మునుచైతే అడవి ఎందుకు ? కాకపోతే ఇదెందుకు ? మిమ్ముల చూస్తే మోసగాళ్ళు వలె వున్నారు. బ్రతుకుపై తీపివుంటే ఈ చోటికి రానే రారు. వచ్చినా కంటపడి తిరిగిపోరామనుకోటం వట్టి భ్రమ. నా పేరు “విరాఘడు”

నేను దీరుణ్ణి. ముని మృగ మాంసభావనతో మోదం పొందుతూ, చూపాడేనై ఈవనంలో సంచరిస్తుంటాను, మిమ్మల్ని ఇప్పుడే చంపుతా" నని అంటూ, కుండలోని రక్తం గడగడ త్రాగి, "దీన్ని నాకు వదలిపెడితే ప్రాణాలతో మిమ్మల్ని వదిలరా పెనుగులాటకు దిగితే పెండ్లాం దక్కక పోగా నిక్కిన మీరే నీలురారు" అంటూ గ్రుడ్లుకొడుగు. అనాటుగా జరిగిన ఆ సంఘటనకు రామంక్కణ్ణు కొయ్యబొంబులు నీక గారికి వరించే కడకీరదుపులాగా కంపించి పోరూంది. ఆమె దీననీతి చూచి రాముడు మొగం చిన్నచేసుకున్నాడు. పట్టరాని భయతో "రమ్ముడా : లక్ష్మీడా : జనమని చూచుచు. నాకు భార్య అయి కూడా ఆ అభిముని అంకంపై వుండి పడిపోరూంది. మనం చూస్తుండగానే మైథిలికి ఎంత అవస్థ వచ్చింది : దీర్ఘదర్శిని ఆయన పినరల్లి కోరిక ఇప్పుడు పరిచింది. నేను ఇటువంటి అవధులతో ఇక్కడే స్రుక్కురాననీ, భరతుని రాజ్యాధిపతిని నిష్కంఠకంగా సాగుచుండనీ ఆమెకు ముందే తెలుసు. తండ్రి మరణంకన్నా, తల్లి వియోగంకన్నా, రాజ్య పరిత్యాగంకన్నా, మీ వదిలను నా సమక్షంలో పర పురుషుడు అంటటం మిక్కిలి దుఃఖం కలిగిస్తుంది" అని గోకించసాగాడు.

"అప్పులైన ఐదుపుల మరణానికి దుఃఖించటం నైజం. మనం క్షత్రియులమై, శరవాహువులమై, శత్రు సమక్షంలో కన్నీరు పెట్టవలసి సంత కర్మం ఏమి వచ్చింది : మన అత్త శస్త్రారేమైనై : అర్జించిన దివ్యాత్మ విద్య ఏమైంది : భూతనాటకమై పాదమిన నీవే అనాటనివరె చింతిస్తే అర్థం ఏముంది : పినరల్లి నిన్ను పంపింది ఎందుకో ఇప్పుడర్థమైంది. జగర్బీదాకరులైన ఇటువంటి దుష్టులను సంహారం చేసి, లోకకల్యాణ కారుడవు కమ్మని. ఈ పన్నాలెండ్లా అరాజకం కాకుండా అయోధ్యను భరతుడు రక్షిస్తాడని. తెలియక భరతునిపై తెచ్చుకున్న కోపం. పర్యతా లమై ఇంద్రుని వజ్రప్రయోగం వరె వీటిపై ఇప్పుడే ప్రయోగిస్తాను. ఇక మీరు దక్కకు నేనుండగా నా వదిలను అవకారం జరుగదు. ఐదుపుల మూర్తరం పడుచు కదరా : అని భుజంగంవరె పూర్వరీప్తై "ఎవడపురా నీవు : ఈ శృగాలంలో నీకుడుకు తినుగుడున్నావో చెప్పు : చెప్పకపోతే

నీతో చెప్పిస్తాను" అని అనగానే, వారు "నన్నడిగేముందు మీరెవరో చెప్పండి. ఎందుకు వచ్చారు, ఎక్కడికి పోతారు?" అని అడిగాడు. అమలకు ప్రతిగా "మేం ఇజ్వికులం క్షత్రియులం, వనసంచారులం. విర్రులవృత్తులం ఇక నీ సంగతి చెప్పు"మని రాముడన్నాడు.

"వినండిరా వినండి. నా తండ్రి జయుడు. తల్లి శత్రుహృద. నాపేరు చెప్పగా విరాడుడని. నేను తపస్సుచేసి శస్త్రాస్త్రాలతో చావని వరం బ్రహ్మచేత పొందాను. చేదన భేదనవ్యాపాదనలతో శత్రువులు నన్ను నిర్జింపలేరు. తెలివి తక్కువతో తలవడి చెడిపోకండి. ఇది ఇకమీరు దక్కదు." అంటూ రాక్షసుడు వెక్కిరింపగా నవ్వాడు. "ఏడున్నాపురా దానవాళుడు : చావని వరం పొందావు కనుక నీతిని విడిచి పొమ్మనా : చంపి నీతిని గ్రహిస్తానని శపథం చేస్తున్నాను. రాముడు ధనుర్గజంలో బాణం చేరిస్తే దాటి బ్రతికినవాడు లేడు. నీవు బ్రహ్మకపు. నిష్కారణంగా నిన్ను చంపటం ఎందుకని ఇంతవరకూ నిలుచుకుంటున్నాను. నేటితో నీ ఆయువు ముగిసింది" అంటూ రాముడు ధనుస్సు సజ్జించేసి, భారమర్గజ కదంచాన్ని ప్రయోగించాడు. అంతరో ఆగక, వాయు సువర్ణ వేగోచ్ఛందమైన సప్తభుజ సాయకాలను వక్షస్థలం లక్ష్యంగా వదిలాడు. అవి ఆ కైలాశాదుని హృదయకుహరం చీల్చి నెత్తురు త్రాగుతూ వెలికి వచ్చి చూమిపై వ్రాలినై. లక్ష్మణుడు కోప తాద్రాక్షుడై, అన్నకంచె అచికంగా అత్తవర్షం కురిశాడు.

రామలక్ష్మణులు విరాధుని చంపుట

ఆ బాణపాత తీవ్రతకు తట్టుకోలేక జానకిని క్రిందికి దించి, కూలంకేల దాల్చి. దాశరథులతో తలవడి, వికటంగా అర్కటిస్తూ, మ్రింగటానికి నోరు తెరిచి మీదికి పురికాడు. ఆ తెరిచిన నోటిలో అగ్ని హోత్రంలాంటి అస్త్రాలు ప్రయోగించి, పుదరం పుడికించాడు. వాడు పూరకనిల్చి హాసం చేస్తున్నాడు. సోదరులు బాణ ప్రయోగం చేస్తూనే పున్నాడు. అంతకంతకు బాదాగ్ని శరీరం కాలుస్తూ పుండి. వరంచావ

కుండా చేస్తుండేవాని, దావపదకుండా చేయబడిగా, ఆవేదనకు రట్టుకోలేక వారిపై కూలాన్ని విసిరాడు, ఆ కూలం దిక్కులు వెలిగిస్తూ రాముని పైపు రావడం చూచి రెండు దివ్యాస్త్రాలు అనునంపించాడు సౌమిత్రి. రాముడు చూడ, ఆ రద్దాంబంనారిలాగి రెండు నెలవంక దాదాలు కూలం నడిమిదాగం, వంపుగారాకేలాగా వడిలాడు. సోదర భనుర్ని ముక్త మైన అంబరాలు నాలుగూ అటూ ఇటూ ఒక్కసారి రగిలి రెండు తుండేలుగా కూలాన్ని ఖండించినై. అపజయం అంగీకరించని అమరుడు తన దేహం విను వీచికి పెంచాడు. దాశరథుల దాదాలన్నీ కటిదాగం తిండ్రనే రగించుతున్నై. అదిచూచి మారజేపి దివ్యాస్త్రాలను పుంఛాను పుంఛంగా వర్షించి శక్తిహీనుణ్ణి చేశాడు. ఇక ప్రయోజనం లేదని అగ్రహంబో అగ్నిహోత్రరూపంగా వెలిపోతున్న దాశరథులను, ఎత్తుకుని అమాంతం అంబరిజిని ఎగిరిపోయాడు.

వాని పోరదచూచి రాముడు “ రమ్మూడా : ఈ దుష్టుడు మనలను కొని పోతున్నాడు, వీడు ఎటుపోతే అదే మనసు మార్చం, ఏంచేస్తావో చూద్దా ” మని అంటుంటే, జానకి ఈ మస్కంబుటనచూచి “ అయ్యయ్యా! ఈ సేరాంబంబుడు వీరిని హింపించటానికి ఎక్కడికో ఎత్తుకుని పోతున్నాడు. నాకిక్కడ రక్షకులెవ్వరు ? ఓ దానవా ! వీడు నమస్కారం చేస్తాను. వారిని వదలి నన్నెత్తుకునిపో. నన్ను మ్రింగి నీ ఆకలి తీర్చుకో. ఇక్కడి ఈ దుష్టుగాలవాత పదటంకన్నా వారి రక్షణకైనా ప్రాదాలు విడువటం మేలు ” అని అక్రోశంప సాగింది. జానకి శోకసంరప్త వాక్యాలు దాశరథులువిని, శ్వరగా దానపుట్టి చంప సంకల్పించి, లక్ష్మణుడు ఎడమచేయి ఖండించాడు. రాముడు కుడిచేయి నరికాడు. వెంటనే పక్షలు నరికిన పర్వతంలాగా నేలపడ్డాడు. పడినవాణ్ణి విడువక మోచేతులలో, మోతాళ్ళతో శరీరం అంతాక్రమ్మి, పిడిగ్రుడ్డులు గ్రుడ్డి, ఎగరజేపి వదిలి. దాదాలతో పొడిచి చిత్రహింస చేశాడు, ఎంతచేసినా విరాచుడు విగత ప్రాణుడు కాలేడు. విసిగిన శ్రీరాముడు “ రమ్మూడా : వీడు వర బలం కలవాడు కనుక అత్త శస్త్రాలతో చావడు. పెద్ద గోయతీయ. అంబులో పారిపెడుదాం, అప్పుడుగాని చావడు ” అని అంటుంటే..

విన్న విరాధుడు " రామచంద్రా : నే నిపుడు నిజంగా చచ్చాను. నాచాపు చుక్కం మీకు తెలిపింది. నాకు భార్యశ్వాసం వచ్చింది. ఇంక వరకు అశ్వాసంతో అహంకరించి అపచారంచేశాను. నన్ను క్షమించు."

విరాధుడు తన కాపం సంగతి శ్రీరామునితో చెప్పుట

నీవు శ్రీరాముడవు. నీరమ్ముడు లక్ష్మణుడు. ఈరల్లి సీత. నా భార్యశ్వాసంలో నేను గుండర్నట్టే. అప్పుటి నాపేరు చంబురుడు. క్రమంబు రంధ్రతో విహరించగా, శ్రీమతి శపించాడు. ఆ కాపం ఎటువంటిదో నన్ను చూపి మీకు తెలుసుకోగలడు. సార్వత్రికమును, భక్తుడను అయిన నేను మోరరాక్షస శరీరంతో, ప్రారబ్ధమైన జీవహింసతో బ్రతుకలేక కాప మోక్షణం చెప్పమని చరణాలపైఠాడి చేయమన్నాను. అయిన, చశరథ పుత్రుడు రాముడు చందరారబ్ధానికి వస్తాడు. వచ్చినప్పుడు నీ విక్యూర చేష్టకు తీసి నిన్ను వదిలిస్తాడు. అప్పుడు నీకు చుట్టి దివ్య రూపం వస్తుందని అనుగ్రహించాడు. ఇప్పుడు నీ చయవల్లి చారుణ కాపాంతం జరిగింది. రన్మృదనయ్యాను. కూమిలో నాకు వెలపిన నా లోచనికి నేను పోరాను. మీకు శుభం జరుగుతుంది. ఈ వైపుగా సార్వయోజన దూరంపోతే అక్కడ విజయే! వదిలూ సర్వరంగుడైన శరభంగుని ఆశ్రమంబుంది. అక్కడకు పోయి ఆయనను దర్శించిపొంది. నేనీ మార్గదాహక పేదన భరించలేను. వెంటనే గోతిలో పెట్టి పూర్చుంటే. ఎవడు చచ్చిం రద్దార గుండలో పెట్టి పూర్చు జరుగో వాడు ననారన లోకాల్లో విహరిస్తాడు. ఇది చచ్చినరాక్షసులకు చేయవలసిన సహాయం. దయతో నాకులొందగా విముక్తి కల్పించండి" అని పేదరున్నాడు. ఆయన అర్థించినప్రకారం లక్ష్మణుడు ఏడుగురువరే గోయిత్రవ్యాడు. రాముడు వాటికంఠంపై కాద నొక్కిపెట్టాడు. దిలంబూర్తి కాగానే సోదరులు పట్టి పైకెత్తి ఆకంఠంబో కంఠ వమ్మంగా పాతిపెట్టి గుడ్డులతో విరాధుణ్ణి యమసవనానికి పంపారు. అనంతరం ఆదలూ, కొమ్మలూ బండులోనింది, మట్టిలో విలంబపడినారు. ఈవిధంగా లోకకం టువదైన రాక్షసుణ్ణి చంపి, సంతనంతో, భద్రులైనాడ అరించి, చేతు

విద్యుత్త చంద్రమూర్త్యులవలె వెలుగుతూ, సీతను నమిపించి, ఆమెదీరిని పార దోర్తి, పిరిపిని పడవృత్తాంతం పడవించాడు.

సీతారామలక్ష్మణులు శరభంగాశ్రమం చేరుట

అమె. నావచెడి సముద్రంలో మునిగిన మానిషి మరలబట్టచేరిన విధంగా పరమానందంబొంది, భర్త నూ మరచిసే ఎంతో శ్లాఘించింది. చాలింత్ర శస్త్రాస్త్రవిద్యలూ, చాలితేజోమూర్తులూ విస్మయం బొందింది. ముగిసే పుచ్చాహంతో రవరి ముందుకు నడుస్తుండగా, రాముడు “సోదరా! చాలింత్ర యక మరమందైన ఈతాననంలో ప్రయాణింపటం కష్టం. విరాటను చెప్పిన మార్గం వెంటపోయి శరభంగుని దర్శిద్దాం. ఆయన ఆజ్ఞచొప్పున ఎక్కడ నిర్వాహంలే అక్కడ పర్వతాల నిర్మించుకుందాం. చావూరు చెప్పినగుర్తులు చూడుకొంటూ రమ్మూడా! చాలింత్ర” అని అన్న అన్నవెంటనే సామెత్రి ముందుకు నడవసాగాడు. సీతారాములు అనుసరించారు. ఏమిప్రపంచంలేకుండా శరభంగముని అశ్రమోస్థానం చేశం చేరుకున్నారు. రాముడు సమీపంగాన పస్తస్సదృశ్యాన్ని చూపిస్తూ, “జాననీ! చూచావా! అమెనిమహర్షుః గూర్వా నం తేజంతో, భూమిసంహిత ఆననసుతై, తనవంటి తపోభసుల సేవలు కొంటూ, పాంతురాద్రనంకాశమైన శేషేకచ్ఛత్రం త్రింక వెలుగుతున్న శర భంగ మహర్షిని దర్శించటానికి ఇంద్రుడు సురగణంతో వచ్చాడు. ఆకాశం లో “దేవపతీకభంవంటి” రభం, అరుపచ్చని హయాలు కట్టబడి నిల్చివుంది. అవ్వకనదు మౌనికి పంజామరలు పీస్తున్నారు. గరుడగుంభర్వ విభ్రహిష్కృత మహర్షిని స్తుతస్తున్నారు. అహో! ఏమి ఆ మహాసీయుని తదశక్తి. త్రిలో కాపితతి స్వయంగాచచ్చి, నడుస్కారభూర్వరంగా నిలిచి వచ్చిన వని చిన్న పిండుకుంటున్నారు. మానవజన్మ ఎంత ప్రవర్తమైందీ! అమితే, “ఓంహ నాం నరజన్మదుర్లభం” అన్నారు. పీరంతా చేతులు కడుగు నేను వెళ్ళి చివారింది వస్తాను. అంతవరకు మీరిక్కడే వుండండి” అనిచెప్పిఆశ్రమప్రదే శం చేశాడు. లక్ష్మణుడు “వచినాః ఆతాశంతోని రభం ఎంతజోచాయ మా నంగాపుంజీ చాన్నిరక్షిస్తూ పంచమంశం (21) పర్వరప్రాములు కృపాబ

ధారులై, అరుణ చక్రహుడులై, మణిమండల శ్రవణులై, దేవరా
డునుమ పరికల్పితమాలాంకృతకంబులై, అనిమేషులై వున్నాడు. పీఠ
రాకసుగూర్చి అన్న పిషరంగా తెలుసుచుని వస్తాడు. సీదాబల్లని పొన్న
చెట్టు నీకర్పించ విశ్రాంతినియి అని చెప్పగా, అమె అవిభంగానే చేపించి,
సామిమ్రె జాగరూకుడై ప్రదేశం గమనిస్తూ, అన్నదాకను ప్రతీక్షిస్తూ
నిల్చున్నాడు.

రాముడు అశ్రమంలో అడుగిడగానే, అమరవం వీరాంధంగా,
శుభం గమహారో “స్వామీ! మీవర్కనార్థం శ్రీరాముడు వస్తున్నాడు. నే
నిక్కడ ఇప్పుడు వుండరాదు. ఈయనచేయవలసిన మహాసాహసకార్యాలు
ఎన్నోఉన్నై. అవిహరిగా నిర్వహించి అద్భుతవిష్ణుడైనమమ్మట, నేనేవర్కం
చి మూర్ఖుడురాను. నాకు తెలివొసంగును” అని శరంగాలోహజంచేసి,
సహరివారంగా స్వర్గం వెళ్ళాడు ఇంద్రుడిపింగా అదృశ్యంవగానే, ధాన్యా
సోదరుల రమ్మని చెయ్యూడి, వారురాగానే వెంటనిడుచుని రాముడు మూని
తిరుచుని వర్కించి నమస్కరించి గెయిచున్నాడు. వారి నమస్కారాలంచుచుని
అవీర్వచించి వృద్ధిపీఠంపై పరిపరనియమించాడు.

ఇంద్రు నిరాకరు కారణం నిరభంగిమి శ్రీరామునికి చెప్పుట

ఉభయశల ప్రశ్నానంతరం రాముడు “మౌనివంశా! ఇంద్రుడు
పరివార యుక్తుడై ఇక్కడికివచ్చాడు! ఓరరభం ఎవరులేక అంతరిక్షంలో
ఎంచుచు నిలిచివుండి! ఇంకలోనే అంతా ఎంచుచు అదృశ్యులైనాడు” అని
అడిగాడు. అదివిని ముని “రామవంశా! అవీరరభ్యుడైన బ్రహ్మలోక
విర్వనిదాసాన్ని నారహోజలంతో నేదే సాధించుచున్నాను. బ్రహ్మఅజ్ఞ మే
రకు సగౌరవంగా నన్ను కొనిదోటానికే, సురనామికు రభసహితంగా
వచ్చాడు. అధికవైయిడడైన అతివి నన్నుచూడ వస్తున్నాడని తెలిపిన
నేను. నిన్నుమానర, నిర్పించిక, బ్రహ్మలోక ప్రయాణం చేయటానికే
మనసురాహోవటంచేర నీకై నిరీక్షిస్తూ నిలిచాను. రావసశ్రేష్ఠులు ఎవని
దర్శనంకోసం ధూర రిమిన్ను చేస్తారో అదాచి సారాంశంగావస్తే వర్క
బుద్ధినై సదవకాన్ని జూరవిడుచుకుంటానా! నాకోరిక పిట్టించింది. వీచే

జగత్కల్యాణం చేపాడుచుంది. సీతాక వంటి నిర్భరవిముక్తు నారోసిక
వికారం కల్పించాలని చెప్పిపోయినాడు. అందుల్ల నాకై కొనిపెచ్చిన రథం
యథావధంగా అంబర్నితమైంది. నేనువిన్నుచే సాధించినఫలం ఎంతోబింది
అఫలం స్వర్గంలోనూ బ్రహ్మలోకంలోనూ అక్షయవివాసయోగ్యం కలిగి
స్తుంది. జగత్కల్యాణకారం జన్మకడైన నీకు ఛరిపోస్తున్నాను. ఇహ
సహస్రవత్స సమర్థితమైన సుకృతం, పూరినీయకట్టా, చూసినీయకట్టా
పురుషోత్తముడవూ, నరసింహుడవూ అయిన నీవు క్రమించి నాకుసర్వర
ప్రసాదించు" అనిచెప్పాడు.

అందుకు రాముడు అనందహూరి "మనసులందరూ స్వర్గబ్రహ్మ
లోకాలు సాధించిన మీరు. దేవతలచే పూడిగొనబడబడుతున్న మీరు, సా...
స్మృతనై సనాతు ఇంతకడక ఫలం ఛరిపోతుంటే నీయం నే నేకమృత్యు. నా
వల్ల మీరుచూచిన విషయం నా నమ్మకముకల. మీరబ్రాహ్మణయరకు సాక్ష్యం.
మీ అభిమతాలను కృతజ్ఞతాకల్పరంగా గ్రహిస్తాను. ఇరముందు యెం
ఈతడవితో విమరించడానికి యోగ్యమైన ప్రయోగ సలహాబింది" అని
ఎంతో విసయంగా అడిగాడు అమాటవారి, శరణిగనుచు, "రామా! నీ
వడిగిన ప్రశ్నకు న... ఛనం పరిశ్లేషిమి ఇచ్చాను. అందు లి: ఛారాల
జ్యములోనే ఉన్నాను. ఇక్కడనుండి మీరు విడుదల అడండి. అక్కడ
ప్రవహిస్తున్న మంచరినీ నది కనువిస్తుంది. చనియెలది చవిచవికా అడివి
లో అక్కడక్కడ పూరినెప్పుడుంటు. అరెప్పుడుపోదే నది కరళం
చేసేరికం. వానికవరంగా వానిపోదే అశ్రమంవస్తుంది. విక్రమిమిగంఆగం.
నారవన్ను ఛరిపోసి, విన్నుట బ్రహ్మలోకానికి పోరాను. ఈవిజ్ఞం చూచి
చెప్పు" అని మంత్రచారమైన అలం రామునివాస్తవో పోరాడు. చెందనే
అజ్యధారలతో అన్నిప్రజ్వరిల్లదేసి అందులో ముగి. అకాస్మిక సహ
రంగా భస్మమై రేపోచూచాన్ని కించి అన్నిమరి అంబరివారి జగతి,
సుకలోకం గడించి, విరామహలోకం ప్రవేశించాడు. యోగశక్తితో
వచ్చిన చూసి వికాకకాగరమిచ్చి అదియిది కర సర్వలోకంలో ఉన్నక
స్థానం కల్పించాడు. ఈ అన్నిమైన సరళమైన కలకలది ముగ్గురూ మోదా
మిహించాడు.

మునులు శ్రీరామునితో తమకష్టములు తెలిపి శరణు చొచ్చుట

అవిధంగా శరభంగమహాముని సత్యలోకయాత్ర చక్షుః ప్రీతిగా కను
గొన్న వనవాసులు సురీజ్ఞేశ్రహానికి ప్రయాణిస్తుండగా మునికోటి ఎదురు
వచ్చింది, అవచ్చినవారు కొందరు వై భాననవాలభిలులు. కొందరు గాత్రశయా
నులు. కొందరు అశయ్యపీఠ ప్రతాశనభోజులు, కొందరు వాయుభక్షకులు.
సురవచాలయులు కొందరు. మహిళయులూ, అశ్వరుట్టనలతేజులూ, రసాం
తరవాసులూ, యోగలగ్నులూ, వ్రతులూ, సంప్రజ్ఞకులూ, సతతార్ధ్రవటు
లూ, మరీచిచయపానులూ. నిర్జితసకలేంద్రియులూ, సమృతదంతోలుఖులూ,
ధర్మజ్ఞులూ, అచరులూ కొందరు. వారంతా, వరమపూజ్యుడూ, సత్యరతుడూ
ధర్మశీలుడూ అయిన శ్రీరామునిచేరి అశీర్వాదించి, “రఘురామా! వేల్పులలో
ఇంద్రునివలె, రాజులలో శ్రేష్ఠుడవు. ఇచ్చెరువంత తూషణుడవు. ఈ
జగత్తునకు ప్రభుడవు. పితృభక్తి, సత్యవాచారతి, ధర్మనిష్ఠ, నీ రూపు
దాల్చినవి. నీ సాధు జనసంరక్షణకు గాధేయుని సవనరక్షణ మొక సాక్షి.
నీ దుష్ట శిక్షణ దక్షతకు తాటక బాహువిరాటుల సంహరణ మింకొక
సాక్షి. నీ సోదరప్రేమకు భరతుడే ప్రబలమగు సాక్షి. నీ సాటిలేని
వీరత్వమునకు శివ భనుర్బంగమే ఇంకొక సాక్షి. నీ దైవత్వమునకు
వరకురామ పరాజయము వేరొక సాక్షి. నీమిత్రభావనకు శృంగి బేరపురాధి
పతి గుహాదు మరొక సాక్షి. మేం నీ శరణు జొచ్చాము “అన్యభాశరణం
నాస్తి, త్వమేవ శరణం” “రక్షమాం రక్షమాం రక్ష” అని అన్నారు.

“మహాత్ములారా! రాముడు మీ సేవకుడు. మీ ఆజ్ఞానువర్తి, మీరు
పరమబ్రహ్మర్షులు. భృకుటి భంగమాత్ర చతుర్దశ భువన కంపితులు
సంకల్ప మాత్ర పునస్సృష్టికర్తలు. నన్నిట్లు ప్రశంసించి శరణార్థులు.
కావటం మిక్కిలి అవచారం. నా చేర మీరేం పని గోరివచ్చు? అది
తప్పక నెరవేరుస్తాను. సెలవీయండి” అని అన్నారు. వారు “రామా!
కాద్యురామా! మా విన్నవం సాదరంగా విను. మేం భగవంతుని
ప్రతినిధిగా ప్రభువును దానిస్తాం. భగవంతుడు సర్వ జీవాంతర్యామియై

నంరక్షిస్తుంటాడు. ప్రభువు బాహ్యజగత్తును పాలిస్తుంటాడు. కనుక నీ పట్ల మేం చేసిన స్తుతి ఏమీ అపచారం కాదు. నీవు మారు రాజపు. నీ రక్షణలో పుండి కూడ ఎన్నో బాధలు పడుతున్నాం. పన్నులు ప్రజల నుండి గ్రహించి వారిని కాపాడనివాడు పాపలోకానికి పోతాడు. వాళ్ళు తమ కష్టంలో ఆరోపించు రాజరక్షణకు ఇస్తారు. మా తపస్సులో నాల్గో వంతు రాజు తేజోబలాధివ్యధికి ఇస్తాం. దేనికంటే ప్రజారక్షణం ప్రభువు చేస్తుండాలని. ఈ వచ్చిన మేం మహిమగలవాళ్ళు అయినా దుష్టరక్షణం రాజుచే చేయిస్తాం. మారతపస్సు వ్యర్థం కాకూడదు. లోకవ్యవహారాలు వదలి గ్రామ పట్టణవాసాలనువీడి, సాంసారిక చింతను త్యజించి ఆదపుల్లో వానప్రస్థులంగావున్న ముమ్మలను రక్కసులు నానాహింసలు పెడుతున్నారు. మతోవచ్చి చూడు. రాక్షసులచే చంపబడిన మునుల కంఠాళాలూ, ఎముకల ప్రోగులూ. మందారినీతీరంలో, పంపానదీతీరంలో, చిత్రకూటనగ ప్రదేశంలో నివసించే మునీశ్వరులంతా మ్రుక్కడిరక్కసిమూకలచే సంహరింప బడ్డారు. అయినా ఈ అడవిని వదలలేకుండా ఉన్నాం. ఈ ప్రదేశాలు యుగయుగాలుగా మహర్షులచే గౌరవింపబడినై. తపస్విధి శ్రమ ఎక్కువ పడకుండా లభిస్తుంది. వారి మరణాన్ని చూడలేక నీ శరణు జొచ్చాం " అంటూ శ్రీరాముణ్ణి మహర్షులు ఆర్థించారు.

శ్రీరాముడు మునులకు అభయం ఇచ్చట

అందులకు రాముడు "మహర్షులారా ! త్రిలోక పూజ్యులైన మీరు నన్ను ఇంతగా ప్రార్థింప తగదు. తాపన రక్షణం, ప్రజాపాలనం ఇచ్చె కులకు దాటరాని ధర్మాలు. మీ ఆజ్ఞ తప్పక నెరవేరుస్తాను. జనరని ఆజ్ఞ సాకుగా అరణ్యానికి వచ్చిందెందుకు ; నేనిది ఆత్మతార్కంగా భావించి రాక్షస సంహారం చేయటానికీ, మీరు శాభనం కలిగించటానికీ. చూకీ కాననవాసం పరివ్రతం అయ్యేటట్లుగ మీరు ఆశీర్వదించండి. అది బాలు. అన్ని కార్యాలు నేనూ సోచరుడూ చక్క చేస్తాం. మీరు చింతదక్కి స్వీయ కార్యాచరణ దీక్షలో పుండండి" అని వారికి అభయప్రదానం చేసి, జడదారులు వెంటరాగా సురీష్ణ శ్రమ సందర్భనార్థం బయలుదేరారు

అనంతరం కొంత దూరం పోయి ఉంచానని కలిపి, అంజనాచల సన్నిధి మైన పున్నుర పర్వతం చేరి, అశ్వయ్య ఫల సుమ ప్రవాస సంతతితో వింకగొల్పే పృథ్వివాటిక మధ్యేశంలో "చీరమాత్యం" అనే పేరు గల సుశీర్ష మునిచంద్రుని ఆశ్రమం దర్శించాడు. మహాద్వయ ముందు నడుచూ, బాహ్యసోదర యువదై అందులో ప్రవేశించి, ధూళిధూసరి జటారలాపుడూ, విగరపాపుడూ, కృరసుకృరకర్డుడూ. విరచిత జగచ్చ ద్యుడూ అయిన ముందరపోరాణి చూచాడు.

క్రిగానూడు సుశీర్షుణ్ణి దర్శించుట

అంజనించి దినయంతో "పరమపూజ్యుడా ! నేను ఇష్టైకువంశ మండనుడైన చక్రరతి ముని రాజ వ్యేష్ట కనయుణ్ణి. నా పేరు రాముడు. ఈతడు నా సోదరుడు అర్కయము. అమె నా సహ ఛిర్యచారిణి జనకసందిని. జానకి. మీ సందర్శనార్థం వచ్చాం మమ్ము ఆహ్వానించి అనుగ్రహించండి" అని అన్నాడు. రాముడు రానే సుశీర్షముని లేచి ఎదురునడచి దారసాచి కచ్చరించుటని "రామా ! ఎన్నొక్కర నీ దర్శనం లభించింది. నా ఆశ్రమం పావనమైంది. ఛిర్యర్థో ధర్మదానయాను. నీ రాజ్య భంగం, భార్యతో, చిర్యునితో నీ సుందరారాజ్యం రావటం, మునివేషం భరించటం, విరాధుని వధించటం, శరభంగ్రాసాన్ని ధరించటం, ఆయన ఆదేశానుసారం నా ఆశ్రమిని రావటం నా అంతశ్చక్షుషులకు అవగతమైంది. నేను నీ రాకనే వాంఛించి ఉన్నాను. నన్ను దేవేంద్రుడు కన లోకానికి ఆహ్వానించవచ్చాడు. నేను కన లోకాన్ని తవస్సుచేర గెచ్చుకున్నానట అయితా నిచ్చుచుంది నీ సాకంభ ఫలం భార జోసి పోచామనుచున్నాను. నీ చంగీకరిస్తే ఇష్టమే సంక్రిమింప వేస్తా" నన్నాడు రాముడయి సు-భాగంగా, "స్వామీ ! మీ సుకృత ఫలాన్ని గ్రహిస్తాను. కాని, నా పునికి కగన స్థానం మీవల్ల తెలుసుకోవని శరభంగ్రాస చెప్పారు. ముందు అవిషయం తెలియజేయం"డని చెప్పాడు. సుశీర్షుడు.

"కమురామా ! అన్నివిధాలా నీకు ఆవాసమొగ్గమైన చోటు నా ఆశ్రమ ప్రదేశమే. దీనికి మట్టుప్రక్కల బ్రహ్మణ్యులు ఎందరో తపస్సు

చేస్తూన్నారు. ఈ భూమి మిక్కిలి గుణవంతమైంది. అశ్రమవాసులకు వాదగిన అన్ని సౌకర్యాలు ఇక్కడ వున్నాయి. ఇవటికి రాజనులు రాదు. అకుతోభయమైన అశ్రమం ఇది. అయితే మూడు మాత్రం స్వేచ్ఛా విహారం చేస్తుంటే. అప్పుడప్పుడు వాటి రాకపోకలవల్ల అంతరాయాలు వస్తుంటే. అంతేకాని చేరేమీ ప్రణాళికను భంగించే అవకాశం లేదు" అని జవాబు చెప్పాడు. "మేం అహింసాశ్రమాలమైనా క్షత్రియాలం. అవసరం వస్తే క్షత్రియత్వం పరిగ్రహిస్తాం. మూడవల్ల అశ్రమోపద్రవం వస్తుంటే మీరూ మేం చూచి పూర్వోక్తం. వాటిని వాటి బాధలతో సంహరిస్తుంటే జీవకారణమూర్తులైన మీరు సంకాప కారణ్యాలవలన ఉంది. ఈ కాలానికి మీ అతివ్యం గ్రహించి లేపు ఈ వచ్చిన మహాభయ పెంట పెళ్ళరాను. వారి అశ్రమాలను ఏమిటి ఆహ్వానించ వచ్చాడు. వాని అసంకల్పపుటా చేయటం మన ఉద్దేశం కాదు" అని రాముడు ఆయనను సమృద్ధిపరచి. ఆ రేయి అక్కడ మౌనివర్తారాన్ని గ్రహించి సతీ సోదరులతో, మునులతో గడిపాడు. తెల్లవారినానే, ఏమిటి కలువపూల రావులతో స్వచ్ఛందంగా వచ్చి సదీజలంతో స్నానంచేసి. అన్నిహోత్రాది విధులు నెరవేర్చి, హోత్రోపాస్తీ సరికి ముసీంద్రుని ఉరికించి, "చేదా ! మీ అవకంతో, అతివ్యంతో ఆశుండుం కాలి గడిచిపోయింది. ఇక మారు సెలవిస్తే పోయివస్తాం. మహాభయ లాంఛన చేస్తున్నారు. నేను పోవటానికి ఉత్సహిస్తున్నాను" అని సమస్కారంచేసి నిలుచున్నాడు. అభిముఖంగా, నిల్చున్న రాముణ్ణి ప్రియమూర సందిత గడించి "రామా ! పోయిరా. మరల ఎప్పుడైనా, నా అశ్రమానికి రా. సూర్యకిరణాల సోపన వికసించిన రామరూపా. పూలతో. పూగులతో. నిర్మల సీరంతో కాసా రాలా, మిన్నంటు పుకలతో. పయకల పుకలతో, చాచులతో. సెల యేళ్ళతో. జలపాతలతో, ప్రకాశించే పర్వతాలా. పక్షిల్లో అందమైన నెమళ్ళూ. నిరంతరం మీరు ఆశుండు సంపాదనకారణాలపు కార అని ఆకర్షిస్తున్నాను. నాయనా ! లక్ష్మణా ! అయ్య ! జానకీ ! మీరు శుభ మగు గాక" అంటూ ముని అనుమతించాడు. జానకీ, చాపదంచాలా, ఒక కూటిరాలా. తీసుకుని సోదరుల కందించింది. అవి గ్రహించి వారు పెంటనే భగవంతుల సజ్జం చేశారు.

సీత శీరామః సుహృదౌః హి శ్రోతృదేశం చేయుట

దాటసారు లందరూ పరమ హర్షంతో శ్రయాణం సాగిస్తున్నారు. ఎన్నో ప్రాచీనగాఢల పరమార్థాన్ని త్రవ్వి పోస్తున్నారు. ఆ సమయంలో శ్రేష్ఠ స్పందితమైన దెండ్రుకో. మృదువైన మధుర వచన రచనా సామర్థ్యం పొందవచ్చును. శ్రీరామని చేరవచ్చి జనకనందిని, "ప్రాణేశా! అన్యథా భావించక నా మనవి ఆలించు. నిశ్చయ బుద్ధితో మీరనుష్ఠిస్తున్న నిష్ఠ పరస్పరవిరుద్ధంగా ఉంది. ఒకవంక గార్హస్థ్య ధర్మంతో ఉండి కూడ వానప్రస్థులవలె ఓడలో ఉన్నాడు. మునివేషధారులై అహింసావ్రతం పాటిస్తూ అత్యశస్త్రాల అవలంబనం పొందవచ్చును. ఇంకొకవంక పరమ పూజ్యులైన మహర్షులకు రాక్షస సంహారం చేస్తానని మాట ఇచ్చారు. ఏ విధంగా వీటిని సమన్వయించాలి? లోకంలో దాటరాని రామజన్మసత్యాలు (కోర్కెలతో ఉట్టి పాటిలోనే రీతం చేసేవి) మూడున్నై. మొదటిది "మిథ్యాభివాషణం" (అబద్ధమాడటం) రెండోది "పరదరాధిగమనం" (వ్యభిచరించటం) మూడోది "నిర్దేయక శత్రుత్వం" (కారణం లేకుండా పగపట్టటం) ఈ మూడూ మహాపాపాలు. ఎంతవారైనా ఏదో ఒక విధంగా వీటిలో పడక తప్పదు. పడినవారు వెలికిరావటం బహుశక్తం.

ఈ మూడు వ్యసనాల్లో మొదటి రెండూ మీకు లేవు. సత్యవ్రత పాలనచెప్పరాబట్టి సిన్నతగాలికిచ్చిన దాన ప్రకారం భరతుడు ప్రాణించినా అయోధ్యకు పోలేడు. ఏకపక్షీవ్రతుడవనీ, త్రికరణాలలో పరదారగమనాది లాష లేవనీ, నీ ఆత్మేశ్వరిగా నేను చెప్పుచున్నాను. ఈ రెండు గుణాలు ఇప్పుడు లేకపోవటం కాదు, ఇరముండు కూడా మిమ్ముంటవని ప్రమాణం చేసి పలుకుచున్నాను. మూడో వ్యసనం నిర్దేయకంగా పగపట్టటం ఇప్పుడు చేపట్టాడు. ఇది మిక్కిలి రౌద్ర కిర్య. ఈ మహర్షుల కిచ్చిన మాట చొప్పున చందరాటనితో ఉన్నదనుజాలను చంపుటకై సోదర సహితంగా దియబడేరారు. అందుకు పోరున్న మిమ్ముల అర్హులెట్టే భావంతో కాక మీ శుభమే నా శుభం కనుక కొన్ని మాటలు చెప్పుచున్నాను. మీ ఈ ప్రయాణం నాకెంత ముత్రం యచించలేదు. అందుకు కారణం కూడ చెప్పాను. అశ్రుహరవీరులైన మీరు, కార్మకదాణకృపాణపాణులై

పోతుంటే ఎందుకైనా దాణప్రయోగం చేయవలసివస్తే చేస్తారు. అదే వగరు కారణం ఆవుతుంది. అగ్నిహోత్రునికి నమిధల సాహచర్యంలాగా క్షత్రియునకు శస్త్రాస్త్రాలు బలలేజాలను పెంచుతై. అందుకే భయపడు తున్నాను. మీ రాక రాక్షసులకు అనిష్టంగా ఉండి కూడా మిమ్మల్ని ఇంతవరకు ఏమీ చేయలేదు. విరాడుడు రాక్షసుడుగా అపచారంచేసి అనుభ వించాడు. శాపముకు దైనాడు. అందులో అరసికి ప్రతీకారవాంఛ లేదు. అసలే రాక్షసులు, అందులో కామరూపులు, అనిష్టలు. మీరు శరచాప దాడులు కావటం నాకెందుకో ఇష్టం కావటంలేదు. ఇందుకు నాకు తెలివిన వ్యర్థాంతం ఒకటి ఉంది. చెప్పరా వినండి.

శస్త్ర సాంగత్యదోషం తెలిపే తప సీత రామునితో చెప్పుట

పూర్వం ఒక అరణ్యంలో ధర్మాత్ముడూ, సత్యరతుడూ అయిన కాపసి ఉండేవాడు. ఆయనకు ఆ ఆడవిమ్మగారిపై ఎంతో అనురాగం ఉండేది. ఆయన తపం ఎలాగైనా భంగపరచాలని ఇంద్రుడు ఎన్నో ప్రయత్నాలు చేశాడు. అవన్నీ బూడిదలో పోసిన పన్నీరులాగా వ్యర్థ మైనై. చివరకు సైనికుని వేషంతో వచ్చి వియవగం కత్తి ఆయనవద్ద ఉంచి మళ్ళీ వచ్చి గ్రహిస్తానని చెప్పి మాయమైనాడు. ఈ మోసం తెలియక, దాని రక్షణ కోసం ఎక్కడికి వెళ్ళినా ఏ పని చేసినా చేతిలో భరించే చేసేవాడు. క్రమక్రమంగా రక్షణ తత్పరమైన మనస్సు దాని సాందర్యం దాని ప్రయోజనం మొదలైన విషయాలపై రమించసాగింది. ఆ రతి రొద్ర గుడాన్ని ప్రేరేపించింది. దానితో నైజమైన శాంతకరుణా రసాలు సమసిపోయిస్తై. క్రూరత విజృంభించి స్వీయకర్మ విడిచి కిరాత వృత్తితో జీవించి, మరణానంతరం దుర్గతులపాలైనాడు. అందువల్ల శాంతమూర్తులూ, వ్యసననిగ్రహాలూ అయిన మీరు అత్రచారణం చేసి ఉండటం అనర్థకాలకు వారీస్తుండేమోయని భయపడుతున్నాను. మీరు నాకు ఇచ్చిన చదువును పురస్కరించుకుని మీ మనస్సులోనికి గుర్తు తెచ్చాను. అంతేకాని, మీకు తెలియని ధర్మాన్ని తెలువటంకోసం కాదు. ఇంత నహ్మదయులు కారణరహితంగా కఠిన కర్మలు కారాడు. ఎంత సరిపెట్టుకున్నా మనస్సు స్థిమిరపద్ధం లేదు.

మీరు క్షత్రియులు. శత్రువారణం రప్పు గాదు. అలంకారం కూడ. ప్రజాక్షేమం కోసం, అర్హుల రక్షణకోసం శత్రుగర్హనిర్వాహణకోసం శత్రువారణం తగుతుంది; కాని రిత్తదండనానికి ధరించటం తగదా. శత్రువారణం ఎక్కడ : కానన సంచారం ఎక్కడ : జ్వలం ఎక్కడ : తపం ఎక్కడ : అన్యోన్య విరద్ధ ధర్మాలకు మీరు ఆశ్రయం కాలాదు. దేశకాల పాత్రాదులు తెలిపిన మీరు చెప్పవలసిందిలేదు. ఏ దేశ ధర్మాన్ని ఆ దేశంలో ఆచరించటం తగిన పని. మునిరూపధారులై ఆదవిలో పుండే మీరు ముని మార్గంలో నడవటమే శ్రేయం. శత్రువారణంతో, అమలినమైన మీ మనస్సు మలినపరచుకోవదు. మీరు క్షత్రధర్మాన్ని ధరించే రోజు, అది చూచి నేను అనందించే రోజు ముందుంది. అది మీరు అయోధ్యా పింహా పీఠంపై అలంకరించిన రోజు. అడుచానను. శ్రీ చప లత్సంవల్ల నాకు తోచిన ధర్మం నేను చెప్పాను. ధర్మ స్వరూపులైన మీకు ధర్మం చెప్పే అధికారం మూడు లోకాలలో ఎవరికీ లేదు. నే నేపాదీవాన్ని : మీరూ, తమ్ముడూ కలిసి యోచించి మీకు నచ్చిన మార్గంలో నడవండి " అని చెప్పింది.

శ్రీరాముడు అర్హరక్షణం పరమ ధర్మం అని సీతకు చెప్పుట

రాముడు అత్యేశ్వరి అదిన పల్కులు విని " దేవీ ! ప్రేమతో, నీ సర్కులోచితముగ చెప్ప రగినరీతిలో చెప్పావు. ఇక నాసమాధానంవిను. రాజునకు అష్ట శస్త్రాలతో అవసరం ఎప్పుడూ వుండదు. ఎప్పుడూ వుంటుంది అంటే: ధర్మాసనంమీద వున్నారనేమా ధర్మ దండం వుంటుంది. అది అపరాధిని అపహరి. ఇక రాజునకు నిర్యం సన్నిహితంగా మరణం వుంటుంది. అందుకోసం అర్హరక్షణకు అష్ట శస్త్రాల్లో ఏదో ఒకటి వుండాలి. అరవి జీవికం నిర్య శంకరం. కనుక శస్త్రాస్త్రవారణం క్షత్రియునకు అవశ్యకర్తవ్యం. అది అరనికి సహజమే కాని వ్యసనంకాదు. కులాలనకు (కుమ్మరి) కుండలు చేసే కర్మవుంది. దానికి మృత్తిక, సారె, దండం అవసరం. ఎల్లప్పుడూ అరడు అందులో మునిగిరేలుకున్నా అది వ్యసనంకాదు. ఇక నా ప్రవర్తనంలో వైదివ్యం గోచరిస్తున్నది

అన్నాపు. నేను జన్మంచేర వ్రుయున్దే. అ వ్రు ఛర్మాన్ని సన్యసింది మురిహుపం చాల్చలేడు. మునివేషం ఎంచుకు దేవామందే : ఇక్కడ సంస్కారాలు జరుగవు. అవి రోరితే అయోధ్య విడువటం అవసరం లేదు. నీకు కలిగిన సందేహంలో బలమైంది అవసరమైతరం. నే చేసిన ప్రతిజ్ఞ సరళమైందే. నీచే చెప్పాపుకదా అర్తరక్షణకు అస్త్రదారణం అవసరమని.

ఈ మహర్షులంతా అర్తితోనే వచ్చి సన్నాశ్రయించి, నా రక్షణ కోరారు. అవచ్చుల్లో కాయలా, కురదూ, దుంపలా, అకురదూతింటూ, ఎవరికీ అవకారం చేయక, శక్తివన్నా శపించక అనుకుల చేష్టలకు హతులవుతున్నారంటే చూస్తూ భూరచందుడు వ్రుయుచు చేసే పనికాదు. అందులో స్వయంగా అర్థించినప్పుడు కూడా చేరకానివానివలే వుండటం అసలురగదు. చేశకాల పాత్రలు చెరిసే అభయం ఇచ్చాను. దండకాటవి రాక్షసులకు ఎటువందిదో, మహర్షులకు అటువందిదే. వాళ్ళ పనులకు వీరు అడుపొనప్పుడు వీరిని వాళ్ళు చంపటం అభ్యుం. అభర్మాన్ని చూచి నేను సహించలేకు రనుక అభయం ఇచ్చాను. అన్నమాట తప్పుడు రాముడని అందరికీ చెబుడు. ఈ చేరం నా లండ్రిది. ఇందులో మహాశ్రయించి ఈ రక్షణ కలదని సమ్మతంలో రప్పించే చేసుకునే మహర్షుల నిష్కారణంగా, ఇలవంచలమనే గర్వంతో చంపటం శమించరానిది. ఇంతరంటే పగ ఏంకావారి : మునిజన పాలన నాకు ముఖ్య కర్తవ్యం. వారు అర్థించకుండా చేయకగనని అర్థించినా చేయక పోవటం మహావచారం. వారు నామాటపై ఎంతో ఆశతో వున్నారు. వారి ముచ్చు వేళనే ఇగిల్తుకే విరాళం వస్తుంది. స్నేహంలో, మోహంలో, సాహసంలో నాకు నీవు బోధ చెప్పావు. నేనెంతో సంరోషించాను నాపై ప్రాధానికమైన స్నేహ భావం లేకపోతే ఎందుకు చెప్పరావు ? నీ చంకానీ, నీ చరిత్రకూ, అనుకూలమూ, అర్హమూ అయినట్లుగానే అన్నాపు. నా సహభక్తువారిని, నా హృదయేశ్వరిని నీవు అభర్మబోధ ఎన్నడూ చేయదు. నీభర్త కలలో కూడ భర్మ వ్యతిరేక మర్గంలో నడువడని సమ్మత " అంటూ వృప్తి పరచి ధనుర్ధా

రియై అగ్రభాగంలో నడువసాగాడు. ఉవిద మధ్య నడుస్తూంది. పాపిత కోదండ హస్తదుగా సొమిత్రి వెనుక నడిచాడు. (అ + ఉ + మ = ఓమ్. వ్రణవం, వ్రణవార్థం ఈ మాటల్లో వున్నై.) సారవంతములూ, సౌందర్యవంతములూ అయిన నవసారస కైరవ సారభ వాసిత భావితకా సారాలూ, తటివీ తట వైకత సంచర దంచిత చక్రయుగీ వారాలూ, గిరిసుందరకందరసాతసుహృతరురీ, లహరీ పూరాలూ, సుమమంజుల కుంజక పుంజిత గుంజదగీ వ్రకరాలూ నేత్ర పర్వం కలిగిస్తుండగా, చనిచని భీకరానై సూకరాలూ భయంకరములైన దర్శికరాలూ కరికేనరి వికరాకరాలూ అయిన ప్రదేశాలు మాస్త్ర ఎట్టవడుట దూరంగా అంబరలంబమాన దివాకరబింబంలాగా ఒప్పి, ఒక యోజనం చదరంకలిగి అమృతాన్ని కలిగిస్తున్న తటాన్ని రాముడు దర్శించాడు. ఆ తటాకం అగినీ మలినీ కృతంగానూ నలినీదల నీరజాతనవళోభితంగానూ దేవకాంతాకల నాదుతంగానూ మదకరీంద్ర బాధితంగానూ విర్రవంగానూ కనుపిస్తూ మధుర సంగీతనాద మేమరముఖరితంగానూవున్న ఆ తటాకాన్ని అర్థంచేసుకోలేక తోడుగా వస్తున్న " ధర్మభృత " మహర్షిని రాముడు ప్రశ్నించాడు.

ధర్మ భృతుడు మాండకర్షి కథ శ్రీరామ చంద్రునకు చెప్పట

"స్వామీ ! ఇంత విశాలంగావున్న చెఱువు నేనింతకు ముందెన్నడూ చూడలేదు. దీని చరిత్ర వినాలని కుతుహలంగావుంది. గోప్యంకాకుంటే వక్రవ్యం అయితే మీరు చెప్పం " డనిన ధర్మ భృతుడు దాశరథి నల్లాపం ఆలించి ఆ సరస్సు సంగతి చెప్పసాగాడు. "రామచంద్రా! విను. "మాండకర్షి" అనే మహర్షి అనేక వత్సరాలు గడు సుతపంచేశాడు. ఆ తపోజలంతో ఈ సరస్సు సాదించాడు. దీనిపేరు " పంచాప్సరం " ఈ జలాంతర్భాగంలో పంచేంద్రియ నిస్సృహుడై పదివేల ఏండ్లు తపస్సమాదిలో నున్నాడు. (దీన్నేజల స్తంభనం అంటారు.) జలవాయు భక్షణతో కొన్నాళ్ళు కేవలం వాయు భక్షణతో కొన్నాళ్ళు మోరాలి మోరంగా తపస్సు చేస్తూంటే దేవతలెల్లా ఒకచోటచేరి ఏస్తానంకోరి

ఇతడు ఇంత భయంకర రహస్సు చేస్తూన్నాడో ఎవరి పదవులకు ముప్పు వస్తుందో అనే భయంతో తపోభంగం నిమిత్తం అయిదుగురిని అంచాల రాజులను కల్పించి ఆ ముని నన్నిచానానికి పంపారు. ఆ మహర్షి ఎదుట నిల్చిన రీలావతుల హావభావ విలాసాలకు ముగ్ధుడు కాగానే మన్మథుని దాణవృష్టి అలి వేణుల నేత్రాంచల దృష్టి ఒక్కసారే తగిలి మోహితుడై ఇంద్రియ నిగ్రహాన్ని కోల్పోయాడు. కామశర విద్దుడైన ముని వారిని దారలగా గ్రహించి జలంరక్కాగంలో మనోహరమైన గృహం నిర్మించి తపశ్చర్యకు భంగం లేకుండా యువరీ యోగ్యమైన యౌవనాచారంతో వారితో క్రీడిస్తుంటాడు. ఆ సమయంలో వారు అమునీశ్వరుని ఆటలతోనూ పాటలతోనూ ఆనందింపచేస్తుంటారు. ఈవివరచ్చే నాదం ఆదేవతాంగనల కర కంకణచ్ఛాటం, మంజీర నాదం, భూషణ ఘంటికా రావం కలిపి వస్తుంది " అని చెప్పారు. ఆ కథవిన్న రాముడు రోమాంచిత గాత్రుడై " తపస్సు సాధించలేనిదేదీ పుండ " దని తలుస్తూ రఘుదూ ఛార్యా తోడుచాగా పయనం సాగించాడు. సాయంకాలానికి ఋషివాటిక చేరుకున్నాడు. ఋషులంతా ఆ ముగ్ధుని భక్తి విశ్వాస గౌరవాదరాలతో ఆహ్వానించి అర్చనాది విమల ముగించి ఆతిథ్యం ఇచ్చారు. ఆ మహర్షులు వంతులవారిగా మూడు, నాలుగూ, అరూ, పదీ, పన్నెండూ, పదమూడూ నెలల చొప్పున ఆతిథ్యం ఇస్తూ ఆదరించారు. పరమహర్షంతో ఏ ఈతి భాధలు లేకుండా పది వర్సలాలు గడిపారు.

రామాదులు సుతీష్ణాశ్రమంచేరి అనంతరం అగ్రస్థాశ్రమం చేరుట

ఒకనాడు రాముడు సంయమిశ్రేష్ఠుల సందర్శించి " మహాత్ములారా! మీ అనురాగాదరాలతో పది వర్సలాలు పది నెలలుగా గడచిపోయినై. నేను సుతీష్ణాశ్రమాన్ని దర్శించు దామనుచున్నాను. సెలవిస్తే పోయివస్తా " నని వేడుకున్నారు. వారు రాముణ్ణి విడువలేక హృదయ భారంతో కొంత దూరం సాగనంపి వచ్చారు. ఋషులచే అనుజ్ఞార్హుడై సుతీష్ణముని వన్నిదానం చేరాడు. అక్కడ కొంతకాలం గడిపి " స్వామీ! ఈ

ప్రాంతంలో ఎక్కడో అగస్త్య మహర్షుల ఆశ్రమం వుందని విన్నాను. వారిని చూడాలని వాంఛ కలిగింది. అక్కడికి చేరే మార్గం అనతిస్తే వెళ్ళి దర్శించుకుంటాం " అని అడిగాడు. రామా ! నేనే ఆ విషయం నీకు చెప్పదలిచాను, నీవే కోరావు. చాలాసంరోషం కలిగింది. తప్పక నీవు దర్శించ వలసిన అవసరం కూడా వుంది. ఇక్కడికి నాలు యోజనాల దూరం వెళ్ళితే అక్కడ నీవు పోయే చానికి దక్షిణంగా పెద్దరావిరోపు వస్తుంది. అది, మిగిలినదల్లించ సుందరమైన అరవింద రుందిం విశుద్ధ జలాశయాలూ, ఫలపుష్ప మనోహరాలైన వృక్షాలూ, జలపక్షి సంతానాలూ కలిగి హృదయంగమంగా వుంటుంది. ఆ ఆశ్రమం అగస్త్య మహర్షి అనుజనిది. ఆయనను సేవించి, అరాత్రి అతివ్యం గ్రహించి, మరునాడు, దానికి దక్షిణంగాపోయే చాలవెంట ఒక్క అమడ దూరంపోతే అగస్త్యులచారి ఆశ్రమం వస్తుంది. బహుపాదప సంవృరమై, బహుకార్త సాధారణై సత్యలోకాన్ని రలపిస్తూ సంయమివర్యుల ఆశ్రమ భూమి నయనపర్యంగా గోచరిస్తుంది. నీ ప్రయాణానికి ఇప్పుడే శుభకాలం. బయలుదేరు" మని సురీజ్ఞుడు ఆనతిచ్చాడు.

ఆయనవద్ద అనుజ్ఞితైకాని ముగ్గురూ నడకసాగించారు. దానికి ఇరు వైపులా గోచరించే అనేక సుందర దృశ్యాలు, భయంకర ప్రదేశాలూ చూస్తూ, మెత్తని ఇసుకలో, అక్కడక్కడ కొద్దిసేరిపోవున్న పంకలూ (కొండవారులు) రీయనిజలంతో, రకరకాలైన పిట్టలలో నీడలు కనిపించే కొలంకులూ (నరస్సులు) తరించి, అపరిస్థితుల పరీలించి, అగస్త్యుని తమ్ముని ఆశ్రమాన్నిగురించి, లక్ష్మణునితో, అవరాజు! (రమ్ముడు) ముని చెప్పిన లక్షణాలన్నీ ఇక్కడ గోచరిస్తున్నై, తరువులన్నీ ఫలపుష్పకుట్టుల భారంలో భరణి రాకుతున్న కొమ్మలతో నిండివున్నై. చక్కగా పండిన పిప్పరీఫలాల వగరు వాసనతో వాయువు వీస్తున్నది. చీర్చి ఎండచెట్టబడిన కట్టెల గుట్టలు తరచుగాపున్నై. వైడూర్యాలవర్ణంగల కోయబద్ధ దర్కలు కుప్పకుప్పగా పెట్టబడినై. నీలమేఘాన్ని రలపింప చేస్తూ హోమభూమం గగనానికి ఎగపిపోతూంది. వివిక్తమైన రేవుల్లో విప్రవర్యులు పుష్పోప హారాలు సమర్పించారు. ఇది ఆయన సహోదరుని ఆశ్రమం అయివుం

టుంది. ఏమహాత్ముడు లోకహితంకోరి పుర్రులం విడిచి దక్షిణదిశను తన వాసంగా ఎన్నుకున్నాడో, ఎవడు వింధ్య గర్వావహారియో, ఆయన అను జాణి చూడకుండా పోవడం చునకు ముందిరిరాదు. ఎందుకు నేను అగస్త్యుల వారిని దర్శిస్తున్నానో ఈపురాంతుంబల్ల నీవే గ్రహిస్తావు.

రాముడు సోమశ్రుతి వారాపి, ఇల్వయల వృత్తాంతం చెప్పుట

చాలాకాలానిఃకార్యం “వారాపి,” “ఇల్వయదూ” అనే పేర్లుగల సోదరులు ఈ ఆరజ్యంలోనే ఉండేవారు. వారు బ్రాహ్మచేత పరాయణుండి మాయరో ముఘలను చంపి లనేవారు. వారు రాక్షసులూ, బ్రహ్మహ్నులూ అయికుడా బ్రాహ్మణవేషధారులై ఆశ్రమం నిర్మించుకుని ప్రతిదినం శ్రాద్ధం పేరులోనో పండగపచ్చాల చేరులోనో మునులను నిమంత్రించి వారురాగానే ఇల్వయలు వారాపినిచంపి ఆహూనం పండివారి భుజింపపెట్టేవారు. భోజనా సంతరం సుభోపవిష్టైర్లు పున్నప్పుడు “వారాపీ రా” అని పిల్చేవారు. మునుల గర్వంలో మేష మూసంగా పున్న వారాపి వారి పొట్టులు పీచ్చుకొని వెలికి పచ్చేవారు. వారు బయటకు రాగానే చచ్చిన మునులను ఇద్దరూ కవింించే వారు. ఈవిధంగా చంపకారజ్య వాసులైన రవసుల నందర్నీ తమ పొట్టు దెట్టుకుంటున్న క్రవ్యాపిల మర్కారాన్ని సహించలేక దేవతలు అగస్త్య మహామునినిచేరి నర్తంచరుల మోసం వివరించి బ్రాహ్మణుల రక్షింపు మని ప్రార్థించారు. కొన్నాళ్ళకు వాళ్ళ అయిపు పూర్తిఅయినరోజూ చిత్ర గుప్తుని రెక్కల్లో దిలువకగివ పేర్నూ కలసివచ్చినై. అనాడు ఇల్వయరు అగస్త్యులవారిని ఆమంల్రచంచేరాదు. ఆయన ఆశ్రమానికి రాగానే వారాపి మేషంగామార్చి వరించి ఆ మంసంలోనే అర్పించారు. అసేమాంతం అయినతర్వాత ఒక్కసారి అగస్త్య మహాముని తనచేతిలో పొట్టరాదు కుంటూ “వారాపి జీర్ణం. వారాపి జీర్ణం” అని రెండుసార్లు వినకుండా పుచ్చరించి పిత్రాంతరి రీసుకుంటున్నాడు. ఇల్వయరు “స్వామీ! సర్వం సంపూర్ణమేకదా” అనిఅడిగాడు. “ఇల్వలూ! సర్వం సంపన్నమే” అని అన్నాడు. అరర్వార “వారాపి! ఒక్కసారి ఇటురా” అని రమ్ముట్టి పిచ్చారు కావివారు రాలేదు. మహర్షి నప్పుతూ “అయ్యో! రమ్మునిపై అంత, మమ

కారం ఎందు" కని ఆశ్చర్యంతో అడిగి "నీరమ్ముడు మేషఫలంగా నా కడుపునబడి జీరించాడు. పాపం! ఇంకెక్కడి సోదరుడు! ఇల్లాల! వాడు బానిసపురంలో పాతకాపైనాడు. ఇక నేపోయి వస్తా" నంటూ లేచాడు.

అసంగతి విన్న ఇల్లాలడు నేయిపోవిన అగ్నివలె మండుతూ. మీ దికింపించాడు. లంపించిన రాక్షసునిలేరిపారచూచాడు మౌని. అతడున్న ప్రదేశం బూడిదెరో నిండిపోయింది. అయిన తమ్ముడేసుచూ ఈయన" అనిముగించి అసురసంధ్య అయినందున సాయంకర్మలు సలిపి ముసీశ్వరుని దర్శించి మొక్కి నిలుచున్నారు రాముడు. అయిన వారిని అహ్వనించి కంద మూలఫలాలు కడుపారపెట్టి సర్కరించాడు. తెల్లవారగానే ఆయన అనుమతి అందుకుని పూర్వంవిన్న చారిని బడిపోవుచూ మంజుల వంజులపుంజములూ చూడవీ కుంజములూ, దిల్వనికుంజములూ, సాలములూ, పుల్తాలాలములూ, వీవారములూ, పుష్పాగవారములూ, సుందర లిండక బృందములూ, కుంద ములూ, మహుపాత్ర మహుపూర్ణ మహాకములూ, తిమిసెలూ, వననలూ, బహువిధ విహంగము కలికలవావమేనురజ్వలములూ, కరికరా కృష్ణ ములూ, కపికంపితములూ, కన్నులపండువుగా వనంలో కనుగొన్నారు. వెనుకవస్తున్న తమ్ముణ్ణి పిర్చి రాముడు "సోదరా! ఇక్కడ నందరించే మృగాలన్నీ జాతివైరం చూని అన్యోన్యం అనురాగంతో వున్నై. ఇది ఆ మహనీయుని తపశ్శక్తిని చాటుతూంది. దీనిబట్టి అశ్రమం అతి పన్ని హితంగా వుండవచ్చు.

శ్రీరాముడు అగస్త్యుని ఆశ్రమం చూచుట

ఈయన ఇక్కడ నివాసం ఏర్పాటుచేసుకున్నప్పటినుంచి, రాక్షసులు శాంతిపరులై, లోబెదురుతో పైకి క్రూరంగా కనుపిస్తున్నా చెడ్డపడునులేమీ చేయటంలేదని విన్నాం. ఇంతకుపూర్వం ఈ మహాచ్యుడు వుత్తరదిక్కులో వుండేవాడు. మేరుపర్వతంపై కలిగిన అసూయతో మిండికి అంటడెరిగి సూర్యగమనం నిరోధించిన వివర్య పర్వతగర్వం అజడే నిమిత్తం దక్షిణ దిశకు ప్రయాణించాడు. ఈయన రాకకు హర్షం, విషయం చూపిస్తూ ఆతిథ్యరూపంగా విందుడు నేలకు అణగిపోయాడు. "నేను మరల

నిన్ను చాటివెళ్ళేవరకూ ఈ విధంగానే వుంటుంది కావించి దక్షిణానికి వచ్చి ఇక్కడే స్థిరపడ్డాడు. ఈయన మళ్ళీ ఉత్తరంగా పోలేడు. వింధ్య సూర్యావరోధప్రయత్నం చేయలేదు. అంతటి రోకోపవారి, ప్రాజ్య భూమికులం, శ్రాంతలోకసుఖదం, చీరమాలిరాసుందరం, శాంతమృగ యూథ సంయుతం రమ్యవిహగనాదరంజితం ఐన ఈ అశ్రమం అనందానికి అవానమై, అసూయకు అధానమై, కడుచారసానికి కల్పకమై, రామిరాలకు రామదేనువై భూలోక సత్యభాషునిగా వుంది. దీప్తాయుతైన ఈ దీప్త తేజుని నేవిస్తే సర్వ కుఠాబు మనకు సమకూరుతై. మనం వనవానలేషం ఈ మహర్షిని అర్చిస్తూ ఇక్కడే గడుపువం. ఈ పూజ్యాని సందర్శనార్థం ఎందరో మహాత్ములూ, దేవతలూ వస్తుంటారు. వారి దర్శనంకూడా మనకు అయాచితంగా లభిస్తుంది. శరటూ, కల్లడూ, కూళూ, నృశంసులూ, రామవృత్తులూ. హింసాపరులూ ఇక్కడ ప్రవేశించలేరు. ప్రవేశించి బ్రదుకలేరు.

ఇక్కడ ఎందరెందరో తపస్సులో సిద్ధిపొంది శక్తిరాలు వడలి, దివ్య రూపాలు ధరించి దేవలోకంలో బృందారకవతి నందితులై అనంతరాలం జూయిగ సుఖాలు అనుభవించారు. అదిగో అశ్రమం. మేం ఇక్కడ విచిస్తాం వీవు పోయి మన రాకను తెల్పిరా" అని రాముడు చెప్పాడు. వెంటనే సామిత్రి అశ్రమ ప్రవేశించేసి కలశభవుని కృష్ణునిరాంచి, అయ్యా డశరథేశ్వరుని పిదకొడుకు భార్యాసమేకంగా వచ్చాడు. ఆయన పేరు శ్రీరాముడు, అమె పేరు జానకి, ఆయన తమ్ముణ్ణి నేను, పేరు లక్ష్మిణుడు. మహర్షుల సందర్శనార్థం వచ్చాం. ఈ సంగతి వారికి వినిపించి వారే మన్నది నాకు చెప్పవలసింది అని మిమ్ముల పేరుకుంటున్నాను" అన్నాడు. ఆ మాటల కంగీకరించి ఆ ముని తల్లజుడు అగ్నిహోత్రగృహంలోకి వెళ్ళి నమస్కరించి, "దశరథ పుత్రులు రామలక్ష్మణులట, సీతలో కూడి మిమ్ముల సేవించవచ్చాం" అని చెప్పుచున్నారు. తమ ఆజ్ఞను వారికి విని పిస్తాను" అనగానే, "ఇప్పటికే రాలం మిక్కిలి గడిచింది. వెంటనే వెంటబెట్టుకుని రమ్మని" అగస్త్యుడు అదేశించాడు.

శ్రీ సీతారామలక్ష్మణులు అగస్త్యుని ఆశ్రమంలోకి పోవుట

అదేశం అందుకుని ఆ ముని త్వరితంగా పచ్చి, “అయ్యా! వారెక్కడ వున్నారో చూపండి. వెంట తోడ్కొని రమ్మన్నారని, చెప్పి లక్ష్మణునితో కలసి వారిని సమీపించి. మహర్షి వదించిన మంటలు చెప్పి వెంట నిడుకుని అశ్రమంలోనికి కొనిపోయాడు. ఆయన వెంట పోతూ, పాముల పడగల నీడను పండిన ముంగినలనూ, ఎలుకలతో కలసి తిరిగే పిల్లలనూ, కపోతాలతో అడే దేగలనూ, లేడికూనలకు రక్షణ ఇచ్చే సివంగులనూ చూస్తూ, అద్వైతానందం అనుభవిస్తూ, ముగ్ధుడూ, పరమేష్ఠి. పావక, శ్రీవిష్ణు, శక్ర, దివాకర, చంద్ర, భగు. భవ, చార. విచిత్ర, వీరీహోత్ర, ఆనంద. గాయత్రి స్థానాలు కడచి, వసుస్థానం, వరుణస్థానం, స్కంద, ధర్మలస్థానం అనే పూజాప్రదేశాలు దాటి ముందుకు పోగానే ముని శేఖరుడు ఎదురువస్తుంటే లక్ష్మణునికి చూపి ఆ పెచ్చేవారే అగస్త్యుల వారు. తారాగణంలో చంద్రబింబంలాగా శాంతజ్యోత్స్న పక్షిస్తున్న వచనం అనురాగం ప్రకృతినించే కన్నులూ వెండిరీగలవరే మిలమిల మెరుస్తూ పున్న శిరోజాలూ గడ్డం ధర్మదేవత వసించే పీఠం అనడగిన వక్షం చూచి పోల్చుకున్నాను. ఓహో! ఎంత శాంత గంభీరమూర్తి. ఈయన ఆపోశనసు సప్తసముద్రాలు అరచేతిలో ఇమిడినవంటే ఈ మహా వీయుని మహిమగూర్చి ఏమి చెప్పగలం? ఆ తపోబలం ఎంతటిదో!” అని “రామచంద్రుడు చెప్పి చార్యా సోదరులకో పాదారాంతుడైనాడు. అగస్త్య ముని అర్హ్యపాద్యాదులిచ్చి అతిథిగ నిమంత్రించి క్షేమం ప్రార్థించి అననానీనులను నావించాడు. పిమ్మట వైశ్వదేవం పూర్తిగావించి వానప్రస్థ ధర్మానుసారం భోజనపదార్థాలు సమకూర్చి తాను ముందుగా కూర్చుండి భోజనానంతరం పూర్ణతుష్టతైన రామాదులగని ప్రేమతో “శ్రీరామా! ఎంత భాగ్యవంతుణ్ణి. ఎంతరాలంనుంచి నీ రాకకు వేచివున్నాను. ఇప్పటి కది ప్రాప్తించింది. ఆయోధ్య చరిత్ర అంతా విన్నాను. ఇంద్రులో తండ్రి మరణం తప్ప విచారించదగిన వికృత విషయం ఏమీ లేదు. కాగినకొద్ది శాంతనం శాంతులు విరియిస్తుంది, తరచినకొద్ది దధి వవవీతాన్ని ప్రపా

విస్తుంది. సద్గర్వచారులకు కష్టాలు సన్నిహితంగానే వుంటే. కష్టసుఖాలు జీవుల కన్నులకి వున్నా ఎంతో భేదం వుంది.

శ్రీరామునికి సుఖదుఃఖాలలోని భేదం చెప్పుడు

లోకవ్యవహారంలో సుఖం అంటే, అహర విహర వ్యవహారాన్ని అనుకూరించటం, తనకు అయినవాలెవరూ దురదేంద్రులకా వుండటం. దీనికి వ్యతిరేకంగా జరగటం దుఃఖం. ఇది సామాన్యంగా అందరూ అనుకునేదే. కాని, ఇవి రెను చేసే కర్మవల్ల వస్తే అసీ, తనకు తెలియని దేవో వుంటే, ఆ కర్మఫలాన్ని ప్రజుంగా అనుభవానికి తెస్తున్నట్టి గుర్తించడు. ఒకనికి అన్నీ ఉన్నాయి. సుఖద్రావిలో నియమం లేకుండా అన్నీ అనుభవించాలని ఆరాంక్షతో నుంచుకుంటాడు. కాని, అతనికి తెలియకుండానే వార్తకల్గి వస్తుంది. తనకుంటే ఉంటున్నట్టి సరవారంతా చెడ్డవాలై కాలగర్భంలో కలిసిపోతున్నాడు. తాను పుట్టడు కాబోతున్నాడు. ఈ విధి సుఖ కారణమా? దుఃఖ కారణమా? స్వేచ్ఛావిహారంతో శరీరభర్యం చేతి పోయింది. లోగంపచ్చింది. ముండలు తిన్నాడు. పనివేయక దురశించాడు, ఇక సుఖమెక్కడ? అది వుంటే, లోకమిట్టంగా లేదు. మనస్సులో వుంది. ఒకడు వ్యవస్థాచర్యంలో నీచంగా పరిగణించే చక్రంలో జీవిస్తున్నాడు. అది అతనికి నీచంగా కనుపించక సహజమైందిగానే కనుపిస్తూ, తన్నీ స్థితిలో ఎవరో వుండారని ద్వేషిస్తాడు.

తింటానికి తిండి, వుంటానికి ఇల్లా, కట్టడానికి గుచ్చా లేక బాటవడే వాని బాదా, ఐశ్వర్యం పెంచాలనీ, అతికారం పెంచాలనీ చేసే పనుల్లో అనుకూలించక పడే బాదా, చెడ్డ పనులకు వినించే తివలవల్ల వచ్చేనాదా అందుడు రాజశాసన పడినప్పుడు పడే బాదా, గుర్రం మీదినుండి పడినవానికి కళ్ళే బాదా, ఎప్పుడూ ఒకటి కాదు. మంచిబలంతో చెడ్డ మంచిగా చలామణి అయినా, చెడు ఫలాన్ని ఇస్తుండేలావి, మంచి ఫలాన్ని ఎప్పుడూ ఈయదు. నీవు బుద్ధిపూర్వకంగా వాంఛించిన వనవాసం కనుక ఇది నీకు సుఖకారణమే అవుతుంది; కాని, ఎన్నటికీ దుఃఖకారణం కానేకాదు. అనలు కష్టం వియమపాలనం అనలు సుఖం స్వేచ్ఛావిహారం. నేను హోమకార్యం

పూర్తి చేసి, నీకు అర్హ్యం ఇచ్చి అహారం సమర్పించాను. నియమప్రకృతైన రావణుని వివిధ భంగంచేసి భుజిస్తే సరలోకంలో కూటసాక్షివలె స్వహాంసమే కోపి తినిపిస్తాడు.

నీవు మహారాజు పుత్రుడవు, రాజువు, మహారథుడవు, ధర్మవర్తివి, కీర్తిమూర్తివి. మా అశ్రమానికి ఆతిథివిగా రావటం చూతపాపం. నా వద్ద చాపాక్షయ శరాసనాదులు వున్నాయి. నీకు చూపిస్తాను చూడు.

ఇది పూర్వం విశ్వకర్మచే నిర్మితమైంది. హేమమణిభూషితంగా వున్న ఈ భనుడు విష్ణుశరాసనం. అస్త్రాల్లో ఇది తిరుగు లేంది. ఇది అక్షయరూఢిరం. దీనిలో బాదాలు తీసినకొద్దీ నిండురూనే వుంటుంది. ఇది బంగారుపిండి గల ఇద్దం. ఇది చాని ఒక. ఇవన్నీ ఇంద్రునిచే ఇక్కడ వుంచబడినై. ఈ వైష్ణవ భనుడు భరించే శ్రీ విష్ణువు స్వర్గపతి విరోధుల సంహరించాడు. ఆ సమయంలో ఆయన ధరించినవే ఇవన్నీ. నీకు విజయప్రాప్తి నర్థిస్తూ ఇస్తున్నాను. వీటి ప్రయోజనం ఎంతో వుంది. నీకే వీటిని భరించే అర్హత వుంది. అర్జుని కిచ్చేది ఏదైనా అది దానం కాదు. అతని సొమ్ము అతనికి ఇచ్చినట్లే. ఇవి నీవి. నీవు గ్రహించు" అని ఆ దివ్యాస్త్రాలు రామునికి సమర్పించాడు. ఆనందంతో రాముడు పొందాడు.

అగస్త్యుడు శ్రీరామునితో సల్లాపం సలుపుట

అనంతరం అగస్త్యుడు అనురాగం పెల్లుబుకగా, "వత్సలరా" మీరు నాకై ఇంత శ్రమించి వచ్చినందుకు ఎంతో సంతృప్తి కలిగింది" దారిలో మిక్కిలి శ్రమపడి వుంటారు. ఈ పరమ సుకుమారి దేహం విశ్రాంతి కోరుతున్నది. అగర్వశ్రీమంతురాలు. ఏనాడూ ఎట్టి వ్యసనాలు ఎదురవు. పరమధర్మమైన తర్తృ సేవ నిమిత్తం భయంకరమైన దండకారణ్యానికి వచ్చింది. ఆమె మనస్సు సంతోషించేలాగా ఇక్కడ మీరు సంచరించండి. నృష్టి మొదలు నేటివరకూ, మగడు సౌఖ్యం కూర్చినంత సేపూ అనుకూలంగావుంటారు. కష్టదశప్రాప్తిస్తే, గడ్డిపోచకైనా హీనంగా కదకు త్రోస్తారు. మెరుపుల్లో చంచలవా. వాడికత్తుల కరకుతనం, గరుత్మంతుని లొందరా, కాంతలకు నైజగుణాలు. జానకిపట్ల ఈ దోషాలు కనరావు.

ఈమె అదుంధరి చంటిది. నరీ జన సమ్మానిత. మీరు సంచరిస్తే ఈ ప్రదేశం పూర్వంకన్నా ప్రతిభావంకడువుతుంది" అని వచ్చాను. అందుకు రాముడు "రాజ్యప్రస్తుతనై, భార్య సోచర సంయుతుడనై అడవుల్లో కాలం గడుపుతున్న నేను మీ హ్యాయంలో చోటు గలిగియున్న అన్యాయనైనాను. సమ్మర్థంగా జలం, పల పుష్ప కాష్ఠ సంపాదన అయిన వనం వుండే ప్రదేశం నెలదిస్తే అక్కడ గడుపు ముగిసేవరకా వుంటాను" అని అర్పించాడు.

ఆ మాటలు విని మౌని అంతర్ముదియ్యబడింది. ఇంట్రిటు గోచరించి "స్వామీ! మీ ఆశ్రమంలో వుండవద్దు. మారంగా వున్న పంచవటికి పంపించు. అక్కడనే ఆనలు అవతార రథ ప్రారంభం అవుతుంది. అరణ్యవాస కాలం సమీపిస్తుంది. మీవద్ద వుండే ఆ కార్యం జరుగను" అని పర్కి అదృశ్యమైనాడు. కన్నులు తెరిచి చుట్టూ "రామా! నీవు కోరిన అన్ని లక్షణాలు వున్న ప్రదేశం ఇక్కడకు తెదామడల మారంలో వుంది. దాన్ని పంచవటి అంటారు. అక్కడ ఆశ్రమం నిర్మించుకొని శేషించిన సమయాకాలాన్ని జాగ్రత్తగా గడపండి. ఆ అవధి కూడా చాలా తక్కువగానే వుంది. ప్రతినడు పూర్తిచేసి, భరావతివై ప్రజానందకరంగా పాలనం చేస్తావు. యయాతి రాజ్యం గ్రహించి రంధ్రీకి పుత్రమగతులు కల్పించినట్లు, జ్యేష్ఠుడవైన నీవు కులాచారం రద్దుకుండా ప్రభుత్వంగా నీ రంధ్రీకి శాశ్వత యశస్సు సంక్రమింపజేస్తావు. నేను వివ్యవర్తనంతో భూతల్పవిష్యవ్యర్తమానానను గ్రహించాను. నీ రంధ్రీ నీకే అరణ్యవాసం విధించటం, నీ పినరల్లి అందుకు నెపం కావటం, అందుకు సమ్మతించి వచ్చిన నీలోని అంతర్యం అంతా భర్తసంగతంగానే వుంది. ముందు మీరిక్కడనే వుండుకని చెప్పిరూడ పంచవటికి పొమ్మని చెప్పవలసి వచ్చింది. నేను మీ జేమంకోసమే కాక లోక జేమంకోసం రూడ చెప్పి చున్నాను. పంచవటిని ఆనుకుని గోదాదరి ప్రవహిస్తుంది. భంజుష్పాలకు, నదుచలకు అక్కడ లోటు లేదు. ఎంతో చక్కనివీ, చూడముచ్చటైనవీ పక్షులు కొల్లలుకొల్లలుగా వున్నై. ఆ పీఠాల ప్రదేశం జానకికి ఎంతో పుల్లాసం, పుష్పాహం కల్పిస్తుంది. కాబట్టి మీరు అక్కడ సుఖంగా

నివసించి, అక్కడి రావనపుంగవుల తపస్సుకు విఘ్నంలేకుండా చేయండి. నీకు దారి చెప్పాను అదిగో ఆ కనుపించేనే ఇప్పతోవు. దానికే పడమరగా పోలే పెద్ద మర్రిచెట్టు వస్తుంది. అది దాటిపోతే ఎత్తుగా వుండే ప్రదేశం వస్తుంది. దాన్ని దాటానే పల్లంలో పర్వతం కనుపిస్తుంది. ఆ పర్వతానికి సమీప స్థలంలో “పంచవటి” అనే పేరు గల ప్రదేశం వుంది. అక్కడ మీకు తగిన చోటును చూడకం ఏర్పరచుకుని గడుపతగిన కాలం గడపండి” అని అనుమతి ఇచ్చారు.

శ్రీరాముడు జటాయువును చూచుట

ఆ ప్రకారం అగస్త్యులవారి అనుమతి పొందినరవాత, వెంటగొని పోవరగిన వస్తు సంచయూ సర్దుకుని సామితి కొంత, రాముడు కొంత వహించి, నీర సమిదు నడుచు పంచవటికి ప్రయాణం సాగించారు. వార్డులు ముని నిర్దేశ మార్గంలో పోగా మర్రిచెట్టు కానవచ్చింది. ఆ పుష్పంపై ఆవసించి అంత ఆకారంలో వున్న గృధ్రపతి (దేగర్లో శ్రేష్టుడు)ని చూచాడు ఏ రాక్షసుడో ఈ రూపం దాల్చి శంకించవచ్చాడని సంశయించి రాముడు “ఓయీ! నీ చెవ్వుడవు? నీ చరిత్ర మాకు వివరించు” అని అన్నాడు. “రామా! నా సంగతి సంతోషంతో చెబుతాను. నీ రంధ్ర దిశరక మహారాజుకు ఇష్టసఖుణ్ణి. నేను ఒహా కాలంగా ఇక్కడే నివసిస్తున్నాను” అని గృధ్రరాజు సహచరం చెప్పారు. నమ్మి నమ్మని మనస్సుతో “అయ్యో! నా జనుకుని చెరిరావచ్చు అయినందున చుకు ముక్కిలి ఖాతి పీయడవు. నిచ్చుచూస్తే, గతించిన నా రంధ్రని చూచినట్లే వుంది. నీ పేరేమిటి? ఇది నీకు నిజమైన ఆకారమా? లేక అవసరార్థం కలించిందా? పక్షులు మానవ సంభాషణం చేయటం వింతగా వుంది.” అని ప్రశ్నించిన రామునకు సకల భూతి జన్మ సహితంగా తన జన్మ వృత్తాంతం సాక్షిత్వంగా గ్రద్ద చెప్పసాగింది.

“రఘుకుల భూషణా! రామా! ఈ భూత సృష్టికి దీక్ష భూతంగా మున్ను ప్రకాశతులు పచ్చాల్తురు కలిసి.” కర్ణముడు విక్రీతుడు, శేషసంశ్రయబు, స్థానికుడు, మరీచి, ఆత్రి, క్రితువు, పురస్త్వయ, అంగి

రనుడు, ప్రచేరనుడు. బులహుడు. దక్షుడు, వివస్వతుడు, కశ్యపుడు " అనే పేరులతో వారంతా ఘాతస్పర్ధిని సాగించారు. వారిలో దక్షునకు అరవైమంది అడు దిద్దలు కలిగారు. అందులో ఎనిమిది మందిని కశ్యపుడు భార్యలూ స్వీకరించాడు. ఆ ఎనిమిది మంది పేర్లు వివరిస్తాను విను. అదితి, దితి తనువు, కాళి, క్రోధవళ, రామ్ర, మనువు, అనల రాంతలను రాంది కశ్యపుడు చూడులోకాలు రక్షించే శక్తి కలిగిన పుత్రులను నా వంటివారిని మీకు ప్రసాదిస్తా "నని చెప్పాడు. వారిలో మొదటి నలుగురు అంగీకరించారు. తక్కినవారు తిరస్కరించారు. అదితి ముప్పై ముగ్గురు కొడుకుల కన్పడి. వారు దుద్ర వసు అశ్వినేయ ఆదిత్యులనే దేవవరంగా వర్ణిస్తారు. దితికి చైత్యులు పుట్టారు. సప్తసముద్ర ముదితమైన ఈ భరణి అంతా వారిదే. తనువునకు అశ్వగ్రీవుడూ కాళికు సరకుడూ కాలకుడూ కలిగారు. రామ్రకు క్రౌంచీ భాసీ శ్యానీ భృతరాష్ట్రీ శక్తి పేర్లు గల అయిదుగురు కూతుళ్ళు పుట్టారు. క్రౌంచీ పులూరాంను (గుడ్లగూబలు) కన్పడి. భాసి, భానజాతిని శ్యానీ, గృధ్రశ్యాంబునూ భృతరాష్ట్రీ, హంసలా కలహంసలా, చక్రవాలలా కన్పడి. శక్తి సరసూ సతవిసరసూ కన్నాడు.

క్రోధవళకు పదుగురు కూతుళ్ళు పుట్టారు. " సురస మృగమండ హరి శ్వేత సురధి భద్రమద మాతంగి శార్దూలి కద్రవ మృగి " అనే పేరులతో వాళ్ళు పిలవబడినారు. వీరిలో మృగమండకు ఎరుగులా సృమరాలూ, చమరాలూ, హరికి పింహాలూ, భద్రమదకు ఇరావతీ ఇరావతీకి ఇరావతం అనేగజం మాతంగికి ఏనుగులు పులులూ గోలొంగులాలూ శార్దూలికి కలిగినై.

శ్వేతకు దిగ్విజాయి జనించినై. సురధికి రోహిణి గంధర్వీ, కలిగారు. వారిద్దరికీ వాహా (బిరుదుమోసేవి) సంతానం కలిగింది. సురసకు అనేక ఫణాలు కలిగిన నాగజాతి అవిర్భవించింది. కద్రవకు పాములు పుట్టినై. మనువు అనే ఆమెకు బాహ్మణ త్రిత్రయ వైశ్య చూడ్రులనూ మానవులు జన్మించారు. సర్వపుణ్య భరివృక్ష సంతానాన్ని అనల కన్పడి. వినతకు అరుణుడూ గరుడుడూ ప్రభవించారు. సురస తోబుట్టు

వైన కడ్రవ భూమిని భరించే వేయిరలల అదిశేషుణ్ణి కన్నది. అరుణునకు సంపాదీ నేనూ జన్మించాం. నన్ను "జటాయువు" అంటారు. నా సాయం మీరిష్టమైతే వెంట పుండి మీరులేని వేళ ఈ కల్లని రాపాడు తుంటాను." అని

సీతారామలక్ష్మణులు పంచవటి ప్రవేశించుట

ఆ పక్షిరాజు పల్కులకు రాముడు పరమానంద భరితుడై అదరంతో అరింగనం చేసుకుని రంధ్రీకి ఆతనికి గల స్నేహనుజంభ వృత్తాంతం వింటూ, సీతను సంరక్షణ నిమిత్తం అప్పగించి సౌమిత్రి సహాయుడై ముందేగగా అందరు పరమ ప్రశాంతమైన పంచవటి ప్రవేశించారు. మందే మంటలు మీదుతల దహించునట్లు రాముని పంచవటిలో ప్రవేశం రాక్షస కులాంతకానికి ప్రారంభ సూచకమా అన్నట్లు తోచింది. నానావిధ మృగాలతో నానా భయంకర సర్పాలతోపున్న ఆ చోటును చూపించి రాముడు "సోదరా! ఇదే పంచవటి. ఇక్కడ మనం పుండటానికి మంచి ప్రదేశం నిర్ణయించు. నీటికి దూరం గాకుండా, హృదయంగ మంగా పుండే సుపుష్పితలరాజ్యాజ్ఞాల నడుమ ఎత్తుపల్లాలు లేని సమతలంలో సమీధలకూ కచ్చెలకూ శ్రమపడకుండా ఇసుక గల్గిన చోటు గుర్తించి చెప్పు" మన్నాడు. జానకి వింటుండగా, సౌమిత్రి సాంజరిబంధంగా సవినయంగా "అన్నా! నేను నిర్ణయకుడుగాను, మీకు పరతంత్రుణ్ణి. ఇక్కడ మీరు సూరేండ్లున్నా నాకు సంతోషమే. మీకు రుచించే స్థానం చూపిస్తే అక్కడ ఆవాసం నిర్మిస్తాను. మీ పరిచారకుణ్ణి. నామీద అంతఃకరుణ మోపవద్దు" అని పేడుకున్నాడు. తమ్ముని మాటలకు తనివి చెందిన రాముడు ఆయాచోటుల పరీక్షించి "తమ్ముడా! ఈ చోటు బాగున్నది. ఇదిగో! వికపించిన పూలతో, ఫలభారంతో వంగిన కొమ్ములతో చట్టంగా వ్యాపించి ఆకుపచ్చని వర్ణంతో పున్న చెట్ల సమూహాలతో నిండివున్న పర్వతం. ఇది నరస్సు. నిర్మలంగా పున్న నీళ్ళతో రామరూపా కలువలూ విరిపి పుప్పొడులు రాలిస్తూ

గంభీరం చేస్తుందే తుమ్మెదలు చుంకారందేస్తూ వ్రారి ముఠవగ్రోలి స్వేచ్ఛగా రియగుచున్నాయి.

అదిగో ఆగ్రస్తులవారు పదించిన గోదావరి. వృక్షమృగ సమా కీర్ణమైన రెండు కొండల సమమృచ్చేష్వగంగా ప్రవహిస్తుంది. చెగురు పక్షులు కొంగలు జలకుక్కుటాలు వృనిచేస్తూ కొన్ని తీరాలవెంటా, కొన్ని అరాశం వైనా రియగుచున్నాయి. ఆను బొర్నికంగా చూస్తే ఈదోరు మనసులన్నివిధాలా తగిలుచుంది. తీని తీ మట్టాల్గున్న రాతిప్రదేశాలు సూర్యకాంతికి బంగారం, వెండి రాగి భావపుల రంగుల్లో మెరస్తూ ఆకర్షణీయంగా వున్నాయి. ఈపక్షి మిత్రుడు వాసటగా ఇక్కడ గడుపుచుండరా గడుపుచుంది. తమ్ముడూ! అదానం నిర్మించు.”

లక్ష్మయితు పంచపటి పర్వతాల కట్టుట

అన్నామ. అన్నహాటలకు సంబంధమైన సామిత్రి దీర్ఘచతురస్రాకారంగా నేలనుకొలిచి, తగినంత పునాదులు త్రవ్వి గోడలు నాలువైపులా పెట్టి చెమరుదొంగులతో స్తంభాలు నిర్మి వాటిమీద వెడురువాసాలు పరచి ఇమ్మిదాసాలు అమర్చి నారతో చక్కగా దిగించి బోదగడ్డి రెల్లుగడ్డి దట్టంగా కప్పి రోపలా బయటా నేలను దిమ్మనచేపి గోదావరికిపోయి స్నానం ముగించుకుని పండ్లూ పూలు సేకరించి శాంతివార్యం సలిపి బయలిచ్చి అనంతరం అన్ననూ పడిననూ పిల్చి అధికశ్రమతో నిర్మించిన ఆశ్రమం చూపించాడు. అదిచూచి సీతారాములు లక్ష్మయిని గృహనిర్మాణ చాతుర్యానికి ఎంతో మెచ్చుచున్నారు. “మహామహీ! అల్పకాలంలో ఆశ్రయం కలిగే విధంగా అనుకూలమైన పర్వతాల నిర్మించిన నీవనిరనానికి మమీద నీకున్న భక్తి విశ్వాస గౌరవాలూ పుణ్యమైన పాఠితోషితం ఇవ్వలేక కాగిలి రూపంగా హృదయం ఇచ్చుకున్నాను. నా మనస్సెరుంగుదున్నది. వదిన వాచితంపెరుగుచున్నది కృతజ్ఞుడవు. నిన్ను రనయుడుగా పదసిన రంధ్రీ అతిపద్ధతు ఛర్యరచుడు. నాభయంతర వనవాసకాలం నీసేవలో ఆయాధ్యలో అంతఃపుర వాసంతాగా గడిచిపోతున్నది. నిజంగా నేనెంతో అదృష్టవంతుణ్ణి. సోచర ప్రేమ నావలె. చూరగొన్నవాడుండటం రోకంలో అరుదు” అని చూటి

మాటికీ ఆనంద బాష్పాలురాలుస్తూ పర్జికాలలో ప్రవేశించాడు. వైజయంతీతో ఇంద్రుడువలె కొంతకాలం ఏవిధమైన ఆటంకాలు లేకుండా హాయిగా గడిపాడు.

సౌమిత్రి అన్నకు హేమంతఋతువును వర్ణించి చెప్పు.

కాంచానుజ సహితుడై చింతలు వంతలు మరచి ఏకాంతసుధాన్ని రాముడు అనుభవిస్తూండగా శరత్కాలాంతంగా సురచిహుంభమైన హేమంతం వచ్చింది. ఒకనాడు రాముడు వేరువకాగానే మేల్కొని భార్యతో స్నానార్థం గోవాపరికి ప్రయాణిస్తున్నాడు. లక్ష్మణుడు జలార్థంపాత్ర చేరవట్టుకుని వెనుకవస్తున్నాడు. రాముడు పుర్యాహంగా నడుస్తున్నాడు. సౌమిత్రి అన్నను చూచి “అన్నా! సంవత్సరం ఏఋతువుచేత సర్వజీవకోటికి సంరోషహేతు వపురుందో నీరు ఏఋతువంటే మిక్కిలి ఇష్టమో ఆ హేమంతం వచ్చింది. శరీరం దిరుసెక్కి ప్రజలకు స్నానార్థం కాకుండావుంది. మెరుగెక్కి పైరు పప్పులు అనంతార్థంగా పున్నై. ఆతిహారస్తుడైన అగ్నిహోత్రుడు అప్పుడు కాణోచ్చాడు. గృహస్థులు క్రొత్తచాన్మమరో పొంగళ్ళుపొగింది దేవతలకూ పితృదేవతలకూ సమర్పింస్తుంటారు. దండయాత్రాభిరక్తులై ధరణీపతులూ పలవత్ర భుష్పథరమై రరులూ, ప్రాణ్యికాములై జనపమలూ రహాలంలో ప్రకాశిస్తుంటారు. దక్షిణదిశగా జగచ్చక్షులైన సూర్యుడు పుదయాస్తావుంటే శోభాలక్షణమైన తిలకంలేని హరిదాక్షిణాగా పుత్రరదిశ వెలవెల పోతున్నది.

సహజంగా మంచుగడ్డలకు హిమవంతుడుస్థానం. ఇప్పుడు సూర్యుడు మిక్కిలి దూరస్థుడు కావటంచేత నామసార్పక్యం మిక్కిలి పొందాడు. గడువ రాండికదా కాలశక్తి! జీవనంతానం సంరోషించేలాగా చిరువెచ్చ ఎండ మధ్యాహ్నం సమయంలో కాస్తున్నది. సూర్యకాంతిలో తప్తశక్తి తగ్గినందున జలం జిల్లుమంటూ దున్నహంగా వుంటుంది. ప్రొద్దెక్కినకొద్దీ మంచు విరిసి పోతుంటే చల్లబడి గాలిపీస్తుంటే ఆడవులన్నీ మానవసంచారహీనంగా పున్నై. స్వేచ్ఛగా ఆచ్చాదనరహితంగా శయనించే మానవులు దశసరి గుడ్డలు కప్పుకుని మూడంతవలె ముడుచుకుని పడుకుంటారు. బయట పడ

కలతై ప్రాచులాదేవారు గృహంతర్వాగాలను కోరుకుంటారు. పుష్ప సంబంధమై మంచునాజువారి ఈమడుగారిగా మారుతుంటే రాత్రులు దీర్ఘంగా మారుతున్నై.

తనసౌభాగ్యాన్ని చంద్రుడు సూర్యునికొసంగి, హిమప్రాజల్యంచేత కాపురుక్రమ్మి నోటిలవిరిచేత చూపిన అద్దంలాగా తేజోహినుడైనాడు. విందు పున్నమిరాత్రి వెన్నెల మంచుచే అవరించబడి సుఖాస్పదం కాలేత పోతుంది. ఎండకు కావిరిక్రమ్మిన భూమిలాగా చంద్రిక పుండికూచా ప్రవాళాన్ని కోల్పోయింది. రాను స్వాభావికంగా చల్లనివాడైనా ఈ మంచు స్పర్శలో మలిత శీతలదై ప్రాచార సమయంలో పట్టమానియదు ద్విగుణితంగా వీస్తున్నారు. యవగోచుడు సస్య విరాజితమైన వివిసం హిమబిందు పుల మునిగి, సూర్యోదయం కాగానే సారసక్రందాచి విహంగనాదంలో కోణిస్తుంది. భట్టార పుష్పాల కాంతిరంగి చక్కగా పండిన వెన్నెలలో తలవంచి బంగారురంగు చిందిస్తూ పరిపైరుప్రమోద తరిగిస్తుంది, దూరంగా పువయించిన సూర్యుడు వ్యాపింపచేసే స్వీయరీతిచూచ మంచులక్రమించు కొనగా చల్లనివాడైన చందమామవలెపున్నారు. భార్యాప్తాం (పువయకాలం) ఎండలో పసకగి హాయికలిగిస్తూ మచ్చాహ్లాం కొంచెం రెల్లగా కానిపిస్తూ, కొంచెం ఎరుపుతనం కలిగి కొంచెం వేడితగులుతుంది. మంచు లానినంచన తడిపి పచ్చికటయళ్ళు సూర్యరస్మి సోరంగానే కిరస్సులపై చిరుముత్యాలు ధరించినవా అన్నట్లు భ్రమకొల్పుతున్నై.

అడవిపినుగు మిక్కిలి చప్పిగొనివచ్చి లాండం నీటిలోపెట్టి జిల్లు మంచున్న కారణంగా త్రాగటం చూచి మురుడుమంచున్నది. నీటిపక్షులు వీలినమీదంగా కూర్చుండి స్కిల్లో కనువిస్తున్న చేపలకోసం మునకలు వేయటానికి జంకుతున్నై. యుద్ధరంగంలో ప్రవేశించని ఫీచపులపల నాకు గోచరిస్తున్నై. లోపల మంచు కావించే కల్లినవీరటీ పైన కాలసంభంధమైన గాదాంధకారం క్రమ్ముకొనగా కాననం ప్లిష్కరహారంగా విడిచిస్తున్నదా అన్నట్లు కనబడుతుంది, ప్రవాహం అవిలో అచ్చాపించబడి ధ్వనిచేత బెగురుపక్షుల గుర్తింపవలసివస్తుంది. గూడమంచులో తడిసిన ఇసుక వేలంతా జలమయంగా కానవస్తుంది. మంచు కురియటంచేత సూర్యకిర.

నాలు రప్తశక్తి కోర్కొవటంచేత నిలపైవడిన దిందుడులు రసరూపం వచ్చినై. హిమపాతంతో కొంత విప్లవంనమై, జలవరసంతాన సంచారంతో ఇంచా రూపరి జారిపడుతున్న కింజల్కాలలో భుక్తశేషమైన తామరలతో కొలనులు పొడవు తరిగివున్నై. అన్నా! ఈప్రపంచమంటి చలికాలంలో సోవడులు భరతుడు విఃఖిదేవనరో బ్రాగుచూ రాజ్యాన్నివదిలి భోగాలు త్యజించి రావసియై నేల నిడిస్తూ మిరాన్నం స్వీకరిస్తూ నీపైగల భక్తితో నీరాకకు ఎదురుమాస్తూ అయోధ్యలో ఉన్నాడుకదా!

సరిగా ఈవేళే నిద్రలేచి ప్రకృతులు వెంటరాగా స్నానార్థం సరయూ నదికి రమ్మడు పోతుంటాడు. పుట్టినప్పటినుంచీ ఎంతో గరాటంతో తల్లి పద్మా మేనమామలవద్ద పెరిగాడు. కష్టమంటే ఏమిదో తెలియకుండాగడిపాడు. అపరనిశల్లోవెళ్ళి సరయుడులో ఏవిధంగా స్నానంచేస్తున్నాడో సుకుమారుడు వీరుడు సురుచిరవదనడు సుందరుడు భర్తజ్ఞుడు ప్రాజ్ఞుడు ప్రమదపాచి సత్యవాది నిర్విష్టకార్యనిగతుడైన భరతుడు నీఅనుగ్రహాన్ని ఆర్థించి భోగరాశి దాని స్వర్గాన్ని అడవిలోపున్న నిన్ను బోలెజయించాడు. లోకంలో సామాన్యంగా కొడుకులు తల్లినిపోలి పుట్టుతారు తండ్రిపోలిక రావటం దుర్లభం అంటారు, తమ్మునిపట్ల లోకోక్తి చారుడారైంది. తండ్రి భర్త స్వరూపుడూ. సత్యభిరుడూ. అయితే అనుజుడు, త్యాగిగా తావసిగా విరాగిగా ఆధిక్యం సంపాదించుకున్నాడు. పినతల్లి ఇంతటి క్రూరస్వభావ ఎలా అయిందో పూహించలేకుండా ఉన్నాను" అని చెప్ప తుంటే రాముడు "తమ్ముడా! నీవు మిక్కిలి తొందరపాటువాడవు. కారణ రహితంగా పిన్నిమ్మను కఠినంగా చూట్టాడవద్దు. ఆమె చేతకు కారణం ఉన్నదని, మహర్షులు అనలేదా? తండ్రి గుచాలకూర్చిగానీ, తమ్మునిగుడాల కూర్చిగానీ చెప్పి, పీనులవించుగా వింటాను. వనవాసంలో మనస్సు నిశ్చలంగా నిల్చినాకే, ఆ చూన్మువి భావించినప్పుడల్లా, గాలికి పగుడుకు పతే కంపనం కలుగుతుంది. ఆ తీయని మాటలు, అమృతంవంటి ఆ ఉత్తలు హృద్యమైన ఆ పినయం మడుపు రాక మనస్సును వికలం చేస్తుంది. ఎన్నూ, భరతశక్రమ్ములనూ, జనకజనూ కూడి సంతోషంగా ఎప్పుడు ఉంటానో" అంటూ గోచావరీనని చేసకున్నాడు. సమంత్రకంగా స్నానం

చేసి, సూర్య, ముని, విత్త, దైవరముల నారాధించి గోత్రములు సేవించగా బప్పుడున్న దుద్రుడులాగా కుటీరం చేరాడు.

శూర్యణభ శ్రీరాముని చూచుట

లక్షణ లక్ష్మిరుద్దెస శ్రీరాముడు జనకజా లక్ష్మణులతో స్నానవిధులు ముగించుచుని పర్వశాల ప్రవేశించి, శేషించిన వైచితర్యులు పూర్తిగావించి వాకిటిముందర భాగంలో మెత్తగా పరచిన దర్బలపై అసీనుడై, మనోహర గాఢలతో మైచిరిసి, సోదరుణ్ణి మంత్రముగ్ధులుగా చేస్తున్నాడు. ఆ దృశ్యం చిత్రా నక్షత్రసంగతుడైన చంద్రుణ్ణి కలపిస్తుంది. స్వేచ్ఛగా అరణ్యంలో సంచరిస్తూ అదాటుగా రాముణ్ణి చూచి, రాక్షసరాజైన రావణుని సోదరి శూర్యణభ అశ్రమంలోకి వచ్చింది. పింహంవంటి వక్షం, అరవింపాల వంటి అక్షం, ప్రక్కనేవున్న కోదండచాపం, నల్లకలువల వన్నెవంటి రూపం, అమెను ఆకరించింది. కొంతసేపు నిశ్శబ్దరాలైంది. అంతకంతకు అమెలో విచారభావం అభివృద్ధి కాసాగింది. సలహితదీప్తాస్యునీ, నల్లనలో పాస్యునీ, వర్ణితసుకుమారునీ, బంధిత జటాధరునీ, ప్రియవద్యునీ, శత్రు కద్యునీ విశిషిపోలేకపోయింది. చరచర సమీపించింది. సుముఖుని. దుర్ముఖి. సుశీలుని పాపశీలా, సుందరాకారుని, విచారవిరూపా, మధుర వ్యధుని, ధైరవస్వరా, విశాలమనోహరలోచనుని ఓకరాక్షి, భ్రమరకుంతలుని, లామ్రుకోణా, దక్షిణుని, నామభాషిణి లలితదేహుని దారుదాకారా, ఇంద్రియ నిగ్రహుని ఇంద్రియ వశంవదా చేరిన రీతి రాముని చేరింది. "రామాత్మరాదాం నభయం నలజ్ఞా" అన్నట్లు ఎగును ఎగును విడిచి తనలో తత్తరపెరుచున్న చిత్తజవికారాన్ని అణచుకోలేక, తన రూపవంశ వార్య కలాపాలు గుర్తించక రామునికి ఎదురుగా నిర్వింది.

శూర్యణభకు శ్రీరాముడు తమ వ్యత్రాంతం చెప్పుట

"ఓయీ : మానవమన్యూ : ఈ ఆచారసాక్షతం ఏమిటి : ఈ జటా జిన వర్ణులాలభారణం ఏమిటి : ఈ శాంత ప్రసన్నరూపం ఏమిటి : ఈ భయంకర శరచాప సంపర్గం ఏమిటి : పొత్తుకుదురుని ఈ విచిత్ర వేషం

ఎండుకు వేళావు : దానవ సంచారయోగ్యమై, మానవసంచారదర్శకమైన ఈ వివేన ప్రదేశానికి ఎండుకు వచ్చావు : నీకు అయినవాళ్ళు లేరా : ఇట్లు కూడా కట్టుకున్నావు. ఎంతకాలం ఇక్కడ వుంటావు : నీ పూరు, నీ పేరు చెప్పు. ఇది ఎవ్వతె : వాడెవ్వడు : మానవాశనులైన దానవులు స్వేచ్ఛగా తిరిగే దండకారణ్యానికి బ్రతుకుపై భ్రాంతి వున్నవాడెవడూ రాదు. నీవు తెలిసి వచ్చావా : తెలియక వచ్చావా : వచ్చినవాడవు ఏమి సాధించ తలచావు : మహాశక్తిమంతులైన మునులకే ఇక్కడ ముప్పులెప్పురంగా వుంటే మీరు ముగ్గురు ఏ విధంగా బ్రతుకుతారు : నా కంటబడ్డారు కనుక ఇంకవరకైనా జీవించగలిగారు. చూ వాళ్ళు చూస్తే ఈపాటికి మాయ మైపోయేవాళ్ళు, నిజం చెప్పు. నీవు చెప్పేది నిజమే కాదో నాకు తెలుస్తుంది. అభివృద్ధిచెప్పితే అగ్రహం వస్తుంది. అంతారసాధానం అవుతుంది అని రాముణ్ణి కూర్చుంటూ నిష్కర్షగా అడిగింది, అన్యత దోషం ఎరుగని రాముడు అదిద్దం అయితాడా : అందులో అబలల సమక్షంలో, దానవికేం తెలుసు రాముని తత్వం.

“రామిని : చూ సంగతి విసుపించురా, విను. భారతంలో పేరు ప్రతిష్ఠలు కలిగిన అయోధా నిగళం చూ అవాసం. దానిని దశరథుడనే ఛర్య ప్రభువు పాలించేవాడు. ఆయనకు నలుగురు పుత్రులున్నారు. వారిలో నేను పెద్దవాణ్ణి. నాపేరు శ్రీరాముడు. ఈతడు రెండోవాడు, పేరు లక్ష్మణుడు. ఇంకా ఇద్దరు భరత శత్రుఘ్నులనేవారు అయోధ్యలో వున్నారు. ఈమె నా భార్య. పేరు సీత. మా తరిదండ్రుల కోరికపై దండకకుషవ్యాం. ఇక్కడ కొద్దికాలం చూత్రమే వుంటాం. మేం ఎవరికీ అపహరణం చేయం. ఎవరైనా చేస్తే సహించం. మేం సుక్షత్రియురం. కనుక శరచాపాలు చూ వెంటి ఎప్పుడూ వుంటై. అదవిరోపల వుంటున్నాంకాబట్టి మునులదర్శ్యాన్ని పాటించాం. ఇందులో విచిత్రం ఏమీలేదు, విద్వారం అంతకన్నా లేదు. ఇక నీ వృత్తాంతం చెప్పు. నీ ఆకారభూషణాలవల్ల రాక్షసకాంతగా భావించాను. నీ విక్కడికి ఎండుకు వచ్చావు : మీ పెద్దలు నిన్ను దండించరా : లేక లేనే లేరా : వుంటే ఎక్కడ వున్నాడు : వారేం చేస్తుంటారు : నీ పేరే

మిటి ఇంత నిర్లక్ష్యగా నాలో ఎందుకు ప్రసంగించావు; యవార్థం నీవుకూడా చెప్పు, మేం ఏంటాం" అని రాముడు అడిగాడు.

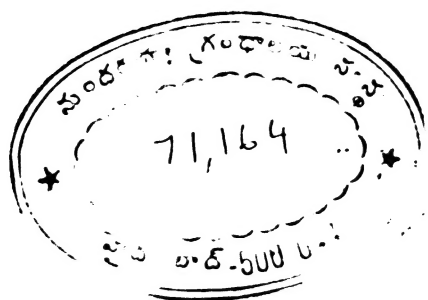
కూర్పుణుని శ్రీరామచంద్రుని మోహించుట

" రాజుమారా : రావనశ్రేష్ఠుడైన విశ్రవసుని పుత్రికను. నా పేరు కూర్పుణు. రావణ కుంభకర్ణ విధిషణ ఒకచూషణులనే వారు నా లోబుట్టించారు. వారిలో రావణుడు పెద్దవాడు. రాక్షసరాజు. లంకా ద్వీపాన్ని పాలిస్తున్నారు. కుంభకర్ణుడు అధిక నిద్రాభుడైనా అసమశక్తి సంపన్నుడు విధిషణుడు దైవ హింస పర్యాలయంను విశ్వానంకలవాడు. వాళ్ళుకూ అన్నచర్చనే పున్నారు. చిన్నప్పటి నుంచుకూషణులు ఈ దండిరాజుదానికి ప్రభువులు. ఇక్కడే జనస్థానం అనే పేరుతో మేం నివసించే నగరం వుంది. నా చిన్నప్పటి సోదరేని పరాక్రమ వంతులు. వాళ్ళపేరు చెవితే పేర్లులు సైతం నిద్రపోయి. నేను స్వకంఠ్రులాలను. నామీద వాళ్ళున్న అనురాగానికి చూడుటలేవు. నేనేం చేసినా చూర్చిస్తారు. నేను చూచిన వాళ్ళలో నీయంత అందగాడు కనకదలేడు. అందుకోసం నిన్ను మోహించి పచ్చాను. మానవులకూ, దానవులకు సంబంధం ఏమిటని అంటావేమో. మేంకూడా మానవులమే. మావాళ్ళంతా తపస్సం పన్నులే. మేం బ్రహ్మచంకం వాళ్ళం. మేం ఇహ సుఖాలను అణిస్తాం. అందుకోసం ఏమైనా చేస్తాం. పైగా రామ రూపులం. ఎటువంటి ఆకారం కావాలంటే అటువంటి ఆకారాన్ని పొందుతాం. మాలో కూడా అందగాళ్ళు ఉన్నారు.

వాళ్ళు నీ కాలి గోటికి పోలరు. అందుకని ఆరించి పచ్చాను. నేనింతవరకూ అవివాహితనే. నీప్రేమ అందకపోతే ఈ పాటికి మిమ్మల్ని నాచూరూపాలు లేకుండా నమిలి మ్రింగేదాన్ని. నన్ను తేలికగా భావించకు. అమానుషశక్తులు కలవాన్ని. అపేయ బలాన్వితను, నా కర్తవ్యై త్రిలోకాది పరిశై అనంత సౌఖ్యాన్ని అనుభవించు. నేనే నీకు తగిన భార్యను. దీనిపేరు సీతా. ఎంత రోతగా వుందీ : ఈ విరూపతో

ఏం సంసారంచేస్తావు ? నారోహిటి వైరాటపీ సుందర కందరార
 క్రిడించు. పోవాలా. " అని దైత్యాంగన సామరస్యం లేని సంభాష
 సాగించింది. ఆ మాటలు వినివిన చివరకు రాముడు చివరన్న నన్నా
 ఒకసారి తేలిపార చూచాడు. " ఓ రాముకీ ! నేను ఈమె ఎట్టిదైనా ఆ
 పాక్షిక వివాహం చేసుకున్నాను. ఇంక ఏవిధంగా విడిచిపెడతాన
 పోనీ, నిన్ను స్వీకరించటానికి నీవంటి సుందరీ మణికి సవతి పోయింద
 నరరాదు. ఇదిగో ఆరనిచూడు. అతడు నిశ్చయంగా నాయకవా
 నాకు తమ్ముడు. శీలవంతుడు. ప్రియోదలోకనుడు. మర్కటేశా
 పేరు లక్ష్మణుడు. ఇతనికి ఇక్కడ ఇప్పుడు భార్యలేదు. అంటే భార్య
 కడుడు మిక్కిలిజాబ. ప్రాయంలో నాకన్నచిన్న. అందులో అస
 కుడు. అపూర్వ. సతీలాంసుడు, నీరూపానికి, నీరూ కోర్కెకూ మె
 తగినట్లు ప్రవర్తిస్తాడు. నీ కవతిర్వయోగుడు. ఎండకు మేరు వర్ష
 లాగా, నిస్సవత్నంగా ఆతని భజించి వెలుగు, " అని అంటూండగా
 ఆ రక్కసి భామమోహిత కావటంచేత, మంచి చెడ్డలు గమనించ
 యోగ్య యోగ్యతలు చూడక సామిత్రి పున్న చోటికి సరథనగమనం
 పోయి, " ఓ రామానుజా ! నీ చక్కదనానికి నర అయిన కాం
 వేనే. నీ ఒంటరితనం పోగొట్టి తుంటి విల్కాని గర్జనంతుంటి
 హరించు దామని వచ్చాను. నాయరా. నన్ను భార్యగా గ్రహించి
 ఇదిగో నాచేయి. పట్టుకుని నా వెంటరా. నీ వెతుగని ఆనందం నీ
 కూతుస్తాను. "

అని లక్ష్మణుని హస్త గ్రహణం చేయబోయింది. ఆ
 అభిప్రాయం తెలిసిన లక్ష్మణుడు పరిహాసంగా " ఆగు ఆగు. రాం
 పదకు. నా సంగతి నీకు తెలియదు. తెలిస్తే ఇటువంటి తప్పు
 చేయవు. నేను ఆశ్రమంలో వున్నాయనకు అనుజ్ఞకనైనా నీకు
 దానినను కట్టుకుని అంతాదీకుని సోదరిని దానినగా బ్రతుకురాదా ? మ
 రాణభోగాలు అనుభవించవలసిన నీవు కనిష్ఠుణ్ణి కట్టుకుని భూడిగంటేస్తా
 నీ అంతరానికి తగిన వాణ్ణి నీవు గ్రహించాలి. కాని, కనిపించిన వాడిన
 కాంతుడవు తమ్ముని గంధకగోళం చేస్తావా నీపే భాగా అభోధించు

ఎమెస్కో వచన రామాయణం

నాటకం కోట వీరాంజనేయ శర్మ

Volume Four

Price Rs. 5/-